

KONTEXTY

KULTÚRY A TURIZMU

1/2013

Michala Dubská – Marián Žabenský
Rozvoj cestovného ruchu a kultúry v Mikroregióne
Tribečsko (závery z výskumného projektu)

Michal Čukan
Tradičné vinohradníctvo v mikroregióne Tribečsko
a možnosti jeho premeny na kultúrny kapitál

Anna Šimončíčová – Mária Šimončíčová
Teritoriálne vymedzenie destinácie na príklade konkrétnej
OOCR

Milan Džupina
Špecifiká zodpovedného podnikania v cestovnom ruchu

Jarmila Jurová
Manažérska etika

Peter Mikuláš
K špecifikám podpory cestovného ruchu v slovenských
televíziách

Kristína Jakubovská
Hopak – národné bojové umenie a tanec Ukrajincov

Milan Jozek
Dimenzie rodinnej výchovy v kultúrnom a náboženskom
kontexte európskych tradícií

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA MANAŽMENTU KULTÚRY A TURIZMU

KONTEXTY kultúry a turizmu ročník 6 – číslo 1

Redakčná rada:

Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, Csc. – predseda
Prof. PhDr. Jozef Vladár DrSc.
Prof. Dr. Dragana Gnjatović
Prof. PhDr. Alžbeta Uhrínová – Hornoková, PhD.
Doc. Dr. Danko Milašinović
Doc. Dr. Vladimír Senić
Doc. PhDr. Marwan Al-Absi, Csc.

Šéfredaktor:

Doc. PhDr. Ladislav Lenovský, PhD.
E-mail: llenovsky@ukf.sk

Zodpovedný redaktor:

PhDr. Boris Michalík, PhD.
E-mail: bmichalik@ukf.sk

Preklad do anglického jazyka:

autori a PaedDr. Lucia Záhumenská, PhD.

Technický redaktor:

PhDr. Roman Zima, PhD.

Foto na obálke:

Vínna pivnica (M. Čukan 2012)

Adresa redakcie:

Kontexty kultúry a turizmu
Katedra manažmentu kultúry a turizmu, FF UKF v Nitre
Štefánikova 67, 949 74 Nitra
Tel.: 037/64 08 361
E-mail: dbacova@ukf.sk

Všetky príspevky sú recenzované.

Neprešlo jazykovou úpravou.

Náklad: 200 ks

Registračné číslo Ministerstva kultúry SR:
EV3217/09

ISSN 1337-7760

Tlač zabezpečuje:

FORPRESS
NITRIANSKE
TLAČIARNE

Obsah:

Editorial.....03

Príspevky

Michala Dubská – Marián Žabenský
Rozvoj cestovného ruchu a kultúry v Mikroregióne
Tribečsko (závery z výskumného projektu) 03

Michal Čukan
Tradičné vinohradníctvo v mikroregióne Tribečsko
a možnosti jeho premeny na kultúrny kapitál 08

Anna Šimončíková – Mária Šimončíková
Teritoriálne vymedzenie destinácie
na príklade konkrétnej OOCR 14

Milan Džupina
Špecifiká zodpovedného podnikania
v cestovnom ruchu 19

Jarmila Jurová
Manažérska etika 22

Peter Mikuláš
K špecifikám podpory cestovného ruchu
v slovenských televíziách 25

Kristína Jakubovská
Hopak – národné bojové umenie a tanec Ukrajincov 28

Milan Jozek
Dimenzie rodinnej výchovy v kultúrnom
a náboženskom kontexte európskych tradícií 32

Recenzie

Marwan Al-Absi
Kultúrne tradície Blízkeho východu (učebné texty
k vybraným problémom)
(Ladislav Lenovský) 35

Žilková Marta
Intertextuálne a intermediálne interpretácie
(Erika Moravčíková) 37

Ballay Miroslav
Kontinuita študentského divadla VYDI
(Marcel Mudrák) 37

Správy

ITF Slovakiatour 2013 38

Osem úspešných výstav 39

Nová spolupráca KMKaT FF UKF v Nitre a FHMaCR
Univerzity v Kragujevci 40

ŠVOUČ 2013 na KMKaT FF UKF v Nitre 41

Editorial

V úvodnom čísle 6. ročníka nášho časopisu s ustálenou obsahovou štruktúrou i výtvarno-priestorovým riešením sme sa rozhodli venovať priestor predovšetkým doktorandom a mladým vedeckým pracovníkom z viacerých príbuzných vedných disciplín. Ambíciou zostavovateľov bolo predstaviť nové interdisciplinárne pohľady a súvislosti, ponúknuť tvorivé impulzy, porovnávať a stimulovať ku konkurenčnému prostrediu. Redakčnej rade, doplnenej o zástupcov programovo blízkej vzdelávacej inštitúcie v srbskej Vrnjačkej Bani, sa podarilo zostaviť niekoľko tematických blokov, poskytnúť učebný materiál pre študentov i recenzie a oznamy o kultúrno-výchovnej aj vedecko-organizačnej činnosti na Katedre manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre.

Prológom obsahu je skôr informatívny príspevok Dubskej a Žabenského o spolupráci katedry manažmentu kultúry a turizmu s Mikroregiónom Tribečsko pri tvorbe strategického plánu regionálneho rozvoja. Dodajme, že aktivity pedagógov a študentov v Tribečsku nasledovali po predchádzajúcich úspešných teoreticko-aplikačných pokusoch v Tekove a Šariši a už registrujeme ďalšie analýzy a projektové práce v Mikroregióne Radošinka. Príkladom študentských výstupov je príspevok M. Čukana o tradičnom vinohradníctve so záverečnými projektami premeny kultúrneho dedičstva na kultúrny kapitál. A. a M. Šimončicové poskytujú vzorový študijný materiál o konkrétnej oblastnej organizácii cestovného ruchu s adekvátnym terminologickým i legislatívnym vymedzením a analýzou využívania kultúrneho dedičstva v kontexte realizovaných aktivít. Predchádzajúce príspevky rozvíja M. Džupina o novú dimenziu – zodpovedné podnikanie v turizme a ponúka výhodnú možnosť zorientovať sa v tejto problematike. Škoda, že aj J. Jurová neposunula svoj materiál o manažérskej etike napríklad do konkrétnej roviny kultúrneho turizmu, čím by ešte výraznejšie skompletizovala viac-menej monotematické interdisciplinárne pohľady vrátane relevantných publikovaných prameňov.

Záverečným prienikom troch fenoménov – turizmu, propagácie a mediálnej kultúry, je príspevok P. Mikuláša: isto zaujímavý, pertraktujúci na konkrétnom produkte TV Markíza všeobecne sa vyskytujúce aktuálne problémy aj názory a hodnotenia. Záverečné príspevky majú celkom odlišné zameranie – najskôr K. Jakubovská predstavuje hopak ako národné bojové umenie a tanec ukrajinských kozákov a zamýšľa sa nad jeho kultúrno-historickými, politickými a etnoidentifikačnými kontextami; M. Jozek sprostredkáva publikované názory o rodine a rodinnej výchove v súvislostiach kultúrnych a náboženských v rôznych historických obdobiach.

Obligátnym zakončením obsahu Kontextov kultúry a turizmu sú tri recenzie publikácií z produkcie pracovníkov Filozofickej fakulty UKF v Nitre a správy akcentované na aktivitu a dianie na katedre manažmentu kultúry a turizmu.

Jaroslav Čukan

Rozvoj cestovného ruchu a kultúry v Mikroregióne Tribečsko (závery z výskumného projektu)

Michala Dubská – Marián Žabenský

Kľúčové slová: mikroregión, strategický rozvoj, cestovný ruch, kultúrne dedičstvo, projekt

Abstract: The paper summarizes the results of a research project based on cooperation between the Department of Culture and Tourism Management and the micro-regional association Tribečsko. The aim of the project was to design the key ideas and strategic solutions for the development of culture and tourism in the area. The paper describes natural and cultural aspects of the area covering 19 municipalities of the district of Zlaté Moravce. It briefly presents achievements and proposals made by the students, which were created in accordance with current trends in the field of regional development, culture and tourism management.

Úvodom. V roku 2010 bola Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre oslovená s ponukou spolupráce s občianskym združením Mikroregión TRIBEČSKO v oblasti rozvoja cestovného ruchu a kultúry. Na realizácii projektu sa podieľali PhDr. Michala Dubská, PhD., PhDr. Marián Žabenský, PhD. a študenti vtedy 4. ročníka, dnes už absolventi študijného programu kulturológia – riadenie kultúry a turizmu: Zuzana Betáková, Adriana Blahutová, Marianna Cifrová, Michal Cintula, Michal Čukan, Katarína Javorčíková, Zuzana Kocanová, Zuzana Lukáčiková, Jana Mihálová, Petronela Rychnavská a Lucia Vargová. Po úvodných stretnutiach nasledoval vo februári 2011 spoločný terénny výskum, ktorý neskôr doplnili aj individuálne výskumné aktivity jednotlivých členov tímu. Medzi výstupy spolupráce patrí niekoľko projektov zameraných najmä na kontexty zachovania a využívania kultúrneho dedičstva, manažment kultúry a rozvoj špecifických druhov cestovného ruchu. Jednotlivé návrhy smerujú k zvyšovaniu kvality služieb pre obyvateľov a návštevníkov územia s akcentom na tvorbu a inováciu produktov cestovného ruchu a posilnenie informačných, vzdelávacích a marketingových aktivít mikroregiónu.

Základné údaje o mikroregióne Tribečsko. Občianske združenie Mikroregión Tribečsko bolo založené v Topoľčiankach ako združenie na báze verejno-súkromného partnerstva. Jeho cieľom je podporovať a koordinovať činnosť obcí a ostatných subjektov vo všetkých oblastiach regionálneho rozvoja v zmysle trvalo udržateľného rozvoja a skvalitnenia životných podmienok obyvateľov. Územie mikroregiónu leží pod úpäťm vrchov pohorí Tribeč a Pohronský Inovec. Na rozlohe viac ako 34 000 ha s hustotou obyvateľstva cca 58 obyv./km² žije takmer 20 000 obyvateľov. Mikroregión katastrálne pokrýva územia 19 obcí v okrese Zlaté Moravce – Beladice, Hostie, Hostovce, Jedľové Kostolany, Kostolany pod Tribečom, Ladice, Lovce, Machulince,

Katastrálne vymedzenie obcí mikroregiónu Tribečsko

Zdroj: M. Dubská podľa podkladov OZ Mikroregión Tribečsko, 2012

Mankovce, Martin nad Žitavou, Neverice, Obyce, Sľažany, Skýcov, Topolčianky, Velčice, Zlatno, Žikava a Žitavany. Historickým, administratívnym a kultúrnym centrom mikroregiónu je obec Topolčianky.

Prírodné a kultúrno-historické predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu v mikroregióne. Z pohľadu cestovného ruchu sa mikroregión Tribečsko vyznačuje pomerne atraktívnymi prírodnými a kultúrno-historickými podmienkami. Regionalizácia cestovného ruchu SR vymedzuje mikroregión ako súčasť Nitrianskeho regiónu cestovného ruchu, pre ktorý sa v dlhodobom horizonte predpokladá národný význam na slovenskom trhu cestovného ruchu.¹ Z hľadiska tradičnej kultúry je súčasťou kultúrneho regiónu Tekov. (BEŇUŠKOVÁ 1998:75).

Administratívne, funkčne i z pohľadu zdrojových trhov v cestovnom ruchu má mikroregión vytvorené väzby predovšetkým na mesto Nitra.

Prírodné predpoklady primárnej ponuky cestovného ruchu sú na pomerne dobrej úrovni, značná časť územia je intenzívne poľnohospodársky využívaná. Do katastra obcí Hostovce, Lovce, Velčice, Kostofany pod Tribečom, Mankovce, Ladice, Sľažany, Martin nad Žitavou a Zlatno zasahuje veľkoplošné chránené územie CHKO Ponitrie. Špecifikom

mikroregiónu je jedinečná Zubria zvernica, zriadená v roku 1958 na záchranu zubra európskeho. Primárnu ponuku dopĺňa aj niekoľko chránených stromov (napr. duby cerové vo Velčiciach) a vzácnych maloplošných chránených oblastí (parky v Beladiciach, Pustom Chotári a Topolčiankach; Kostolianske lúky a NPR Včelár). Územím prechádza okrem Ponitrianskej magistrály aj niekoľko ďalších zaujímavých turistických trás, cyklotrás a náučných chodníkov (výstup na Lysec, Veľký Tribeč, Veľký Inovec, hrady Hrušov a Gýmeš, štále v okolí Jedľových Kostolian, Obycké lúky, Náučný chodník Zlatno-Skýcov, Náučný chodník Vápenný vrch). Tieto málo až stredne náročné trasy majú potenciál stať sa zaujímavou súčasťou ponuky regiónu najmä v súvislosti s prírodným prostredím, množstvom dostupných výhľadov a absenciou významnejších turistických trás smerom na západ (Nitra a okolie).

Dôležité kultúrno-historické atraktivity s dlhodobou perspektívou na trhu cestovného ruchu ponúka obec Topolčianky (zámok s parkom, poľovnícky zámok, Národný žrebčín Topolčianky, Vinárske závody Topolčianky, hipologické a národopisné múzeum), hrad Hrušov (v katastri obce Hostie) a unikátny románsky kostol sv. Juraja v Kostofanoch p. Tribečom. Ďalšími architektonickými pamiatkami sú kaštiele Szentiványovcov, Jesenských a Sirániovcov v katastri obce Beladice, ruiny Živánskej veže pri obci Jedľové Kostofany, pozostatky Čierneho hradu za obcou Zlatno, či kaštiele v súkromnom vlastníctve v obciach Neverice a Skýcov. Zo sakrálnych pamiatok, ktoré sú v mikroregióne početné, vyniká aj kostol sv. Kataríny Alexandrijskej v Topolčiankach a kostol sv. Martina v Martine nad Žitavou. V mnohých obciach mikroregiónu sa dodnes zachovali ucelené alebo fragmentárne prvky ľudovej architektúry.² Kultúrna infraštruktúra obcí je pomerne dobrá, väčšina z nich má k dispozícii knižnicu, kultúrny dom, sálu alebo amfiteáter, v mnohých obciach pôsobia rôzne kluby, divadelné ochotnícke kolektívy či folklórne, spevácke a dychové skupiny (Vršteň, Hajnalkert, Cerianka, Hostianka, Skerešovanka, Skýcovanka, Vápenkár, Drienovanka, Žikavanka, Podhrušovan a iné). Štruktúru kultúrnych zariadení dopĺňa niekoľko múzeí, galérií a pamätných izieb (Topolčianky, Zlatno, Skýcov, Ladice, Velčice). Mnohé obce majú svojich významných rodákov, medzi ktorých patria napr. spisovateľ, chatár a nosič Belo Kapolka (Hostie), rytec František Horniak (Žikava), básnik a národný buditeľ J. V. Šimko (Žitavany) či prof. M. Lukniš (Zlatno). Partizánske boje tu dodnes okrem pamätníkov, pomníkov a pamätných tabúl pripomína Náučný partizánsky chodník zo Zlatna na Skýcov. V mikroregióne sa počas roka koná niekoľko športových a kultúrno-spoločenských podujatí, turnajov, jarmokov, sprievodov a slávností lokálneho i nadregionálneho významu, napr. Dni otvorených dverí v Národnom žrebčine v Topolčiankach, Festival dychovej hudby v obci Hostie, súťaž v cestnom behu Machulinská dvadsiatka či Mariánska púť k Panne Márii Škapuliarskej v Topolčiankach.

¹ REGIONALIZÁCIA CESTOVNÉHO RUCHU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE 2005:64

² K využitiu tradičnej architektúry viac KURPAŠ – ONDREJKA 2012: 19 a n.

V súvislosti so **sekundárnou ponukou cestovného ruchu** sa v skúmanej oblasti podľa prieskumu nachádza 5 hotelových zariadení, 2 penzióny, 6 turistických ubytovní, 2 chatové osady, viacero chát a niekoľko poskytovateľov ubytovania v súkromí. Ubytovanie na zodpovedajúcej úrovni poskytujú zariadenia ParkHotel Tartuf v Beladiciach, Zámok Topoľčianky, hotel Národný dom a penzión Hradná stráž v Topoľčiankach, no na rekreačné účely sa často využívajú aj zariadenia chatového typu, napr. Areál zdravia v Jedľových Kostolnoch alebo Chata Breziny na Skýcove. Stravovacie zariadenia sú viazané najmä na hotelové zariadenia, kvalita a kvantita ostatných je nižšia. Z hľadiska predpokladov pre rozvoj kongresového turizmu je v súčasnosti konkurencieschopná len obec Topoľčianky.

Analýza cestovného ruchu v mikroregióne. Pre mikroregión Tribečsko je charakteristický prevažne domáci cestovný ruch s nižším podielom príjazdového cestovného ruchu. Prevláda výletný a krátkodobý pobytový cestovný ruch s relatívne nízkym objemom prenocovaní. Jedinou významnou lokálnou destináciou na trhu dlhodobu zostáva obec Topoľčianky a jej okolie. Potvrdzujú to aj výsledky dotazníkového prieskumu³, kde respondenti označili za 3 top atraktivity mikroregiónu: Zámok a park v Topoľčiankach, Národný žrebčín Topoľčianky a hrad Hrušov. Najčastejším motívom návštevy mikroregiónu je podľa prieskumu pešia turistika (22%), prechádzky (20%), spoznávanie pamiatok (19%), návšteva organizovaných podujatí (12%), návšteva príbuzných (8%) a vínná turistika (6%). **Kľúčovými druhmi cestovného ruchu** sú kultúrno-poznávací cestovný ruch (s akcentom na kultúrne dedičstvo a návštevu organizovaných podujatí), rekreačný, športový, vidiecky, poľovnícky a vinársky cestovný ruch. Napriek pomerne priaznivým (v niektorých aspektoch unikátnym) charakteristikám primárnej a sekundárnej ponuky sa cestovný ruch vo vymedzenom území rozvíja menej intenzívne a vykazuje nižšiu mieru konkurencieschopnosti. V niektorých obciach, napriek istým zaujímavým špecifikám v oblasti kultúrneho dedičstva (Mankovce, Hostovce, Martin n. Žitavou), úplne absentuje ponuka relevantná pre trh cestovného ruchu. Medzi problematické aspekty patrí jej pomerne nízka kvalitatívna úroveň, nekonceptný prístup v tvorbe skutočnej destinácie, časová nevyváženosť a preťaženie v sezónnej špičke, nevyužívanie kapacít v mimosezónnom období, slabšia úroveň vnútornej spolupráce, nevýrazná marketingová komunikácia a nedostatočná orientácia na zákazníka.

Perspektívy rozvoja cestovného ruchu. Pri každom strategickom a koncepčnom plánovaní rozvoja cestovného ruchu je potrebné vychádzať z individuálnych lokálnych vzťahov a dôslednej znalosti špecifických geografických, socio-kultúrnych a ekonomických charakteristík územia. V súvislosti s úrovňou a súčasným stavom cestovného ruchu v mikroregióne Tribečsko by malo byť úsilie prio-

ritne zamerané na tieto strategické ciele: 1. zvýšenie objemu jednodennej i viacdňovej návštevnosti; 2. vytvorenie predpokladov pre dlhšie zotrvanie návštevníkov v oblasti; 3. prioritizácia kľúčových druhov a produktov cestovného ruchu (zvýšenie profesionality, rozšírenie a skvalitnenie sekundárnej ponuky, komplexné zvyšovanie kvality); 4. aktívnejšia integrovaná marketingová komunikácia a 5. posilnenie vnútorných väzieb a rozvoj kooperatívnych aktivít. Vývoj na trhu ukazuje, že lokálne, regionálne i národné destinácie sú zväčša budované na jednej dominantnej značke, ku ktorej sa prirodzene (i umelo) pripája ostatná ponuka. Z tohto hľadiska je pre mikroregión kľúčové vybudovať destináciu cestovného ruchu v Topoľčiankach (vymedzená obec s okolím je definovaná ako subregión cestovného ruchu, teda je charakteristická kvalitatívne lepšími podmienkami pre rozvoj cestovného ruchu) a vyťažiť z existujúcich predpokladov maximum. Za najlepšiu a najefektívnejšiu reklamu v cestovnom ruchu sa dlhodobo považuje odporúčanie známych⁴, prostredníctvom ktorého sa šíria pozitívne aj negatívne skúsenosti. Prioritnou úlohou v akcelerácii cestovného ruchu je preto zabezpečenie zodpovedajúcej kvality existujúcich produktov - rozšírenie exponátov, tvorba jazykových mutácií, viditeľné a čitateľné značenie, vizuálna úprava, informačné materiály; history marketing; čistota a úprava prostredia, bezpečnosť pre návštevníkov; tvorba a revitalizácia tematických trás; silnejší merchandising). Súčasne je nevyhnutné zamerať sa na vývoj nových produktov pod spoločnou značkou - vinohradnícke a vinárske tradície, sprievodcovská činnosť, rozvoj nových foriem cestovného ruchu. Potrebná je najmä prioritná orientácia na unikátne atraktivity územia - zubry, T. G. Masaryk, vinohradnícka a vinárska tradícia, kone, poľovníctvo a nosné druhy cestovného ruchu - kultúrno-poznávací a rekreačný cestovný ruch. V súvislosti s produktmi cestovného ruchu je potrebné inovovať existujúcu ponuku a modifikovať ju na reálne obchodovateľné produkty. Nezanedbateľným aspektom je rozvoj doplnkových služieb, zabezpečujúcich zotrvanie návštevníka v mieste pobytu dlhší čas a multiplikovanie jeho výdavkov (wellness, podujatia, požičovňa bicyklov, športoviská, otvorenie a udržateľná prevádzka TIK). Jednotný imidž, presnejšie zacielenie trhových segmentov, spoločný branding a positioning mikroregiónu na trhu cestovného ruchu sú nevyhnutným nástrojom zvýšenia konkurencieschopnosti celého územia i jednotlivých atraktivít. Rozvoj informačného systému by mal zahŕňať oblasti ako spoločná tvorba a údržba informačných panelov, účasť na veľtrhoch a výstavách, prevádzka funkčného informačného portálu, realizácia jednotného kalendára podujatí či distribúcia spoločných propagačných materiálov. Pre mikroregión je však v súčasnosti rovnako potrebné posilňovať vnútorné vzťahy a väzby a budovať regionálnu identitu, keďže „zmyslom funkčnej existencie

³ Dotazníkový prieskum na vzorke 91 respondentov realizovala Mgr. Zuzana Betáková v termíne november 2011 – január 2012.

⁴ Až 82% respondentov prieskumu sa pri výbere cieľovej destinácie spolieha na odporúčanie známych, nasleduje televízna reklama a využitie internetu.

mikroregiónu je zvyšovať nielen ekonomický, ale aj spoločenský či kultúrny rozvoj obcí a zabezpečiť rast životnej úrovne ich obyvateľov.“ (LENOVSKÝ – DUBSKÁ 2012: 74 a n.) Dlhodobá stimulácia lokálneho povedomia, záujem miestneho obyvateľstva o spoločenské dianie a jeho záujem pôsobiť napr. v oblasti cestovného ruchu dokáže výrazne zvýšiť atraktivitu destinácie a zabezpečiť jej udržateľnosť. Spolupráca na rôznych úrovniach je východiskom pre úspešné fungovanie celej oblasti. Jednotlivé projekty a aktivity by mali byť realizované na základe *win-win* dohody/partnerstva medzi obyvateľmi, verejným, tretím a podnikateľským sektorom.

Výstupy projektu a možnosti ich realizácie. V súlade so stanovenými strategickými cieľmi bolo vypracovaných viacero návrhov a aktivít. Všetky projekty, realizované alebo pripravené, vychádzali z dôsledného poznania prostredia, opakovaných výskumov konkrétnych lokalít a zariadení a z početných rozhovorov s odborníkmi a zástupcami inštitúcií. V území úplne absentuje jednotné komunikačné a informačné portfólio, komplexne pokrývajúce celý mikroregión. Vychádzajúc z existujúceho loga, nosnými farbami dizajn manuálu sa stala zelená, bledomodrá a tmavomodrá. Vzhľadom na nefunkčnú webovú stránku mikroregiónu bola navrhnutá a zriadená nová doména *tribecksko.sk*, ktorá zatiaľ poskytuje základné údaje (charakteristika mikroregiónu, prírodné a kultúrno-historické zaujímavosti, turistické trasy, ubytovanie, kontaktné údaje). Dlhodobým zámerom je, aby sa webová stránka stala komunikačnou platformou obcí, jej obyvateľov (autorov) i návštevníkov. V ďalšej etape bola navrhnutá turistická komplexná mapa, ktorej umiestnenie v kľúčových lokalitách by návštevníkov prirodzene naviedlo aj na iné zaujímavé miesta mikroregiónu (autor: Mgr. Zuzana Lukáčiková). Ďalším z informačných materiálov je publikácia *Turistický sprievodca Mikroregiónom Tribečsko* (Dubská, M. – Žabenský, M., graficky spracoval R. Zima), obsahujúca základné údaje o území a jeho atraktivitách (obrázok 2). Vo viacerých obciach bol evidovaný záujem o vydanie obecnej monografie, mapujúcej kľúčové udalosti a atraktivity obce (autor monografie obce Beladice: Mgr. Lucia Vargová). V rámci projektu bol tiež vypracovaný návrh kalendária podujatí, odbornej exkurzie a komplexný komunikačný mix mikroregiónu (autor: Mgr. Jana Mihálová). Pre potreby mikroregiónu boli vypracované aj podklady, súvisiace s komplexnou prípravou a realizáciou turistickej informačnej kancelárie (autor: Mgr. Katarína Javorčíková).

Dlhodobo akcentovaným a aktuálnym problémom na Slovensku je úroveň lokálneho povedomia, súčasný stav kultúrnej znalostnej bázy a pomerne rozšírený jav ľahostajného (súčasne však veľmi kritického) obyvateľstva. Ďalšie aktivity boli preto orientované na tvorbu a úpravu nových produktov nielen pre návštevníkov, ale aj obyvateľov územia, zameraných na zachovávanie kultúrneho dedičstva⁵,

napr. Po stopách T. G. Masaryka (obrázok 3), ktorý mapuje 7 historicky zdokumentovaných, blúbených miest prezidenta v území mikroregiónu (autor: Mgr. Zuzana Betáková). Úspešne realizovaným projektom je Environmentálny zošit pre deti základných škôl v mikroregióne Tribečsko (obrázok 4), ktorý autorsky pripravila Mgr. Petronela Rychnavská a graficky spracoval Mgr. Martin Daniš. Podobný vzdelávací zošit bol navrhovaný aj v predchádzajúcich projektoch katedry. Doplnková učebná pomôcka s motívom sprievodnej postavičky Tríba hravou formou približuje deťom poznatky z oblasti regionálnej a environmentálnej výchovy aj lokálneho kultúrneho dedičstva. V niektorých obciach mikroregiónu sú dobré predpoklady pre rozvoj vinohradníctva a vinárstva, čo bolo východiskom pre Projekt rozvoja tradičného vinohradníctva a vinárstva v obci Ladice – dokumentácia architektúry, nástrojov a tradícií spojených s vinárstvom; dokument Tradičná práca a náradie vo vinici; projekt Adaptácia vínnej pivnice a jej zariadenie získaným inventárom; projekt Tradičná obaračka a spracovanie hrozna a projekt Tradičné vinohradníctvo v našej obci (autor: Mgr. Michal Čukan). V obciach mikroregiónu sa nachádza 9 múzejných zariadení, vykazujúcich isté rozdiely v návštevnosti a kvalite prezentácie kultúrnych hodnôt. Produkt Múzea, expozície a ľudové domy v mikroregióne Tribečsko (autor: Mgr. Michal Cintula) sa zameriava na tieto zariadenia v celom území a ponúka ich ako komplexný produkt, lebo ako solitérne jednotky by boli na trhu cestovného ruchu málo konkurencieschopné. V mikroregióne absentuje sprievodcovská činnosť, preto boli vypracované viaceré alternatívy sprevádzaných okruhov (autor: Mgr. Marianna Cifrová). V spojení s odborným výkladom môžu byť cenným benefitom pre návštevníkov či podnetom pre organizované exkurzie a zájazdy (napr. z kúpeľov v Podhájskej či z Nitry). Záverečným výstupom projektu je vypracovanie Strategického programu rozvoja trvalo udržateľného cestovného ruchu v Mikroregióne TRIBEČSKO, ktorého cieľom je poukázať na prírodné a kultúrno-historické podmienky vo vymedzenom území, analyzovať aktuálny stav cestovného ruchu a navrhnúť opatrenia a optimalizačné riešenia pre zlepšenie súčasnej situácie.

Záverom. Projekt spolupráce katedry a OZ Mikroregión Tribečsko bol prínosný vo viacerých oblastiach. Študenti KMKT sa aktívne zúčastňovali výskumných prác, venovali sa zberu a spracovaniu údajov a sú tvorcami konkrétnych návrhov, z ktorých časť už našla uplatnenie v praxi. Mnohí rozpracovali svoje projekty v diplomových prácach a úspešne ich prezentovali na Študentskej vedeckej konferencii v Nitre a v Trenčíne. Získali skúsenosti, poznatky a kontakty, ktoré môžu byť prínosné pre ich osobný rozvoj a pôsobenie v praxi.

Niektoré z invenčných projektov zostávajú aj naďalej len v rovine návrhov, iné sa podarilo (najmä vďaka grantovým programom) realizovať. Úspech rozvojových aktivít na úrovni miestnej samosprávy závisí najmä

⁵ Viac k prepojeniu kultúrneho dedičstva a cestovného ruchu ČUKAN – MICHALÍK 2012: 5 a n. a LENOVSKÝ 2008.

Turistický sprievodca Mikroregiónom Tribečsko

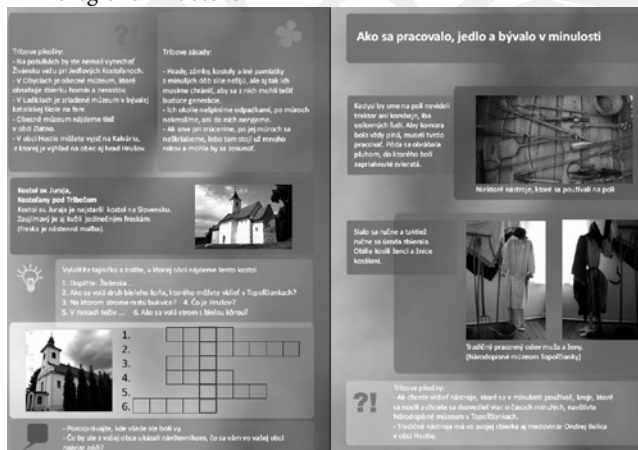
Zdroj: M. Dubská – M. Žabenský, 2012

Produkt Po stopách T.G. Masaryka

Zdroj: Z. Betáková, 2012

Environmentálny zošit pre základné školy Mikroregiónu Tribečsko

Zdroj: M. Dubská – P. Rychnavská, 2012

od objektívnych podmienok – personálnych, organizačných a finančných možností. V mnohých slovenských obciach sa prejavuje odborná a manažérska nepripravenosť, nekompetentnosť a nesprávne chápanie princípu subsidiarity. Aktivity v oblasti kultúry, cestovného ruchu a regionálneho rozvoja sa často ocitajú na zozname menej dôležitých. O to cennejší sú tí starostovia a zástupcovia

inštitúcií a subjektov, ktorí napriek nepriaznivej situácii hľadajú možnosti zlepšenia, správajú sa korektne a reálne sa usilujú o rozvoj svojej obce. Mnohé projekty často nepotrebujú veľkú finančnú podporu, ale skôr zanieťanie, motiváciu a (reálnu, nielen navonok deklarovanú) vôľu ľudí, ktorým aktuálny stav nie je ľahostajný. Úlohy a kompetencie miestnej samosprávy čoraz intenzívnejšie preberajú organizácie tretieho sektora s výrazným dobrovoľníckym princípom, napr. OZ Leustach či OZ Park Topoľčianky. Rovnako dôležitá je aj činnosť lokálnych lídrov a práca jednotlivcov, ktorí sa dlhodobo a aktívne venujú špecifickej oblasti (história, etnografia, ochrana prírody, folklór, ekológia, hipológia, práca s deťmi, spoločenské dianie, ochotnícke divadlo, vinárstvo a i.).

V každej obci mikroregiónu existujú prírodné a kultúrne hodnoty v rôznych formách a podobách. Niektoré vynikajú špecifickými atraktivitami, ktoré sa po adekvátnom zdokumentovaní, zhodnotení a spracovaní môžu stať zaujímavým doplnkovým produktom pre trh cestovného ruchu. V Skýcove sú zachované pece na pálenie vápna, v Machulinciach mlynské zariadenie, v Jedľových Kostoloch roztratené sídla, v Zlatne tradícia ryžovania zlata, v Ladicach tradičné aj súčasné *hajlochy*, v Obyciach zdroje pramenitej vody. Vzhľadom na aktuálne procesy, prebiehajúce na európskej i celosvetovej úrovni, je vo všetkých rozhodnutiach, projektoch a aktivitách cestovného ruchu potrebné prihliadať na koncepciu trvalo udržateľného rozvoja, ktorá vzájomne vyvažuje ekonomické, socio-kultúrne a environmentálne aspekty. Naše regióny potrebujú implementovať dobré príklady z praxe a podporiť inovačný potenciál. Treba manažérov, ktorí budú nazerať na cestovný ruch ako na prostriedok zachovania a rozvoja prírodných a kultúrno-historických zdrojov.

Literatúra a pramene:

BEŇUŠKOVÁ, Z.: *Tradičná kultúra regiónov Slovenska*. Bratislava 1998.

ČUKAN, J. – MICHALÍK, B.: *Kultúrne dedičstvo – cestovný ruch – konkurencieschopnosť*. In: *Marketing kultúrneho dedičstva v kontexte konkurencieschopnosti v cestovnom ruchu*. Nitra 2012, s. 5-13.

KURPAŠ, M. – ONDREJKA, M.: *Význam zachovávanie špecifik tradičnej architektúry a kultúrnej krajiny v cestovnom ruchu*. In: *Kontexty kultúry a turizmu*, 2012, 5, 1, s. 19-23.

LENOVSKÝ, L. a kol.: *Cestovný ruch a kultúrne dedičstvo: učebné texty k vybraným problémom*. Nitra 2008.

LENOVSKÝ, L. – DUBSKÁ, M.: *Kultúrne dedičstvo v kontexte rozvoja mikroregiónu*. In: *Marketing kultúrneho dedičstva v kontexte konkurencieschopnosti v cestovnom ruchu*. Nitra 2012, s. 74-84.

Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike. Bratislava 2005.

Kontakt:

PhDr. Michala Dubska, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: mdubska@ukf.sk

PhDr. Marián Žabenský, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: mزابensky@ukf.sk

Tradičné vinohradníctvo v mikroregióne Tribečsko a možnosti jeho premeny na kultúrny kapitál

Michal Čukan

Kľúčové slová: mikroregión, regionálny rozvoj, tradičná kultúra, vinohradníctvo, Tribečsko

Abstrakt: Cultural heritage appears in various forms. Traditional culture, which in today's world retreats globalization trends like rainforests, is its significant part. Many of the symptoms disappear; others have the chance to be preserved for future generations in modified form or function. Traditional culture has for people the same value as the soul for a man. If he loses it, the extinction is expected. Cultural diversity of Slovakia is largely the result of varied ethnic and religious structure of population. Podzoborie, which coincides with micro-region Tribečsko, represents the northernmost Hungarian enclave on the territory of Slovakia. For this minority and for the micro-region as well, it can constitute a competitive advantage and one of the important factors of local and regional development.

Úvodom. Spôsob života mladej generácie sa v posledných desaťročiach podstatne zmenil. Nezapája sa do hospodárskych aktivít ako v ich veku všetky generácie pred nimi. Detstvo a socializácia má iný priebeh. Mládež má menej skúseností aj praktických zručností. Kultúrne tradície ponúkajú možnosť zaplniť túto medzeru a poskytujú priestor k sebarealizácii. V súvislosti s naznačenými úvahami sú ciele príspevku: 1. naznačiť spoločné a rozdielne vo vinohradníckych tradíciách vo vybraných obciach mikroregiónu Tribečsko; 2. zhodnotiť existujúci stav zachovávaného tradičného vinohradníctva a jeho najhodnotnejších prejavov v oblasti materiálno – technologickej, organizačnej aj duchovnej kultúry; 3. ponúknuť konkrétne projekty, ktoré čerpajú z tradičných kultúrnych hodnôt a majú ambície premeniť ich na kultúrny kapitál. Východiskom je predpoklad, že obyvatelia mikroregiónu majú k vlastnému kultúrnemu dedičstvu kladný vzťah a je možné rozvinúť ho k spoločnému

mu prospechu. Príspevok naznačuje možnosti smerovania, ktoré vzbudia o problematiku záujem, vyvolajú verejnú diskusiu a prostredníctvom poznania vlastného kultúrneho dedičstva prispievajú k posilneniu vedomia lokálnej a regionálnej príslušnosti.

Počiatočným impulzom výskumu bola požiadavka mikroregiónu Tribečsko prispieť k jeho rozvoju zhodnotením potenciálu, ktorý poskytuje miestne tradičné a súčasné vinohradníctvo. Heuristiku predstavuje štúdium literatúry o Nitrianskom samosprávnom kraji, Tekove a o Tribečsku (Biely 2008, Drábiková 1989, Eliáš 2007, Horváth 1986/2), s akcentom na vinohradníctvo a iné oblasti spôsobu života. Pri počiatkovej analýze a príprave terénneho výskumu bola využitá indukcia a dedukcia, na základe ktorých sa pozornosť zamerala na vybrané obce Ladice, Velčice a Topoľčianky. Majú veľa spoločného aj rozdielneho: a) tradičné vinohradnícke technológie; b) existujúca infraštruktúra v obciach aj vo viniciach; c) etnická a konfesijná štruktúra; d) mentalita obyvateľov a prístupnosť novým trendom; e) objektívne posúdenie možnosti realizovať projekty miestneho s regionálneho rozvoja; f) administratívne začlenenie a vedomie tradičnej regionálnej príslušnosti. Prostredníctvom individuálnych, krátkodobých, opakovaných terénnych výskumov bol získaný obrazový materiál, neštandardizovanými rozhovormi s obecnými funkcionármi, vinohradníkmi a obyvateľmi, informácie o tradičnom aj súčasnom vinohradníctve.

Kultúrno-geografická charakteristika obcí. Ladice, Velčice a Topoľčianky sú situované severovýchodne medzi Nitrou a Zlatými Moravcami, na juhovýchodných svahoch pohoria Tribeč a v severnej časti Žitavskej pahorkatiny. Sú súčasťou 19 dedín mikroregiónu Tribečsko. Obec Ladice je okrajovou, najsevernejšou z desiatich dedín s obyvateľstvom maďarskej národnosti, oblasťou známou ako Podzoborie. Ladicami, podobne ako južnejšie položenými Nevericami a severne susediacimi Kostolanmi pod Tribečom, prechádzala hranica medzi bývalou Tekovskou a Nitrianskou stolicou, čo si obyvatelia Ladic dodnes pamätajú. Velčice a Topoľčianky sú súčasťou Tekova a administratívnu časť okresu Zlaté Moravce. Najväčšou obcou mikroregiónu sú Topoľčianky približne s 2500 obyvateľmi. Poloha, podnebie a ďalšie geografické charakteristiky podmienili prítomnosť človeka na hraniciach rovinatého a podhorského prostredia Ponitria a Požitavia, neskôr na pomedzí Nitrianskej a Tekovskej stolice oveľa skôr, ako uvádzajú prvé písomné zmienky. **Topoľčianky** boli v období tureckej expanzie sídlom župy tekovských feudálov. Kaštieľ, ktorý vlastnili Habsburgovci, prešiel po vzniku Československej republiky do vlastníctva štátu. V Topoľčiankach vznikol Štátny žrebčín, neskôr Štátny plemenársky podnik. Kaštieľ bol od roku 1923 do začiatku 50. rokov letným sídlom československého prezidenta. Dnes je obec hlavne vďaka klasicisticko-renesančnému kaštieľu s rozsiahlym anglickým parkom a Vinárskym závodom Topoľčianky (ktoré vznikli v roku 1956 a boli pretransformované na súkromnú

spoločnosť RAVENA s.r.o.), pomerne známym centrom cestovného ruchu. Národný žrebčín Topoľčianky patrí medzi najvýznamnejšie svetové žrebčiny a je centrom chovu a šľachtienia koní na Slovensku. Za pozornosť stojí aj šampiňonáreň Mikroprogres s.r.o., ktorá je v produkcii šampiňónov na treťom mieste v Európe. K rozvoju turizmu prispieva aj Múzeum chovu koní, jazdiareň v areáli žrebčiny, Arborétum v neďalekých Mlyňanoch, okolité zvernice, poľovnícke revíry a rybníky. **Velčice** boli poddanskou dedinou, jednou z najväčších v Tekove. Väčšinou patrili k hradu Tekov. História ich však spája aj s Forgáčovcami, majiteľmi Gýmešského hradu. Prítomnosť Turkov v 16. a 17. storočí je všeobecne známa predovšetkým v súvislosti s bitkou a ich porážkou pri Veľkých Vozokanoch. (Eliáš 2007: 21) Vzhľadom na polohu obce na úpätí pohoria Tribeč boli základnými stavebnými materiálmi obytných aj hospodárskych objektov kameň, hlina a drevo. Okrem trojpriestorového členenia (izba, pitvor, komora) sú tu od začiatku 20. storočia prítomné aj štvorpriestorové obytné domy (predná izba, pitvor – kuchyňa, zadná izba, komora). Hlinené domy boli ešte v prvej tretine 20. storočia nabíjané na kamenných základoch, ešte v polovici 20. storočia sa využívala aj nepálená tehla. Vchod do domu bol situovaný z dvorovej strany v podstreší, ktoré tvorili drevené aj murované prístenné stĺpy. Hospodárske objekty (najmä maštale) boli z kameňa a nepálenej tehly, stodoly z nepálenej tehly, kombinované s drevenou stĺpovou konštrukciou. Obyvatelia Velčíc, slovenskej národnosti a rímskokatolíckeho vierovyznania, sa tradične zaoberali poľnohospodárstvom, zameraným na pestovanie pšenice, jačmeňa a ďateliny. Vinohradníctvo bolo doplnkovým zamestnaním. Najstaršia písomná zmienka o pestovaní viniča je zo 14. storočia, v 16. storočí boli Velčice na 2. mieste v množstve vína, vyrobeného v Tekovskej stolici. Vinice sa nachádzajú v dvoch častiach chotára – na *Hôrke* a na *Doline pri Urbankovi*. Obec **Ladice** bola od začlenenia územia Slovenska do Uhorského štátu až do 18. storočia súčasťou Tekova, potom sa stala súčasťou Nitrianskej stolice. V 19. storočí krátkodobu patrila opäť do Tekovskej stolice. Miestne vinice sú preto dodnes obyvateľmi rozdelené aj nazývané ako *Tekovská* a *Nitrianska strana*. Na Tekovskej strane sa nachádza kamenná plastika patróna vinohradníkov, sv. Urbana z 30. rokov 19. storočia. Približne zo 760 obyvateľov je prevažná väčšina rímskokatolíckeho vierovyznania, slovenskej aj maďarskej národnosti. Maďarčina je používaná najmä príslušníkmi staršej generácie. Agrikultúrny charakter sa zhoduje s okolitými obcami, pre Ladice je však charakteristické pestovanie ovocných stromov, jahôd a zeleniny v priebehu celého 20. storočia. Kultúrne tradície (vrátane tradičnej architektúry) sú podobné ako v okolitých dedinách.

Vinohradnícke tradície v súčasnosti a možnosti ich využitia v rozvoji mikroregiónu. Aj keď jednotlivé vinohradnícke oblasti Slovenska sú v zachovávaní tradičných foriem špecifické, k regionálnemu rozvoju to niekedy nestačí. Rozhodujúcimi sú ľudský potenciál a infraštruktúra,

pri realizácii rozvojových projektov aj sekundárna ponuka. **Tradičné vinohradníctvo v Topoľčiankach** bolo založené na inom princípe ako vo Velčiciach a Ladiciach. Súčasní obyvatelia nevedia, či sa vo viniciach, ktoré sú v dvoch rozličných častiach chotára, nachádzali vinohradnícke pivnice, lebo dodnes sa žiadna nezachovala. Ani archívny materiál z národopisného výskumu, realizovaného v roku 1963 (Kahounová, 1963), pivnice nespomína. Situácia dedinského typu vinohradníctva v Topoľčiankach, aj vzhľadom na praktizovaný predaj vína pod viechou, sa tak javí ako ojedinelá. Vinohradníci dodnes hrozno privážajú do dediny a spracovávajú ho doma, prípadne u príbuzných, susedov a známych, ktorí majú potrebné vybavenie. Víno kvasí a skladuje sa v pivnici pod obytným domom, alebo pod inými objektmi v rámci dvora. Do viníc *Nad hájom* vedie asfaltová cesta, je sem privedená elektrina, čo súvisí aj s budovaním penziónu miestneho podnikateľa Roba Kazíka. Pri rozostavanom penzióne je (jediná) vŕtaná studňa. Vinič je väčšinou inštalovaný na vysokom vedení s betónovými, alebo železnými stĺpmi tak, aby sa vinica mohla orať. V niektorých vinohradoch sú stĺpy drevené, ktoré však nie sú štiepané, ale pílené a preto menej trvácne. Mechanizmy sa používajú pri obrábaní viníc od 50. rokov minulého storočia a motykami – *gracami* sa na jar prekopáva pôda len medzi koreňmi. Na jeseň sa už *hlavy* nezahŕňajú a majitelia nevyberajú ani drevené koly. V prvom desaťročí 21. storočia vinohradníci pri soche sv. Urbana niekoľkokrát usporiadali litanie, pre návštevníkov pripravili pohostenie a kultúrny program. Tradícia po niekoľkých rokoch zanikla. Staršia socha sv. Urbana sa nachádza vo vinohradoch na *Tobôlkách*.

V Topoľčiankach býval do polovice 20. storočia *viničný výbor*. Mal 3-4 členov na čele s *peregom*. V súčasnosti žiadny vinohradnícky spolok neexistuje. Vlastníci viníc sú organizovaní len v období dozrievania hrozna a vinobrania prostredníctvom dvoch hájnikov, ktorých platia *od koreňa*, podobne ako v susedných Žitavanoch. Podľa vinohradníkov je v období dozrievania hájnik nutnosťou, lebo do viníc chodia zloději. V Topoľčiankach je viac ako 20 vinohradníkov, dorábajú priemerne od 200 do 500 litrov vína pre vlastnú potrebu a pre príbuzných. Registrovaná je spoločnosť Ravena (bývalé Vinárske závody Topoľčianky), ktorá vlastní vinice aj v Ladiciach. Druhým registrovaným vinohradníkom – podnikateľom je Michal Beňo, ktorý má dve vinice – jednu *Nad hájom*, druhú na *Tobôlkách*. Ročne vyrobí približne 20 000 litrov vína. Z bielych registrovaných odrôd sa zameriava na *veltlín*, *rizling* a *müller*, z červených na *frankovku* a *vavrínek*. Hrozno na spracovanie vykupuje aj od menších vinohradníkov. Pravidelne získava finančné prostriedky predajom burčiaku na jarmokoch po celom území Slovenska. Na obrobenie viníc a spracovanie hrozna má všetky potrebné mechanizmy (traktory s pluhmi a plečkami, antikorové a plastové sudy, kade, mlynce, lisy, čerpadlá, zariadenie na fľaškovanie vína), ktoré už nenadväzujú na miestne tradície. Drevené sudy, ktoré vyrábaj miestny debnár Kocian, už nepoužíva kvôli ich väčšej

náročnosti na údržbu a hygienu, plánuje ich nainštalovať len ako dekoratívne predmety. Dal si vyrezať plastiku sv. Urbana zo slivkového dreva, pre ktorú má pripravený priestor v štíte novostavby rodinného domu. Víno dorába s pomocou rodinných príslušníkov a priateľov, pre ktorých počas oberačiek pripravuje guláš a na záverečné posedenie pečené prasa.

Vinohradníci a združenie záhradkárov organizujú každoročne v januári ochutnávku mladých vín a koncom apríla degustáciu vín v priestoroch kultúrneho domu. Ravena usporadúva degustáciu vín začiatkom mája v kaštieli. V jesenných mesiacoch pri príležitosti závodov v Štátnom žrebčínne, vinohradníci – záhradkári pripravujú spoločne s „plemenármi“ vinobranie, kde sa predáva najmä burčiak. Oblúbený je hlavne biely z *Iršai* a červený z *Vavrinca*. Na predaji sa podieľajú niekoľkí miestni vinári – súkromníci a Ravena. Pre turistov pripravuje prehliadku priestorov vinárskych závodov a ochutnávku vín len Ravena.

Vinohradníctvo vo Velčiciach zďaleka nedosiahlo v medzivojnovom období úroveň topolčianskeho, zreteľne ovplyvneného vonkajšími vplyvmi, ale zdá sa, že ani ladickeho aj napriek tomu, že sa pre mnohé rodiny stalo hlavným zdrojom príjmov. Ani do jednej vinice vo Velčiciach a Ladiciach nevedie spevnená cesta. Od dedín sú vzdialené 1-2 km, na cestách sú jamy, po daždi sú osobným autom prakticky neprejazdné. Cesta do vinice vo Velčiciach je od jari 2012 dokonca pooraná hlbokou orbou a v období sucha je prístupná len traktorom alebo terénnym autom. V troch velčických viniciach neexistujú súkromné ani spoločné studne, nie je tam zavedená elektrina. V súčasnosti je funkčných nanajvýš 5 -10% pôvodných viníc, ostatné sú opustené, zarastené krovím a nepriechodné. Z pôvodne ošetrovaných viníc trčia z divých porastov staré, pováľané drevené, alebo betónové koly. Vo viniciach sa dodnes nachádzajú 3 – 4 pôvodné, tradičné vínné pivnice. Sú kamenné, dvojpriestorové, s valbovou strechou pokrytou škridlou, s vchodom na dlhšej stene. Majú rôzne pôdorysy a veľkosť. Slúžia na odkladanie náradia, oddych, alebo na rodinné posedenia. Tomu zodpovedá aj zariadenie a vnútorné vybavenie, ktoré je podobné ako v topolčianskych viniciach. Tento stav je v rozpore s údajom z obecnej kroniky, kde sa upozorňuje na vysádzanie nových viníc v medzivojnovom období, spomínajú sa vinohrady na *Hôrke* a na *Doline pri Urbankovi*. V *Spodnej vinici* je hodnotná plastika sv. Urbana.

V *Ladiciach* je možné spájať vinohradníctvo s cestovným ruchom, alebo s inými rozvojovými aktivitami. Nepochybne, zo všetkých skúmaných obcí tu existujú najlepšie predpoklady. V ladickejších viniciach na *Nitrianskej strane* aj na *Tekovskej strane* (Bársi sór – *Bárši šor*) je ešte dostatok tradičných vínných pivníc aj tradične upravených vinohradov, ktoré by mohli prispieť k obnoveniu niektorých starých miestnych postupov (napríklad pre potreby rozvoja vidieckeho turizmu, alebo výrobu dokumentárneho filmu). Pomôckou môžu byť aj archívne dokumenty s tematikou vinohradníctva a muzeálna dokumentácia vínných piv-

Socha sv. Urbana na Nitrianskej strane ladických viníc. Ladice

Zdroj: fotoarchív autora (2012)

níc – hospodárskych budov a zbierkových predmetov so sprievodnou druhostupňovou dokumentáciou. Vznikla v súvislosti s výberom vínnej pivnice a akvizíciou artefaktov, súvisiacich s obrábaním viníc, spracovaním hrozna a výrobou vína, do Múzea slovenskej dediny pri SNM v Jahodníckych hájoch, v 2. polovici 20. storočia (Horváth 1986/1, 1986/2). Značná časť viníc je opustená a zarastená ako vo Velčiciach a čiastočne aj v Topolčiankach, no na rozdiel od nich sú v ladickejších vinohradoch na *Tekovskej strane* zachovalé vínné pivnice ako dvojpriestorové budovy s valbovou, zriedkavejšie aj so sedlovou strechou, pokrytou škridlou. Vonkajší otvorený priestor, slúžiaci na prešovanie, sa nazýva šopa – *šopólat*. Je tu trvalo inštalovaný neprenosný lis, *preš* – *prös*. Vchod je v strede užšej steny v *šope* – podstreší, vytvorenom podopretím prednej časti strechy dvomi prístennými stĺpmi. Ak je stavba rozmernejšia, resp. ak je podstrešie predĺžené, strechu podopierajú stĺpy. Pod šopou vpravo od vchodu je často umiestnený rozmernejší dubový vretenový lis, vreteno bývalo obyčajne z hruškového dreva. Z „divej hrušky“ bol neraz vyrobený aj rám. Lisy vyrábali miestni tesári, čo je všeobecne rozšírený jav aj v susedných dedinách. Ak je výnimočne strecha sedlová a štít doštený, pred vchodom tvorí podstrešie podlomenica. Nad vchodom je otvor do podstrešia, kde bývalo uskladnené seno. Dvere sú drevené, plné, doštené, upevnené medzi zárubňami, nad ktorými je drevený preklad. Vo dverách je viacero otvorov – jeden na zamykanie tajným kľúčom, ostatné na pomýlenie zlodejov. Vpravo od dverí vo výške asi 150 cm je v hlinenej stene otvor pre ruku a kľúč s tajným zamykacím mechanizmom, aký mali všetky pivnice ako ďalšie zabezpečovacie zariadenie proti krádeži. Na starých pivniciach sú nad dverami kriedou napísané písmená: GMB (*Gašpar, Meňhart*,

Bolťižór). Hájnik tento nápis obnovil vždy v priebehu Štedrého dňa, aby majitelia pivníc vedeli, že ani v tento deň nie sú vinice a viničné objekty bez hájenia.

Do druhej svetovej vojny boli pivnice Ladičanov väčšinou drevené, alebo kamenné. Miestni židia boli majetnejší, dávali si Cigánom vyrábať nepálenú tehlu a pivnice mali murované. Prvým uzatvoreným priestorom je predná pivnica. Je vymurovaná z nepálenej tehly, omietnutá a obieleaná vápnom. V prednej pivnici je uložený mlynček, nádoby – tunky, kôš na cedenie muštu, kade, šafla, drobný riad, náradie – motyky, tragač na vozenie hnoja, tlk na pučenie hrozna, vedrá a lieviky. Nadzemná časť druhej miestnosti – zadnej pivnice, kde sú uložené sudy, je vo všetkých starých pivniciach zahĺbená. Pod úrovňou terénu je vymurovaná kameňom, strop má kamennú klenbu. Nad zemou má steny z dubového dreva, postavené zrubovou technikou. Vo viniciach na *Nitrianskej strane* je niekoľko pivníc zrubových, bez kombinácie s hlinou. Na pozdĺžnej stene v zadnej časti objektu býva jeden malý vetrací oblôčik. Vínne pivnice nad cestou sú orientované priečelím bezprostredne ku komunikácii, pivnice poniže cesty sú postavené niekoľko desiatok metrov od nej, s dverami odspodu. Takmer všetky sú obrastené malinčím a takmer neprístupné. Pri vínnych pivniciach sú lavičky so stolíkom. Spoločná, dodnes funkčná studňa je vyložená lomovým kameňom. V Ladicích býval celoročný hájnik – *pereg* a sezónny – *szölő paszto*, ktorý slúžil len od dozrievania hrozna do obračiek. V roku 1988 bolo obrábaných ešte viac ako 70% pôvodných viníc a udržiavaných *hajlokov*. Odvtedy tento počet každoročne klesá. V súčasnosti je udržiavaných už len 10% pôvodných viníc. V roku 2003 bolo oficiálne založené Združenie ladičských vinohradníkov, ktorého cieľom bolo pripravovať degustá-

Udržiavaná vinna pivnica na Tekovskej strane. Ladice

Zdroj: fotoarchív autora (2012)

cie vín, zabezpečovať stráženie vinohradov a organizovať exkurzie. Združenie malo vlastný výbor, v prvých troch rokoch aj troch hájnikov – dvoch na *Tekovskej strane* a jedného na *Nitrianskej*. Vinohradníci sa však nevedeli dohodnúť na pravidlách vyplácania hájnikov. Výstavy vín a degustácie organizovali v kultúrnom dome, alebo v zasadačke

obecného úradu. Najväčšie podujatie sa uskutočnilo v roku 2006, kedy bolo prihlásených okolo 30 vzoriek. Naposledy bola súťaž v roku 2010, kde sa porovnávalo 8 druhov vín. Zo strany vedenia OÚ v Ladicích záujem o rozvojové aktivity v súvislosti s vinohradníckymi tradíciami (aj o ďalšie projekty) je, ale chýbajú ochotní spolupracovníci. Jeden – dvaja nadšenci sú pri organizovaní takýchto podujatí málo, a iní neprejavujú záujem. Od roku 2008 v Ladicích organizujú bohoslužby pri príležitosti sviatku sv. Urbana. Rímsko – katolícke litánie sú striedavo pri sochách sv. Urbana na *Nitrianskej* a *Tekovskej strane*. Na litánie prichádzajú majitelia viníc, ale aj iní obyvatelia dediny a obecní funkcionári.

Návrhy rozvojových projektov. K vypracovaniu konkrétnych projektov sú všetky predpoklady, no dôležitý je záujem obcí. V každej je situácia špecifická. V Topoľčiankach turizmus už funguje. Jeho súčasťou je aj vinárstvo, i keď nie na princípe miestnych tradícií. Vzhľadom na súčasný stav viníc a absenciu vínnych pivníc je tvorba projektov skôr samoúčelná. Vo Veľčiciach je k rozvojovým projektom minimálny potenciál, hoci ešte existujú zvyšky tradičných viníc a vinohradníckych objektov. Rýchlo však zanikajú a o niekoľko rokov bude situácia podobná ako v Topoľčiankach – bez možnosti revitalizácie pre agroturistiku, prípadne kultúrno-poznávacie cestovný ruch. Viniciam chýba potrebná infraštruktúra. Podstatným faktorom je názor vedenia obce: podľa starostu sú rozvojové aktivity na báze tradičného vinohradníctva v najbližších rokoch nereálne. V Ladicích existujú predpoklady pre využitie tradičného vinohradníctva v rámci miestneho alebo regionálneho rozvoja. Vo vinohradoch sa zachovali aj tradične udržiavané vinice, sú tu vinohradnícke hospodárske objekty (s rozmanitou materiálovou aj konštrukčnou bazou), ktoré zodpovedajú predstavám ich využitia v kultúrno-poznávacom turizme. Vo vínnych pivniciach aj v dedine sa ešte stále nachádza dostatok predmetov na vytvorenie komplexu tradičného zariadenia.

Prvým krokom k realizácii projektu obcou, alebo združením je majetkovoprávne vysporiadanie pozemkov a stavieb, ktoré je v aktuálnych podmienkach, vzhľadom na veľký počet vlastníkov a absenciu finančných prostriedkov, mimoriadne náročné. Podľa miestnych obyvateľov ani v Ladicích nie je situácia odlišná. Obec neplánuje získať a adaptovať pre potreby turizmu žiadny tradičný objekt. Jedinou rozvojovou aktivitou je predstava starostu, ktorý chce vykopať, vymurovať vlastnú pivnicu a pre potreby degustácie postaviť montovanú chatku. Ak by bol zámer získať a využívať niektorý konkrétny objekt, môže OÚ zadať konkrétnu požiadavku na vypracovanie projektu, ktorý bude reálny. K realizácii projektov nestačí entuziazmus starostu, alebo niekoľkých nadšencov. V Ladicích začalo fungovať združenie, ktorého činnosť sa utlmuje v dôsledku neochoty členov a ostatných obyvateľov podieľať sa na veciach verejných. Pred niekoľkými rokmi bola snaha elektrifikovať viniče, čo sa neuskutočnilo. Súčasný stav cestných komunikácií nie je predpokladom rozvoja turizmu. Nelegálne skládky

komunálneho odpadu popri poľných cestách sa zdajú v porovnaní s inými problémami nepodstatné, ale v prípade akýchkoľvek rozvojových projektov bude aj im potrebné venovať pozornosť.

Potenciál, súvisiaci s vinohradníctvom, sa rýchlo stráca. V prípade záujmu realizovať niektoré ideové zámery tradičného vinohradníctva je možné čerpať v depozitoch a archíve SNM – EÚ v Martine, kde sa nachádza zodpovedajúca písomná a fotografická dokumentácia. V tejto súvislosti sa zvyšuje význam vybudovania miestnej národopisnej expozície.

1. TRADIČNÁ PRÁCA A NÁRADIE VO VINICI

Cieľ: dokumentovať tradičný spôsob pestovania viniča a tradičné pracovné postupy vo vinici v priebehu kalendárneho roka.

Vinica: 5 radov viniča vo vzdialenosti 80 – 100 cm, medzi koreňmi v jednom rade 50 – 80 cm. Šírka vinice je teda približne 3,5 – 4 m. Pri dĺžke 30 m (100 – 120 m²) bude v jednom rade približne 35 – 60 koreňov, vo vinici spolu minimálne 175, maximálne 300 koreňov viniča. Pri cene 1,30 eura za jeden koreň by výsadba stála 225 – 390 eur. Vysadené budú osvedčené miestne odrody, ktoré zabezpečí miestne Združenie vinohradníkov. Vinica bude ošetrovaná tradičnými postupmi. Na jar sa budú korene odhrňovať, vinohradník bude štiepať a ostriť koly – *tyčky*. Ku koreňom sa nabíjajú ťažkou sekerou s krátkou rukoväťou. Vinica sa okope motykou, ostrihá sa a prúty sa poviažu do zväzkov – *uzlov*, ktoré budú uložené na okraji vinice a pripravené na odvoz (v dedine sa používajú v domácnostiach na zakladanie ohňa v sporáku). V prípade hnojenia (každých 5 rokov) dovezu do pivnice hnoj na doštenom voze, prípadne iným spôsobom, ale po vinici ho budú roznášať na nosidlách v tvare ohnutého rebríka – *tragla*, alebo ho rozvezú na drevenom jednokolesovom *tragači*. Postrekovať sa bude krátkou cirokovou metlou s modrou skalicou a s prísadou vápna. Na viazanie poslužia natrhané pásy handier, alebo špagát. Vinica sa bude kopať a škrabať – *šintovať* ručne. Pred obračkou vinohradníci vygúľajú z pivnice sudy, na špeciálnych stojanoch – *koza*, *bak* ich vypláchnu vodou. Hrozno budú obrať do malých dĺžkových šafflov a priamo vo vinici vysýpať do veľkej dĺžkovej nádoby – *díža*. V nej nosiči hrozno utľú *pučidlom*. Na dlhom drúčiku *dížu* odnesú do pivnice a obsah vysypú do veľkej kade – *kád* s obsahom asi 400 l, prípadne do menšej nádoby – *tunka* (okolo 100 l). V kadi je prútený košík s dnom na cedenie muštu – *sólokaš*, ktorým sa plnia sudy, uložené v zadnej pivnici na hradách z tvrdého dreva – *kantárfa*. Mušt sa lieva do suda pomocou dreveného lievika. Hrozno sa môže v prípade potreby mlieť na ručnom *mlynci* (drevený mlynček na horzno – *erlö* – EÚ – SNM Martin, inv. č. 48018, č. neg. 142.143). *Terkel* sa nakladá do lisu – *prés*. Napriek tomu, že ani najstarší informátori sa nepamätajú na gniavenie hrozna v plátenom vreci, možno pripraviť aj takýto postup, v kadi bosými nohami. V jesennom obdo-

bí vegetačného kludu budú agátové koly z vinice vybraté a uložené na okraji vinice na stojane za vínnou pivnicou. Potom sa hlavy prihrnú zemou.

2. VÍNNA PIVNICA

Cieľ: adaptovať jednu vínnu pivnicu a zariadiť ju získaným inventárom – nábytkom a náradím, potrebným k obrábaniu vinice a výrobe vína, dokumentovať tradičné zariadenie vinohradníckeho *hajloku* – dvojpriestorového vinohradníckeho hospodárskeho objektu pôvodne z kameňa, dreva, nepálenej tehly, s vchodom zo štítovej steny, s rohovou konštrukciou krovu, s prístennými stĺpmi na priečeli, s kamenným klenbovým stropom, slamenou sedlovou strechou.

Zariadenie jednotlivých priestorov vínnej pivnice:

Podstrešie – *šopa*. Pod šopou – pred vstupnú stenu vpravo od vchodu umiestniť veľký drevený lis – *pres* rámovej konštrukcie s dolným ťahovacím vretenom a lavičku na sedenie.

Pivnica vpravo. Na stenu pod strop zavesiť dvojradovú policu širokú asi 80 cm, do police uložiť niekoľko pohárov, nožnice na strihanie vinice s *perom*, nože, drevené zátky, drevený mlynček, aké vyrábali Andrej Dubay Baláž v Ladičiach na prelome 19. a 20. storočia (mlynček na hrozno – *erlö* – EÚ – SNM Martin, inv. č. 48018, č. neg. 142.143), dĺžkovú kaďu na pučenie a mletie hrozna, dĺžkový šafflík – *šáf* – na nosenie hrozna, aké Ladičania kupovali od debnára Hochšariho z Kostolian pod Tribečom (EÚ – SNM Martin, inv. č. 48019) a rôzne *grace* na kopanie vinice.

Predná pivnica vľavo. *Bak* – stojan na umývanie sudov, naň položiť nosidlá na hnoj, drevený *tragač*, motyka, *šinták*, niekoľko drevených lievikov, dva prázdne sudy.

Zadná pivnica. Na pozdĺžne hradby po oboch stranách uložiť sudy rôznej veľkosti, do slepého okna položiť svietnik so sviečkou, pohárik na víno, na stenu nad sudy zavesiť *lopov*.

Vinohradník s lopovom. Ladice

Zdroj: fotoarchív autora (2012)

Znak viničného hájnika na dverách pivnice. Ladice

Zdroj: fotoarchív autora (2012)

3. TRADIČNÁ OBERAČKA A SPRACOVANIE HROZNA

Cieľ: rekonštrukcia pracovných postupov súvisiacich s vinobraním s akcentom na archaický spôsob gniavenia hrozna nohami v plátennom vreci. Bude realizovaná pre potreby výroby dokumentárneho filmu. Cieľom dokumentárneho filmu je zachovať pre nasledujúce generácie miestne tradície a trvalo ním doplniť expozíciu ladického etnodomu – národopisnej expozície, aby sa pre hostí vo viniciach aj pre bežných návštevníkov stala atraktívnejšou a poskytovala bohatší materiál aj pre školskú výučbu tradičného spôsobu života v dedinskom prostredí. Technický scenár bude kompletizovaný pri realizácii filmu pomocou opisu pracovných postupov a trojrozmerných predmetov podľa materiálu z terénneho výskumu v roku 2011. Konkrétny postup a potrebné predmety budú zabezpečené po spoločnom stretnutí zástupcov FF UKF v Nitre, zástupcov Združenia vinohradníkov a starších obyvateľov obce. Pri realizácii budú prítomní skúsení vinohradníci. Usmernia študentov katedry muzeológie FF UKF v Nitre, ktorí majú skúsenosti s podobnými projektmi, a tvorcov programu.

Všetky potrebné rekvizity a komparz budú pripravené Združením vinohradníkov. Film bude obsahovať fázy: 1. príprava pivnice, vynášanie a umývanie sudov, kadí a šaflí, lievnikov a iného potrebného náradia a nástrojov; 2. oberanie hrozna, pučenie a nosenie hrozna do pivnice; 3. gniavenie hrozna v plátennom vreci bosými nohami v kadi/mletie hrozna na mlynci; 4. ščieranie muštu z kade smaltovaným hrnčekom z prúteného koša, odnášanie muštu v šaflí k sudom a lievanie muštu do suda dreveným lievnikom; 5. nakladanie popučeného hrozna z kade do prešu, prešovanie, odnášanie muštu a lievanie s pomocou lievika do suda; 6. jedenie vo vinici – na zemi na rozprestretom obruse nakrájaný chlieb, zúčastnení budú jesť kurací perkelt a pečenú hus; 7. rekonštrukcia rebríkového tanca, existujúceho už len v latentnej podobe, ktorý síce nesúvisí priamo s vinohradníctvom, no na želanie starostu obce

ho nacvičia podľa tradičnej predlohy členovia miestnej folklórnej skupiny, aby doplnil program vo viniciach a zachoval časť miestnej tanečnej tradície.

4. TRADIČNÉ VINOHRADNÍCTVO V NAŠEJ OBCI

Cieľ: zhromaždiť fotografie so sprievodnou písomnou dokumentáciou o vinohradníctve v obci.

Fotografie predstavujú dokumentáciu primárnej hodnoty, ktorá bude zhromaždená a zachovaná prostredníctvom reprodukcí. Žiaci budú pri hľadaní fotografií, resp. pri vlastnej fotografickej činnosti, nadobúdať bližší vzťah ku kultúrnym tradíciám svojej obce, upevňovať si vedomie lokálnej a regionálnej príslušnosti. Prehľbia sa medzigeneračné vzťahy, činnosť bude mať význam z hľadiska sebarealizácie jednotlivcov. Vzhľadom na obyvateľstvo maďarskej národnosti budú popisy k fotografiám aj terminológia uvádzané bilingválne, aby sa pre nasledujúce generácie zachovali aj reálie v maďarskom (materinskom) jazyku. Žiaci s učiteľmi postupne zhromaždia dostatok fotografií k vytvoreniu fotoalbumu publikácií s čierno - bielymi a farebnými fotografiami s vinohradníckou problematikou. Fotografie budú radené tematicky (napr.: jarné práce, oberačka, pivnica...), obsahovo (napr.: kopanie vinice, strihanie vinice, viazanie vinice...) aj časovo určené (napr.: apríl 2012). Fotografie získajú z rodinných albumov žiaci miestnej základnej školy pod vedením triednych učiteľov. Skenovanie zabezpečí, podľa vyjadrenia starostu, OÚ. Súčasťou publikácie bude slovník tradičných nárečových výrazov s tematikou vinohradníctva v ladickom nárečí maďarského a slovenského jazyka. Pri všetkých prácach vo viniciach v priebehu kalendárneho roka budú žiaci so svojimi rodičmi získavať aj nový obrazový materiál vlastnou fotografickou činnosťou. Ak má OÚ záujem o zachovávanie a rozvíjanie lokálnych tradícií, vypíše súťaž o najkrajšie fotografie pri všetkých prácach vo viniciach. Fotodokumentácia na úrovni tried aj jednotlivcov bude

vyhodnotená pri príležitosti výstavy a degustácie vín, bude súčasťou programu, ktorý pripraví Združenie vinohradníkov v Ladiciach. Najlepšie fotografie budú odmenené a postupne budú dopĺňať materiál o vinohradníctve v našej obci. Za účelom uvedenej aktivity škola požiada o financovanie projektu Nitriansky samosprávny kraj. Prítomný text škola použije ako zdôvodnenie žiadosti.

Záver. Využívanie kultúrneho dedičstva v spoločenskej praxi má viac podôb a ponúka množstvo možností. Jednou z aktuálnych tém v niektorých lokalitách je tradičné vinohradníctvo. V každej zo skúmaných obcí je špecifická existencia prejavov tradičného vinohradníctva a aj predpoklady k jeho premene na kultúrny kapitál. Prítomné návrhy rozvojových projektov predstavujú samostatné aktivity, alebo dopĺňajú a rozširujú už existujúce. Ich zavedenie do praxe by nemalo predstavovať neprekonateľné problémy, závisí od schopnosti a ochoty obecných funkcionárov. Pre spoločenskú prax sa ukazujú ako užitočné projekty spojené s prípravou dokumentárneho filmu a publikáciou so starými fotografiami z rodinných archívov miestneho obyvateľstva. Mali by význam pre výchovu žiakov k miestnym a regionálnym tradíciám, no v prípade Ladíc aj kvôli zachovávaniu a rozvíjaniu menšinovej národnostnej kultúry a materinského jazyka obyvateľov maďarskej národnosti, ktorý je na ústupe kvôli pokračujúcej etnickej asimilácii.

Literatúra a pramene:

- BIELY, P.: Tekov 2. Zlaté Moravce 2008.
DRÁBIKOVÁ, E.: Človek vo vinici. Bratislava 1989.
ELIÁŠ, M.: Velčice 1232 – 2007. Národopisná monografia. Martin 2007.
HORVÁTH, S.: Výber objektov ľudového staviteľstva z regiónu Biele Karpaty- Ponitrie pre Múzeum slovenskej dediny. In: Zborník SNM – Etnografia 27. Martin 1986, s. 177 – 219.
HORVÁTH, S.: Charakteristika ľudových zamestnaní a staviteľstva v oblasti Bielych Karpát a Ponitria ako podklad pre výber a zariadenie objektov v Múzeu slovenskej dediny. In: Zborník SNM – Etnografia 27. Martin 1986, s. 119 – 175.
Pamätná kniha obce Velčice, písaná od roku 1934. Archív OU Velčice.
Výskumové správy z výskumu – vinohradníctvo. E. Kahounová, 1963. Ladice: I/G 79, I/G 98, I/G 110, I/G 216, I/G 248, I/G 267, I/G 286; Topolčianky: I/G 6, I/G 19, I/G 31, I/G 40, I/G 83, I/G 94, I/G 115, I/G 129, I/G 157, I/G 194, I/G 252, I/G 263; Žitavany: I/G 113, I/G 128, I/G 207, I/G 250. Archív ÚE SAV v Bratislave.

Kontakt:

Mgr. Michal Čukan
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra

Teritoriálne vymedzenie destinácie na príklade konkrétnej OOCR

Anna Šimončíčová – Mária Šimončíčová

Kľúčové slová: *oblastná organizácia cestovného ruchu, územná pôsobnosť destinácie cestovného ruchu, regióny cestovného ruchu*

Abstract: *In recent times, tourism has become more and more competitive. A remarkable increase of attractive products which are more available accompanies tourism today. As the answer to new conditions a increasing number of destination management organizations have been launched with which the contribution deals. The purpose of this study is to present destination management organizations, concretely OOCR Trnava Tourism. On the basis of this organization we want to create a practical view of destination management. We focus on a territorial scope which consider the fundamental negative aspect of the organization. In order to clarify a territory of the organization we present three concepts: theory, plans according to documents and reality according to realized activities. Determination of the territory is a resource for an analyze of potential to which we want to devote in other works.*

Úvod. Pod vplyvom viacerých faktorov, predovšetkým globalizácie sprevádzanej pokrokom v doprave i v informačných technológiách, sa trh cestovného ruchu stáva čoraz viac konkurenčným. Neustále vznikajú atraktívne produkty, dostupnejšie z cenového i priestorového hľadiska. S danými skutočnosťami sú priamo späté aj **rastúce požiadavky na kvalitu a komplexnosť produktu cestovného ruchu**. Z pohľadu účastníka cestovného ruchu je produkt súbor/balík služieb a statkov viacerých podnikov, ktoré spotrebúva počas svojho pobytu. (KUHN- TOMAŠOVÁ 2011:8) Pritom služby, podľa Gúčika, sú navzájom reťazovo poprepletané. (GÚČIK 2007:13-14) Z tohto pohľadu konkurenčnou jednotkou na trhu cestovného ruchu nie je samostatné zariadenie, ale väčší územný celok, v ktorom účastník uspokojuje svoje potreby spotrebou statkov cestovného ruchu – **destinácia cestovného ruchu**. V procese poskytnutia komplexného produktu je každá služba dôležitá, keďže determinuje celkový zážitok získaný návštevou cieľového miesta. Akákoľvek chyba organizátorov môže znamenať nespokojnosť a v konečnom dôsledku stratu návštevníkov, zníženie tržieb a pod. V snahe vyhnúť sa takýmto negatívam začali vznikať **oblastné organizácie cestovného ruchu (OOCR)**. Zákon o podpore cestovného ruchu definuje OOCR ako „*právnickú osobu, založenú podľa tohto zákona, ktorá podporuje a vytvára podmienky na rozvoj cestovného ruchu na svojom území a chráni záujmy svojich členov.*“ (Zákon č.91/2010... 2010:8) Primárnou úlohou OOCR je koordinovane rozvíjať cestovný ruch na lokálnej úrovni a pozitívne pôsobiť vo svojom území. OOCR premieňajú primárnu a sekundárnu ponuku na produkt – samotnú

destináciu cestovného ruchu vystupujúcu pod spoločnou marketingovou značkou (napr. destinácia TIRNAVIA). Činnosť OOCR je založená na širokej spolupráci verejného i súkromného sektora, ktorá je nástrojom na dosiahnutie spoločných cieľov.

Predmetom prítomného príspevku je OOCR Trnava Tourism, ktorá je dobrým príkladom na vytvorenie praktického obrazu o situácii OOCR na Slovensku. Podobne ako iné, i Trnava Tourism naráža na problém teritoriálneho vymedzenia. Určenie územia pôsobnosti je kľúčové pre optimalizáciu fungovania každej OOCR, preto si zasluhuje väčšiu pozornosť. Cieľom príspevku je priniesť viaceré pohľady na geografickú pôsobnosť organizácie. Príspevok je výsledkom spracovania informácií poskytnutými výkonným riaditeľom OOCR Trnava Tourism, Mgr. Art. Andrejom Kotlírikom (pozíciu výkonného riaditeľa zastával v období zostavovania príspevku).

OOCR Trnava Tourism vystupuje ako relatívne nová organizácia destinačného manažmentu na území Trnavy a v prilahlej oblasti. (Trnava Tourism 2012) Bola založená vo februári 2012 podľa Zákona č. 91/2010 Z.z. NR SR o podpore cestovného ruchu. Je výsledkom iniciatívy Mesta Trnava, založená „s úmyslom posilniť spoluprácu v oblasti rozvoja cestovného ruchu na území Trnavy a jej okolia.“ (Zakladateľská zmluva o založení ... 2012). Hlavný cieľ sleduje vytvorením fungujúcej a rozpoznateľnej destinácie na európskom trhu cestovného ruchu. Vychádza z potenciálu destinácie, založenom na histórii, kultúre a kultúrnom dedičstve. Z hlavných predmetov činnosti je to: vytváranie a pomoc pri tvorbe rozvojových stratégií, vypracovávanie strategických dokumentov o stave rozvoja a cestovného ruchu, propagačná činnosť, manažment produktov cestovného ruchu, spolupráca pri územnom rozvoji, podpora kultúrneho, spoločenského a športového života, ochrana kultúrneho a prírodného prostredia, realizácia organizovaných podujatí s cieľovou skupinou obyvateľ i návštevník, poskytovanie poradenko-konzultačných služieb, rešpektovanie zásad trvalo-udržateľného rozvoja s cieľom ochrany života miestnych obyvateľov, poskytovanie informácií a pod. (Zakladateľská zmluva o založení ... 2012)

V súčasnosti sa na činnosti Trnava Tourism podieľa Mesto Trnava a päť obcí: Suchá nad Parnou, Jaslovské Bohunice, Ružindol, Špačince, Smolenice a jedenásť členov zo súkromného sektora: hotely Impiq a Holiday Inn Trnava, herňa Olympic Casino, vinárstva Terra Parna a Mrva&Stanko, mediálna agentúra MediaFlash, galéria Max Gallery, cestovná kancelária Prima Tour, sprievodca Slavomír Dzvoník, Klaster Smolenice a nezisková organizácia Trnavské náučné cyklotrasy. (Trnava Tourism 2012) Vzhľadom na zastúpenie verejného a podnikateľského sektora, členská a partnerská základňa nedosahuje optimálnu úroveň. Napríklad Západoslovenské múzeum v Trnave, ako jedno z najväčších múzeí na Slovensku, alebo Galéria Jána Koniarka v Trnave, sú inštitúcie spravujúce kľúčové zložky kultúrneho dedičstva regiónu. V cestovnom ruchu predstavujú súčasť primárnej ponuky, no spolupráca

s nimi doposiaľ nebola nadviazaná. Negatívom je aj slabá kooperácia s Trnavským arcibiskupstvom, ktoré má v správe komplex budov Trnavskej univerzity – národných kultúrnych pamiatok s dôležitým postavením v kultúrnom a duchovnom živote mesta i okolia. Slabá členská základňa má viditeľne negatívny presah aj do činnosti organizácie, napr. autonómne postavenie niektorých členov a nesúlad ponuky. Pre efektívne fungovanie OOCR je spolupráca nevyhnutná. V optimálnom prípade OOCR združujú všetky subjekty podieľajúce sa na produkte destinácie, v podobe priamych členov či partnerov. Nerozvinutá členská základňa sa odráža v nekomplexnosti územia destinácie, keďže súčasná podoba predstavuje skôr samostatné obce ako súvislé územie. Možnosti vnímania optimálneho teritoriálneho zázemia OOCR Trnava Tourism sú rôzne, podľa:

- dokumentov Sekcie cestovného ruchu Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky (MDVRR SR), ktoré teoreticky vymedzujú územnú pôsobnosť OOCR,
- dokumentov organizácie (zakladateľská zmluva, produktová stratégia na rok 2013 a pod.) ktoré usmerňujú plánovanú pôsobnosť organizácie,
- analýzy činnosti organizácie, ktorá odhalí rozdiely medzi plánovaným územím a realitou.

Územná pôsobnosť organizácie. Teritoriálny aspekt a viazanosť potenciálu cestovného ruchu na krajinný systém podmieniajú potrebu OOCR realizovať produkt a sledovať vplyv turizmu v kontexte geografického umiestnenia. V analyzovanej organizácii chýba presné geografické vymedzenie pôsobnosti. Vzhľadom na fungovanie organizácie územnej spolupráce, ktorá má rozvíjať cestovný ruch v istom území, je to zásadný nedostatok. Potrebu konkretizovania územia znásobuje fakt, že v minulosti nevytvárало uzavretý kultúrno-historický región (ako napr. Liptov), preto nie je jasné, kto vlastne do destinácie TIRNAVIA patrí.

Vymedzenie územia pôsobnosti v teoretickej rovine môže vychádzať zo súčasných alebo minulých hraníc administratívnych, turistických alebo historických regiónov. Pojem región sa vyskytuje napr. v histórii, geografii, sociológii, etnografii, štatistike. Každá disciplína podáva vlastné vymedzenie v kontexte svojich potrieb, neexistuje všeobecne platné kritérium. Región je relatívne homogénny geografický priestor z hľadiska sledovaného javu.¹ Rovnako i v kontexte cestovného ruchu je problematika regiónov nejednoznačná. V súvislosti s územnou pôsobnosťou organizácií destinačného manažmentu sa dostáva pojem región do rôznych spojitostí. Pre účely turizmu Sekcia cestovného ruchu MDVRR SR stanovuje regióny v nasledovných kontextoch:

1. Historický región (región v socio-kultúrnom kontexte) presadzovaný na lokálnej úrovni, t.j. v prípade OOCR:

¹ Podľa Zákona č. 503/2001 Z.z. NR SR o podpore regionálneho rozvoja región je: „územne vymedzený priestor na tvorbu a uskutočňovanie regionálnej a štrukturálnej politiky na úrovni druhého alebo tretieho stupňa klasifikácie štatistických územných jednotiek.“

Sekcia cestovného ruchu MDVRR SR spolu so SACR presadzujú v územnom vymedzení pôsobnosti OOCR tzv. historické regióny ako prirodzené regióny charakterizované vlastnými kultúrne-sociálnymi prvkami (historickým vývojom, spoločnými črtami kultúry a pod.) a geografickými prvkami (často prírodne izolovanými od ostatných). V týchto regiónoch miestni obyvatelia disponujú vyšším stupňom regionálnej identity. V profilácii územného členenia turistických destinácií rozdelili Slovensko do 25 historicky zdôvodniteľných destinačných územných celkov, ako napr. Záhorie, Dolné Považie, Hont, Tekov, Turiec, Kysuce, Orava. Kvôli efektívnosti odporúčajú, aby v jednom historickom regióne bola zriadená vždy len jedna OOCR. (Podpora profilácie územného členenia destinácií ... 2012) Vo všeobecnosti však nie je možné tvrdiť, že by OOCR rešpektovali hranice historických regiónov odporúčaných MVDRR SR.

Každý historický región prešiel vlastným vývojom a disponuje špecifickými črtami kultúry, čo je žiaduce aj z hľadiska marketingu predovšetkým v domácom cestovnom ruchu. Medzi obyvateľmi Slovenska, ako potenciálnymi návštevníkmi, sú takéto regióny všeobecne známe, preto majú relatívne konkrétnu predstavu o ponuke destinácie. (Podpora profilácie územného členenia destinácií ... 2012) Ako zástupcov historických regiónov spomedzi fungujúcich OOCR možno spomenúť Kysuce, Oravu, Liptov, Hornú Nitru*Bojnice. Vymedzenie pôsobnosti OOCR na základe historických regiónov nemožno pokladať za univerzálne pravidlo pre každú destináciu. Prekážkami sú konkurenčný postoj dvoch porovnateľných miest v danom území, odlišná politická orientácia samospráv a pod. (KUHN- TOMAŠOVÁ 2011:23) Územie pôsobnosti OOCR Trnava Tourism spadá do hraníc historického regiónu Dolné Považie s centrami Trnava, Galanta a Piešťany. Dnes v danom území okrem OOCR Trnava Tourism pôsobí ako OOCR Rezort Piešťany (ako významná kúpeľná destinácia), ďalej Združenie cestovného ruchu Galantsko, ktoré zatiaľ nepôsobí ako OOCR, ale má významné postavenie v turizme daného regiónu (wellness a kúpele).

2. Administratívny región (v kontexte súčasného územno-správneho členenia Slovenska) presadzovaný na krajskej úrovni, t.j. v prípade krajských organizácií cestovného ruchu (KOCR): Administratívny región predstavuje: „*účelovo vymedzenú oblasť pre systém riadenia verejnej správy, ktorá sa často líši od prirodzených socio-geografických regiónov*“ (SLOBODA 2006 : 14), v našom prípade historických. Územné členenie Slovenska na osem samosprávnych krajov nerešpektuje hranice prirodzených regiónov. Geografická pôsobnosť KOCR by mala kopírovať územie vyšších územných celkov. (Podpora profilácie územného členenia destinácií ... 2012) Na území Trnavského samosprávneho kraja zatiaľ KOCR nepôsobí. Avšak spolupráca na krajskej úrovni je možná až v nadväznosti na fungovanie existujúcich OOCR na určitej kvalitatívnej úrovni. Preto je v súčasnosti bezpredmetné venovať sa KOCR pôsobiacej na území Trnavského samosprávneho kraja.

Regióny a subregióny cestovného ruchu podľa Regionalizácie cestovného ruchu v SR vymedzuje Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike na základe homogenity potenciálu turizmu a preto ich nemožno pokladať ani za historické, ani za administratívne regióny. Vo väčšine prípadov síce rešpektujú hranice vyšších územných celkov, ale zohľadňujú aj iné kritéria. Jedným z nich sú aj možnosti využitia potenciálu, ktorým sa región diferencuje od ostatných. (Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike 2005:5,6) Podľa regionalizácie je OOCR Trnava Tourism zaradená do Dolnopovažského regiónu cestovného ruchu, ktorému prisudzuje nadregionálny význam v strednodobom časovom horizonte (3.kategória) a národný význam v dlhodobom časovom horizonte (2.kategória). Ako nosné formy turizmu regionalizácia stanovuje letný pobyt pri vode a pri termálnych vodách (termálne kúpaliská: Horné Saliby, Diakovce, Vincov les, vodná nádrž Sĺňava a vodné dielo Kráľová a pod.), kúpeľný turizmus s liečebnou funkciou (Piešťany), poznávací turizmus (Trnava, Smolenice, Dolná Krupá, Piešťany, Moravany nad Váhom, Ducové, Hlohovec) a obchodný turizmus (Trnava). (Nová stratégia rozvoja cestovného ruchu SR do roku 2013:10) Trnava Tourism sa zameriava predovšetkým na kultúrny turizmus, ktorý dopĺňa o vínný a náboženský cestovný ruch ako špecifické formy. V súčasnosti činnosť organizácie prostredníctvom vínnych pobytových balíkov a ochutnávok preniká aj do severovýchodného pohraničného územia Bratislavského regiónu cestovného ruchu, ale zatiaľ žiadny subjekt verejného alebo súkromného sektora z tohto regiónu nie je členom Trnava Tourism.

Aj napriek snahe o vytvorenie čo najhomogénnejších regiónov, každý región cestovného ruchu je do istej miery heterogénny. V každom možno nájsť územie, ktoré sa od ostatnej časti regiónu odlišuje špecifickými vlastnosťami – priaznivejšie podmienky pre turizmus, osobité možnosti ich využitia, ktorými prevyšujú význam regiónu, tzv. subregióny cestovného ruchu. Na základe vyššieho potenciálu pre cestovný ruch v rámci Dolnopovažského regiónu regionalizácia rozlíšila subregióny:

- strednodobý horizont: Piešťany a okolie (kúpele, Sĺňava) – medzinárodný význam, Trnava – nadregionálny význam.
- dlhodobý horizont: Kráľová pri Váhu – národný význam, Malé Karpaty – Stred – národný význam. (Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike 2005:20)

Vymedzenie územia v kontexte kľúčových dokumentov – plánované územie pôsobnosti je výsledkom analýzy teritoriálneho aspektu organizácie, uskutočnenej na základe kľúčových dokumentov (zakladateľská zmluva a produktovej stratégie pre rok 2013) a analýzy realizovaných aktivít (na odhalenie odchýlok medzi plánovanou a skutočnou pôsobnosťou). Žiaden dokument neponúka komplexnú definíciu územia destinácie, vždy sa jedná len o neurčitú formuláciu.

V preambule zakladateľskej zmluvy je ako územie organizácie definované „*územie členov a budúcich členov organizácie*.“ Z uvedeného vyplýva, že územná pôsobnosť pokrýva katastre členských obcí a mesta Trnava spolu s katastrami obcí, v ktorých pôsobia ostatní členovia (podnikateľský sektor). Pri princípe stanovovania územia OOCR sa stretávame s modelom destinácie, ktorú predstavujú oddelené obce. V žiadnom prípade sa nejedná o celistvé územie vystupujúce ako jednotná destinácia cestovného ruchu. Súčasní členovia organizácie zastupujúce samosprávu pokrývajú územie nasledujúcich katastrov: Trnava, Jaslovské Bohunice, Špačince, Ružindol, Suchá nad Parnou a Smolenice. Z ostatných subjektov súkromného sektoru prekračujúcich hranicu spomínaných obcí je možné spomenúť len neziskovú organizáciu - Trnavské náučné cyklotrasy, do ktorej pôsobnosti spadá územie Trnavského samosprávneho kraja. (Územie pôsobnosti OZ Trnavské náučné cyklotrasy nie je organizáciou považované za územie destinácie, preto nebude predmetom ďalšieho záujmu analýzy). Na základe súčasných členov je možné definovať pôsobnosť, aj keď bez vytvorenia súvislého územia. Definícia preambuly vytvára problém nemožnosti stanovenia územia budúcich členov, ako bolo vyššie uvedené. Teritoriálne vymedzenie organizácie je tak nekomplexné. Na stanovené územie, ako možno vidieť na cieľoch organizácie, sa majú vzťahovať hlavné činnosti sledujúce rozvoj cestovného ruchu, stimuláciu a zachovávanie kultúrneho a prírodného dedičstva v danom území. Dôsledkom „*nedefinovateľnosti*“ územia vznikajú problémy pri začleňovaní ďalších členov do organizácie, aj už spomínané s nekomplexnou propagáciou regiónu a iné.

V produktovej stratégii pre rok 2013 sa hovorí o význame okolitých obcí pre rozvoj cestovného ruchu i o destinácii TIRNAVIA, ale rovnako absentuje definícia územia. Názov destinácie bol zvolený podľa latinského označenia Trnavskej univerzity a zdôrazňuje postavenie mesta ako dominantného hospodárskeho, kultúrneho a spoločenského centra oblasti. Dokument vychádza zo sloganu: „*Malý Rím ožíva! Budte pri tom!*“. Rovnako ako slogan, i stratégia odkazuje na primárnu ponuku v podobe kultúrneho dedičstva. Akcentované je obdobie rozkvetu mesta (13. – 19. storočie), pričom sú zohľadňované historické udalosti determinujúce kultúru mesta a okolia: získanie privilégii slobodného kráľovského mesta (1238), založenie Trnavskej univerzity (1635) a presunutie Ostrihomského arcibiskupstva (1543). Dané faktory ovplyvnili rozvoj obchodu, remesiel, trhov, vinohradníctva, sakrálnej i svetskej architektúry, ktoré organizácia považuje za kľúčové zložky primárnej ponuky destinácie. Aj keď stratégia chápe kultúrne dedičstvo ako základ rozvoja cestovného ruchu, jej snahou je vytvoriť z územia destináciu pre aktívne trávenie voľného času a zážitkovej dovolenky. (Produktová stratégia destinácie TIRNAVIA pre rok 2013) Jednotlivé produktové línie stratégie a ich kľúčové zložky, na základe ktorých je možné definovať územie, sú:

1. Malý Rím – sústreďuje sa na poznávanie mesta Trnava ako významného náboženského a kultúrneho centra, pričom

nadväzuje na obdobie 16.-17. storočia. Stratégia za miesto realizácie určuje zatiaľ len územie Trnavy s ohľadom na pôsobenie Ostrihomského arcibiskupstva (akcent na pamiatky sakrálneho charakteru) a Trnavskej univerzity (centrum vedy a techniky) v meste. Do budúca je potrebné si uvedomiť, že pôsobenie Ostrihomského arcibiskupstva a Trnavskej univerzity malo významný vplyv i na okolité obce, čím môže byť dosiahnuté teritoriálne prepojenie destinácie.

2. Slobodné kráľovské mesto a stredovek (priorita roku 2013), rovnako ako v predchádzajúcej línii, akcentuje územie mesta Trnava a získanie privilégii slobodného kráľovského mesta v roku 1238. Vytvára obraz stredovekého centra obchodu, remesiel, trhov a v neposlednom rade šermiarskej tradície. Snaha o prepojenie mesta s územím je viditeľná iba na príklade obce Dolná Krupá so SNM – Hudobným múzeom v kaštieli Dolná Krupá a podujatím Slávnosť ruží. Na spomínanom príklade je možné sledovať zapojenie nečlenských subjektov. Spojenie s daným podujatím sa javí ako nelogické, keďže kaštieľ bol vystavaný až v 18. storočí, okrem toho podujatie Slávnosť ruží odkazuje na tradíciu šľachtienia ruží založenou Grófkou Chotekovou (až v rokoch 1863-1946).

3. Vinárstvo a vinohradníctvo (priorita roku 2013) sa opiera o dlhú tradíciu vinohradníctva Malokarpatskej vinohradníckej oblasti s akcentom na Modranský, Doľanský, Orešanský a Trnavský vinohradnícky rajón. (Vyhláška MP SR č. 350/2009 Z. z.) Z pohľadu členenia vinohradníckych oblastí Emy Drábikovej (1989:17) prechádza územím Malokarpatskej a Hlohovecko-trnavskej vinohradníckej oblasti. Do línie okrem Trnavy spadá aj územie Zelenča, Ružindola, Suchej nad Parnou, Horných Orešian, Šenkvic, Doľán a Modry. Zapojením nečlenských obcí sa zasa narúša chápanie územia pôsobnosti podľa zakladateľskej zmluvy (územie členov a budúcich členov).

4. Významné historické osobnosti poukazujú na osobnosti európskeho a svetového významu späté s destináciou. Stratégia osobnosti konkretizuje v úzkom vymedzení, t.j. viaže ich vždy len na jednu obec (napríklad obce Trnava, Smolenice, Dolná Krupá). Do budúcnosti odporúčame využiť osobnosti na generalizáciu územia (napríklad osoba kráľovnej Konštancie s ktorou súvisia okrem Trnavy viaceré obce v súvislosti s Českou cestou a budovaním strážnych hradov, čím by mohlo dôjsť k želanému prepojeniu destinácie).

5. Okolie a súčasnosť sa snaží o doplnenie produktu o prírodnú i antropogénnu ponuku. Významným doplnkom sú športové a kultúrne podujatia. Popri Trnave ide o Smolenice, Suchú nad Parnou a Špačince. Je evidentná snaha o zapojenie členských obcí do stratégie, mimo členských subjektov sú nepriamo doplnené aj obce susediace s CHKO Malé Karpaty s potenciálom pre paragliding, cyklistiku a cykloturistiku. Na určenie perspektívnych obcí pre cykloturistiku a cyklistiku možno využiť plánovanú sieť cyklotrás vypracovanú OZ Trnavské náučné cyklotrasy (obce Brezová, Prietrž, Dobrá Voda, Dechtice, Naháč, Horné Dubové, Dolné Dubové, Kátlovce, Radošovce, Jaslovské Bohunice, Malženice, Trakovice,

Bučany, Brestovany, Dolné Lovčice, Zavar, Križovany nad Dudváhom, Vlčkovce, Opoj, Majcichov, Voderady, Horná Krupá, Dolná Krupá, Špačince, Trstín, Buková, Bíňovce, Boleráz, Šelpice, Bohdanovce, Trnava, Veľký Grob, Zeleneč, Hrnčiarovce n. Parnou, Biely Kostol, Zvončín, Suchá nad Parnou, Košolná, Dlhá, Doľany, Častá, Budmerice, Štefanová, Dolné Orešany, Horné Orešany, Lošonec, Smolenice, Pusté Úľany, Reca). (MAGULA 2008) Obce s potenciálom pre paragliding sú Jahodník – Smolenice, Horné Orešany, Plavecký hrad – Plavecké Podhradie, Záruby.

6. Lokálne produkty a gastronómia odkazuje na predaj tradičných produktov, na základe ktorých bude tvorený imidž destinácie. Odvodené územie destinácie je Trnava, Suchá nad Parnou, Ružindol, Smolenice, Špačince, Jaslovské Bohunice. Tu je potrebné zdôrazniť, že voľba tradičných špecialít je určená skôr marketingovo a neprebehlo žiaden etnografický výskum, ktorý by tu odhalil skutočné špecifiká v stravovaní. Táto línia navyše rešpektuje výlučne územie členských subjektov.

Vymedzenie územia pôsobnosti v kontexte realizovaných aktivít. Tabuľka znázorňuje územie, v ktorom sa už uskutočnili konkrétne aktivity. Stanovujú reálnu územnú pôsobnosť organizácie, ktorá sa značne odlišuje od teritória vymedzeného v zakladateľskej zmluve. Podľa aktivít je možné za územie destinácie určiť obce Trnava, Smolenice, Suchá nad Parnou, Doľany, Modra, Šenkvice, Horné Orešany, Zeleneč, Ružindol. Analýza dokazuje, že geografická pôsobnosť sa nesústreďuje výlučne na členské obce, ale aj mimo členov (Horné Orešany, Zeleneč, Šenkvice, Doľany, Modra). Obce boli do produktu destinácie zaraďované s cieľom realizácie vinárskych pobytov. Na základe tabuľky sledujeme dominantné postavenie Trnavy, z členských obcí sú silnejšie zastúpené Smolenice s využitím potenciálu v podobe kultúrneho dedičstva, napr. Smolenický zámok s priliehajúcim areálom, archeologické nálezisko Molpír,

osobnosť Štefana Baniča a výroba medoviny. Analýza preukázala pomerne slabé zapojenie obcí Suchá nad Parnou a Ružindol a nulové využitie členských obcí Jaslovské Bohunice a Špačince.

Záver. Analýza preukázala nesúrodosť v teritoriálnom vymedzení OOCR Trnava Tourism. Podľa všeobecných dokumentov možno územie organizácie zaradiť do historického regiónu Dolné Považie a do Dolnopovažského regiónu cestovného ruchu. V kontexte administratívno-správneho delenia je zaradené do územia pôsobnosti Trnavského samosprávneho kraja. Historické regióny presadzované Sekciou cestovného ruchu MDVRR SR a SACR nie vždy korešpondujú s hranicami kultúrnych oblastí či regiónov. Tak je tomu i v prípade Dolného Považia, čo možno prisudzovať neexistencii prirodzených hraníc, historickému vývoju, nízkemu stupňu regionálnej identity a pod. V kontexte turizmu v danom území možno rozlíšiť tri významné oblasti – oblasť Galanta a okolie (Združenie cestovného ruchu Galantsko), oblasť Piešťany a oblasť Trnava a okolie (destinácia TIRNAVIA).

Analýza preukázala významné rozdiely medzi skutočným a očakávaným územím pôsobnosti organizácie. Podľa Zakladateľskej zmluvy je destinácia TIRNAVIA Trnava, Smolenice, Jaslovské Bohunice, Špačince, Ružindol a Suchá nad Parnou. Súčasný stanovenie destinácie ako územia členov a budúcich členov považujeme za nevyhovujúce najmä v dlhodobom horizonte, v ktorom nie je možné určiť, aké územie bude destinácia v budúcnosti pokrývať. Za zásadný nedostatok pokladáme i vytvorenie izolovaných ostrovčekov členských subjektov. Pre destinácie cestovného ruchu je potrebné uvedomiť si potenciál územia, na ktoré sa viažu jednotlivé zložky primárnej ponuky v podobe kultúrneho i prírodného dedičstva. Aspekt územia je jedným zo základov samotného cestovného ruchu a je potrebné poukázať na fakt, že žiadny región nie je tvorený oddelenými obcami, ale tvorí súvislé územie zohľadňujúce ich vzájomné vzťahy.

Realizované aktivity OOCR Trnava Tourism v roku 2012

Uskutočnená aktivita	Obec	Člen	Dátum
Jesenný región TIRNAVIA			
Prehliadka mesta so sprievodcom	Trnava	*	Sept.-nov. 2012
Ubytovanie a stravovanie	Trnava	*	Sept.-nov. 2012
Ubytovanie a stravovanie	Smolenice	*	Sept.-nov. 2012
Prehliadky vinárstiev spojené s ochutnávkami vín	Trnava	*	Sept.-nov. 2012
Prehliadky vinárstiev spojené s ochutnávkami vín	Suchá nad Parnou	*	Sept.-nov. 2012
Prehliadky vinárstiev spojené s ochutnávkami vín	Doľany		Sept.-nov. 2012
Prehliadky vinárstiev spojené s ochutnávkami vín	Modra		Sept.-nov. 2012
Prehliadky vinárstiev spojené s ochutnávkami vín	Šenkvice		Sept.-nov. 2012
Prehliadky vinárstiev spojené s ochutnávkami vín	Horné Orešany		Sept.-nov. 2012
Prehliadky vinárstiev spojené s ochutnávkami vín	Zeleneč		Sept.-nov. 2012
Prehliadky vinárstiev spojené s ochutnávkami vín	Ružindol	*	Sept.-nov. 2012
Prehliadka Smolenického zámku	Smolenice	*	Sept.-nov. 2012
Pamätný dom Štefana Baniča	Smolenice	*	Sept.-nov. 2012
Výroba medoviny	Smolenice	*	Sept.-nov. 2012
Sprievodcovské služby	Trnava	*	Priebežne
Sprístupňovanie Mestskej veže a akcie organizované na Mestskej veži	Trnava	*	Priebežne

Zdroj: vlastné spracovanie (2012)

Analýza aktivít za obdobie existencie Trnava Tourism potvrdila dominantné postavenie Trnavy, výraznejšie postavenie nadobúdajú najmä Smolenice (popri kultúrnom využití aj CHKO Malé Karpaty a Smolenický kras). Zvyšné obce boli zapojené do aktivít organizácie minimálne. Územie destinácie tak vytvárajú členské obce Trnava, Smolenice, Ružindol, Suchá nad Parnou a nečlenské obce Doľany, Modra, Šenkvice, Horné Orešany, Zeleneč. **Možné hrozby nedefinovanosti územia sú:**

1. neefektívne plánovanie vyplývajúce z nemožnosti sledovania plnenia stanovených cieľov,
2. nekomplexné využitie potenciálu daného územia,
3. slabé rozloženie ponuky,
4. riziko neposkytnutia komplexného produktu,
5. narušenie súvislosti produktu vyplývajúcej z viazanosti kultúry na krajinnom systéme,²
6. pokrytie malej cieľovej skupiny a s tým súvisiaca nižšia návštevnosť,
7. nízky počet prenocovaní,³
8. vyššia sezónnosť dopytu,
9. riziko masového turizmu vyplývajúce zo silnej orientácie na jedno centrum,
10. neefektívna propagácia postavená na neznámom regióne TIRNAVIA,
11. nemožnosť vytvorenia jednotného imidžu destinácie,
12. nemožnosť budovania regionálnej identity destinácie,
13. znemožnenie snáh o regionálny rozvoj,
14. problémy pri získavaní nových členov a partnerov.⁴

Literatúra a pramene:

- DRÁBIKOVÁ, E.: *Človek vo vinici*. Bratislava 1989.
- GÚČIK, M. a kol.: *Manažment regionálneho cestovného ruchu*. Banská Bystrica 2007.
- KUHN, I. – TOMAŠOVÁ, P.: *Úvod do destinačného manažmentu* [online]. 2011. Dostupné na: <http://www.telecom.gov.sk/>
- MAGULA, Š.: *Trnavské náučné cyklotrasy- širšie vzťahy* [online]. 2008. Dostupné na: http://www.tnc.sk/user_files/download/mapy/mapa%20TNC.jpg
- Podpora profilácie územného členenia destinácií na základe historických regiónov [online]. Dostupné na: http://www.telecom.gov.sk/index/open_file.php?file=cestovnyruch/ PodporaDestinacnehoManazmentu/ Destinacieahistorickeregionu.pdf
- Produktová stratégia destinácie TIRNAVIA pre rok 2013. OOCR Trnava Tourism.
- Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike. [online]. 2011. Dostupné na: <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=102432>

² Kultúrne javy sú viazané na určitý územný celok, preto nie je možné ich obmedzovať len na územie jednej obce/mesta.

³ Ponuka sústrediac sa na mesto Trnava, príp. obec Smolenice pokryje jeden deň, pri doplnení ponuky o ďalšie obce a atraktivity predpokladáme zvýšenie počtu prenocovaní.

⁴ Kvôli neurčenému územiu nie je zjavné potencionálnym členom, či patria do danej destinácie a teda či členstvo v OOCR má pre nich zmysel.

Trnava Tourism [online]. 2012. Dostupné na: <http://www.trnavatourism.sk/vizia-a-ciele/>

Vyhláška MP SR č. 350/2009 Z. z.

Zakladateľská zmluva o založení oblastnej organizácie cestovného ruchu [online]. 2012. Dostupné na: <http://www.jaslovskebohunic.sk/files/documents/zmluvy/2012/trnava-tourism.pdf>

Zákon č. 91/2010 Z.z. NR SR o podpore cestovného ruchu

Zákon č. 313/2009 Z. z. NR SR o vinohradníctve a vinárstve

Informátori:

HORVÁTH, Z., člen Klubu paraglidingu Horné Orešany.

KOTLÁRIK, A., Mgr. art., výkonný riaditeľ organizácie

Trnava Tourism v období február 2012- október 2012.

Kontakt:

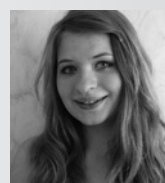
Mgr. Anna Šimončíková

KMKaT FF UKF v Nitre

Štefánikova 67

949 74 Nitra

E-mail: anna.simoncic@gmail.com

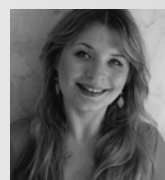
Mgr. Mária Šimončíková

KMKaT FF UKF v Nitre

Štefánikova 67

949 74 Nitra

E-mail: maria.simoncic@gmail.com

Špecifiká zodpovedného podnikania v cestovnom ruchu

Milan Džupina

Kľúčové slová: Zodpovedné podnikanie, etika, cestovný ruch,

Abstract: The notion of corporate social responsibility has significantly grown in importance in the last twenty years. As negative tendencies in the development of social, economic and natural environment still remain, we can assume that the business model based on social engagement will continue to shape the business environment. It is very difficult to articulate a generally acceptable definition as it is always formulated according to a specific group of stakeholders; it is always based on the current environmental conditions which are in force at the time and it varies from one industry to another. In the article, we have focused on a tourist industry, mainly on specific CSR strategies and policies, which are mostly implemented. Partially, we are going to define basic dimensions, typical for the tourist industry.

Zodpovedné podnikanie (CSR – Corporate Social Responsibility) predstavuje v súčasnosti relatívne novú podnikovú orientáciu, resp. filozofiu. V kontexte podnikania zahŕňa celý rámec činností a aktivít realizovaných vo vzťahu

k jednotlivým záujmovým skupinám (stakeholderom) tak, aby prispievali nielen k vyššej výkonnosti podniku, ale aj k plneniu iných, ako na zisk orientovaných cieľov. CSR úzko súvisí s pojmami ako etika a udržateľnosť. Kategória udržateľnosti (ekonomická, sociálna a environmentálna) tak nachádza svoj obraz v odvetviach, ktoré sú vnímané ako nezodpovedné (chemický, automobilový, farmaceutický priemysel), i v oblasti služieb, kde patrí aj cestovný ruch.

Spoločensky zodpovedné podnikanie. CSR sa stal predmetom akademického záujmu v 50. rokoch 20. storočia, kedy vznikali prvé definície spoločenskej zodpovednosti. Americký autor Bowen (1953) definoval CSR ako „*záväzok podnikateľov vykonávať také politiky, robiť také rozhodnutia a podnikáť také kroky, ktoré sú žiaduce z pohľadu hodnôt a cieľov v spoločnosti*“ (Bowen, 1953). Do súčasnosti prebiehajú spory o tom, či je vôbec možné jednoznačne vymedziť samotnú myšlienku zodpovednosti, čo vyplýva z existencie veľkého počtu rôznych definícií (Jackson, Hawker, 2001). Kľúčovou je z tohto pohľadu skutočnosť, že predmetom záujmu spoločenskej zodpovednosti sú rôzne záujmové skupiny (Van Marrewijk, 2003), ktoré sa usilujú o často antagonistické ciele. Tomu zodpovedajú aj definície, deformujúce skutočný význam spoločenskej zodpovednosti. Koncept sa tak stáva prázdny a bez zjavného významu. Definície sa líšia aj podľa metodologického prístupu, využitého pri ich konštruovaní – analýza dostupnej literatúry (Carroll, 1999), riadené rozhovory (O'Dwyer, 2002) a teoretický prístup (Matten, Crane, 2005). Obsahové vymedzenie konceptu spoločenskej zodpovednosti vždy zodpovedá spoločenskej, ekonomickej, politickej a environmentálnej situácii, platnej v danom čase (Marcus, Kaufman, Beam, 1987; Wood, 1991), ale závisí aj od odvetvia, v ktorom sa výskum realizoval. Výsledkom je, že jednotlivé definície pokrývajú rôzne dimenzie od ekonomického rozvoja, etického konania, ochrany životného prostredia, angažovanosti záujmových skupín, transparentnosti, spoľahlivosti, zodpovedného správania, morálneho záväzku až po spoločenskú zodpovednosť podnikania (Rahman, 2011). Prostredníctvom identifikovania základných dimenzií je možné následne posúdiť mieru spoločenskej zodpovednosti konkrétneho subjektu. V súčasnosti je spoločenská zodpovednosť často definovaná najmä na základe aktuálnych problémov. Environmentálne prostredie sa vyznačuje inflexnými bodmi ako klimatické zmeny, energetická nedostatočnosť, nedostatok materiálových zdrojov, nedostatok vody, zánik ekosystémov, rastúca populácia, problémy spojené s urbanizáciou alebo odlesňovanie. Do sociálnej oblasti možno zahrnúť pokles životnej úrovne, nedostatok potravín a hladomor, kvalita života, ochrana ľudských práv; do ekonomickej oblasti hlavne negatíva -všeobecný pokles ekonomického rozvoja a rastu, boj s korupciou, transparentnosť atď. (Katsoulakos a kol., 2004). Spoločným menovateľom všetkých definícií je, že ich je možné zaradiť do nasledovných dimenzií CSR¹, ktoré akcentujú:

1. Dobrovoľnosť – aktivity, ktoré vychádzajú výlučne z etických hodnôt podniku, nad rámec právnych záväzkov;
2. Záväzok (dlh) spoločnosti – je morálnym záväzkom podnikov konať eticky a tak, aby ich činnosť prispievala k rozvoju jednotlivcov, komunít, ale aj spoločnosti;
3. Zisk (Profit) – ekonomické alebo finančné aspekty spoločenskej zodpovednosti, bez ktorých by podniky nemohli existovať, akcentuje prínos podniku k ekonomickému rozvoju a jeho udržateľnosti;
4. Ľudia (People) – poukazuje na vzťah podniku k spoločnosti, aktivity by mali prispievať k lepšej spoločnosti, subjekty by mali zohľadniť svoj vplyv na spoločnosť vo všetkých podnikových činnostiach;
5. Planéta (Planet) – otázky vplyvu podniku na životné prostredie, kladie dôraz na rešpektovanie otázok a problémov životného prostredia v jednotlivých činnostiach. (Džupina, 2012)

CSR v kontexte cestovného ruchu. Pod vplyvom globalizačných tendencií si koncept zodpovedného podnikania našiel miesto aj v odvetví cestovného ruchu. Turistický priemysel patrí do odvetvia služieb, ktorého hlavnou náplňou je zabezpečiť zážitky, transport, ubytovanie a zábavu (Henderson, 2007). Vo vzťahu k CSR plní turizmus rad funkcií, ktoré úzko súvisia s jednotlivými dimenziami zodpovednosti. Rozvinutý cestovný ruch sa prejavuje v ekonomických, sociálnych a environmentálnych výsledkoch príslušnej destinácie. Zodpovedné podnikanie a koncept udržateľného rozvoja sa často vnímajú ako synonymá. Jednou z najnovších foriem turizmu je udržateľný turizmus, ktorý podľa dokumentov Spojených národov plní dvanásť základných funkcií vo vzťahu k princípom udržateľnosti (UNEP, 2005). Predstavujú stavebné piliere CSR v oblasti cestovného ruchu – ekonomická životaschopnosť, lokálna prosperita, kvalita zamestnania, sociálna spravodlivosť, spokojnosť návštevníkov, lokálna kontrola, blahobyt komunity, kultúrne bohatstvo, fyzická integrita, biologická diverzita, efektívne využívanie zdrojov a environmentálna čistota. V praktickej rovine sa zodpovedné podnikanie v turizme prejavuje v podobe implementácie politík, ktoré by v žiadnom prípade nemali degradovať sociálne, ani environmentálne vplyvy. Častým prejavom zodpovedného správania sa je investovanie a rozvoj do oblasti sociálnej starostlivosti a ochrany prírody. Nakoľko sa často jedná o investične náročné projekty, odporúča sa vytvoriť silnejšie partnerstvá s lokálnymi vládami, organizáciami aj s lokálnymi záujmovými skupinami a komunitami. Nevyhnutným predpokladom je správanie sa v súlade s platnou legislatívou, dokonca aj konanie nad rámec povinného. Dimenzia dobrovoľnosti je neraz vnímaná ako znak úprimného úmyslu, ktorý je v prípade zodpovedného podnikania často sponchybný. Veľkým prínosom etického turizmu je aj podpora lokálnych dodávateľov, ktorým je potrebné zabezpečiť príjem na udržanie primeranej kvality života. Prejavy zodpovednosti v turizme je možné podrobnejšie

¹ Dimenzie boli stanovené na základe obsahovej analýzy definícií CSR dostupných od roku 1953. Výskum realizovaný na Katedre masmediálnej komunikácie a reklamy FF UKF v Nitre.

vidieť v tabuľke 1. Možno konštatovať, že cestovný ruch a podniky v ňom pôsobiace majú reálny potenciál prispievať k sociálnemu a ekonomickému rozvoju, zvyšovať kvalitu života komunity, čo vedie k posilneniu dobrých vzťahov (Golja a kol., 2010).

Výhody implementácie CSR v cestovnom ruchu. Koncept CSR prešiel významným vývojom. Negatívne konotácie vo sfére podnikania (Friedman, 1982), sa neskôr zmenili na všeobecne prijímaný a akceptovaný podnikateľský koncept, ktorý prináša podnikateľským subjektom množstvo výhod (Porter, Kramer, 2006; Sooyoung, Yoon, 2009). K hlavným patrí prítomnosť morálneho záväzku, ktorý je relatívne dobre pochopiteľný a ľahko aplikovateľný. Princíp udržateľnosti akcentuje ochranu a starostlivosť o prírodu a komunitu. Podniky by mali fungovať na princípe dlhodobého ekonomického výkonu a vyhýbať sa krátkozrakému správaniu, ktoré je spoločensky škodlivé a eticky neprijateľné.

Tabuľka 1 Prejav zodpovednosti v turizme

Ekonomický pilier	Sociálny pilier	Environmentálny pilier
• kvalita a bezpečnosť služieb • etické správanie • vzťahy so zákazníkmi • transparentnosť • dobré vzťahy s dodávateľmi (fair trade) • etika podnikania a marketingu	• zdravie a bezpečnosť zamestnancov • vzdelávanie a rekvalifikácie • zamestnávanie horšie zamestnateľných ľudí • filantropia • boj proti detskej práci • dodržiavanie ľudských práv • vyváženosť práce a rodiny • humanizácia práce • partnerský vzťah so stakeholdermi	• ekologická firemná kultúra • obmedzovanie negatívnych dopadov na životné prostredie • ochrana prírodných zdrojov

Zdroj: autor, 2013

Zodpovedné podnikateľské správanie udeľuje podniku tichý, niekedy aj otvorený, súhlas vlády, komunity a iných záujmových skupín a organizácií podnikateľ, čím možno predísť riziku bojkotov alebo súdnych sporov. Ak sa podnikateľské aktivity rozširujú do nových destinácií, aktívna politika CSR môže prispieť k lepšiemu prijatiu aj v takých oblastiach podnikania, ktoré sú vnímané ako nezodpovedné aj napriek tomu, že je veľkým problémom preukázať priamy vzťah medzi zodpovednosťou a finančnou výkonnosťou podniku. Pozitívny vplyv CSR na dobré meno firmy – public relations manažment oživuje morálku zamestnancov (Dean, 2002). V súčasnom, krízou zmietanom prostredí, môže predstavovať reálne preukázateľné zodpovedné podnikanie významný zdroj konkurenčnej výhody (Porter, Kramer, 2006). Pozitívne ovplyvňuje zákaznícku lojalitu a uľahčuje nákupné rozhodnutia. Prostredníctvom prosociálneho správania sa zvyšuje aj miera prijatia v odlišných kultúrach prostredníctvom lepšej integrácie do miestnych komunít (Kell & Ruggie, 1999).

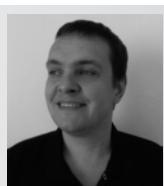
Záver. Turizmus predstavuje jedno z hlavných, dynamicky sa rozvíjajúcich odvetví národného hospodárstva. V porovnaní s inými odvetviami v celosvetovom meradle dochádza k jeho rýchlemu oživeniu. V súčasnosti patrí medzi stabilizujúce prvky národných ekonomík. Osvojenie si princípov zodpovedného podnikania a implementácia základných dimenzií CSR do podnikovej kultúry prispieva k tomu, že podnik poskytujúci turistické služby by mal dosahovať ciele tak, aby prispievali k tvorbe hodnoty pre všetky zainteresované skupiny takým spôsobom, ktorý je z dlhodobého hľadiska ekonomicky, ekologicky a sociálne udržateľný pre podnikateľský subjekt aj pre cieľovú destináciu. Aj napriek tomu, že od podnikateľov nie je možné očakávať dodržiavanie všetkých dimenzií zodpovedného podnikania, mali by sa zdržať takých činností, ktoré porušujú základné princípy zodpovednosti a etiky. Akékoľvek ďalšie aktivity, ktoré vykonávajú nad rámec svojich bežných podnikateľských činností a prispievajú k zlepšeniu existujúceho stavu, v budúcnosti posilnia pozíciu subjektu na trhu prostredníctvom stabilnejšieho vonkajšieho prostredia (ekonomická, sociálna a ekologická rovina). Dimenzie zodpovednosti vychádzajú z teoretických poznatkov, no môžu poslúžiť aj ako praktické východisko pre aktívnu politiku CSR. Z hľadiska objektívnych odporúčaní je nutné zohľadniť v procese implementácie charakter cieľovej skupiny. Dôležitá je schopnosť posúdiť mieru pozitívneho prijatia príslušných CSR stratégií a politik a stanoviť strategický súlad medzi tým, čo podnik v rámci svojho kmeňového podnikania vykonáva (ubytovanie, stravovanie atď.), a v akých oblastiach sa plánuje angažovať. Čím je uvedený strategický súlad vyšší, tým vyššia je miera prijatia CSR aktivít aj samotného subjektu.

Literatúra a pramene:

- BOWEN, H.: *Social Responsibilities of the Businessman*. New York 1953.
- CARROLL, A. B.: *Corporate social Responsibility - Evolution of a Definitional Construct*. *Business and Society*, 1999, 38(3), s. 268-295.
- DEAN, D. H.: *Associating the Corporation with a Charitable Event Through Sponsorship: Measuring the Effects on Corporate Community Relations*. *Journal of Advertising*, 2002, 31(4), s. 77-87.
- DŽUPINA, M.: *Dimenzie spoločenskej zodpovednosti podnikov v slovenskej republike*. In: *Acta Oeconomica Universitatis Selye* 1(2), 2012, s. 59-70.
- FRIEDMAN, M.: *Capitalism and freedom*. Chicago 1982.
- GOLJA, T. a kol.: *Corporate Social Responsibility in Tourism - The Most Popular Tourist Destinations in Croatia: Comparative Analysis*. *Management* 15(2), 2010, s. 107-121.
- HENDERSON, J. C.: *Corporate Social Responsibility and Tourism: Hotel Companies in Phuket, Thailand, after the Indian Ocean Tsunami*. *Hospitality management*, 26, 2007, 228-239.

- JACKSON, P., HAWKER, B.: *Is Corporate Social Responsibility Here to Stay?* 2001. Cit. 3. august 2012. Dostupné na Internet: *The Communication Director's Forum*: <http://www.cdforum.com/research/icsrhts.doc>
- KATSOULAKOS, P. a kol.: *An Introduction to Corporate Social Responsibility - CSR (White Paper SFA1A)*. 2004. Cit. 15. Apríl 2011. Dostupné na Internet: *CSRQuest*: <http://www.csrquest.net/upload/files/1D.pdf>
- KELL, G., RUGGIE, J. G.: *Global Markets and Social Legitimacy: The Case of the 'Global Compact'*. 1999. Cit. 16. október 2012. Dostupné na Internet: *United Nations Global Compact*: http://www.unglobalcompact.org/newsandevents/articles_and_papers/global_markets_social_legitimacy_york_university.html
- MARCUS, A. A., KAUFMAN, A. M., BEAM, D. R.: *Business Strategy and Public Policy: Perspectives from Industry and Academics*. New York 1987.
- MATTEN, D., CRANE, A.: *Corporate Citizenship: Toward an Extended Theoretical Conceptualization*. *The Academy of Management Review*, 2005, 30(1), 166–179.
- O'DWYER, B.: *Conceptions of Corporate Social Responsibility: The Nature of Managerial Capture*. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 2002, 16(4), 523–557.
- PORTER, M. E., KRAMER, M. R.: *Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility*. *Harvard Business Review*, 2006, 78–92.
- RAHMAN, S.: *Evaluation of Definitions: Ten Dimensions of Corporate Social Responsibility*. *World Review of Business Research*, 2011, 1(1), 166–176.
- SOOYOUNG, C., YOUNGSHIN, H.: *Netizens' Evaluation of Corporate Social Responsibility: Content Analysis of CSR New Stories and Online Readers' Comments*. *Public Relations Review* (35), 2009, 147–149.
- UNEP. *Making Tourism More Sustainable – Aguide for Policy Makers*. 2005. Cit. 4. februára 2013. dostupné na internete: *United Nations Environment Programme*: <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DITx0592xPA-TourismPolicyEN.pdf>
- VAN MARREWIJK, M.: *Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Communion*. *Journal of Business Ethics* (44), 2003, 95–105.
- WOOD, D. J.: *Corporate Social Performance Revisited*. *Academy of Management Review*, 16(4), 2001, 691–718.

Kontakt:
Ing. Milan Džupina, PhD.
KMKaR FF UKF v Nitre
Dražovská 4
949 74 Nitra
E-mail: mdzupina@ukf.sk

Manažérska etika

Jarmila Jurová

Kľúčové slová: podnikateľské prostredie, manažment a vodcovstvo, autonómna a heteronómna morálka, profesijný etický kódex manažéra

Abstract: *The paper defines managerial ethics as one of the applied professional disciplines. The author analyses the notions of management and business environment as well as the functions of a manager in the context of ethics and moral decision-making. Ethical values and moral demands in management are explained also in the professional ethical code of a manager - one of the basic forms of ethical institutionalization.*

Manažérska etika a jej funkcia. Manažérsku etiku chápeme ako podnikateľskú etiku vzťahujúcu sa predovšetkým na proces rozhodovania. Ide o záležitosť manažmentu, ktorá sa dotýka vzájomných vzťahov a zodpovednosti za jednotlivé rozhodnutia v celom podnikateľskom procese. Ako uvádza Remišová (2004:73), „manažérska etika je súčasťou podnikateľskej etiky – aplikovanej normatívnej etiky, ktorá sa zaoberá prienikom etiky a ekonomiky vo všetkých sférach ekonomického systému. Jej vznik a rozvoj sú odrazom potreby uviesť nové normy do všetkých oblastí hospodárskeho života.“ Manažérska etika je často nazývaná aj etikou riadenia, keďže je kriticko-normatívnou reflexiou riadenia podniku jeho manažmentom: „Manažérska etika je etika riadenia, ktorej úroveň ovplyvňuje nielen kvalitu rozhodovania, ale aj kvalitu a rozvoj medziludských vzťahov“ (HANULÁKOVÁ 1997:52). Podľa Janotovej a Farkašovej (2001:12-13) je manažérska etika vyjadrením teoretickej reflexie normatívneho a hodnotového riadenia podnikateľského subjektu z pozície manažmentu.

Vo vzťahu k manažerom plní manažérska etika dvojakú funkciu (NAVRÁTILOVÁ 2004): poskytuje základnú normatívnu orientáciu vo vzťahu k iným skupinám v podniku a ponúka návod na sebakontrolu a samoreguláciu správania. Prejavuje sa tak na inštitucionálnej, aj individuálnej úrovni (REMIŠOVÁ 1999a). Ako uvádza Janotová et al. (2005: 23), manažérska etika sa priamo vzťahuje na profesiu manažéra, môžeme ju nazývať aj druhom profesijnej etiky. V ekonomickej teórii sa tak manažérska etika chápe ako významný faktor rozvoja podniku. Podľa Bláhu a Dytrta (2003) je jej hlavnou úlohou získavať zamestnancov na plnenie podnikových cieľov.

Manažér a podnikateľské prostredie. Vývoj vzťahov medzi zamestnancami a zamestnávateľmi bol v minulosti ovplyvňovaný najmä rozdielmi medzi spoločenskými vrstvami. Časté boli nepriateľské vzťahy medzi nadriadeným a podriadeným, zamestnávateľom a zamestnancom. V atmosfére nedôvery sa však ťažko plnia pracovné úlohy. Nepriaznivé vzťahy negatívne vplyvajú nielen na tvorivosť na pracovisku, ale aj na celkovú výkonnosť. Ich prekonanie

a obnovenie stratenej dôvery zamestnanca a zamestnávateľa si vyžaduje mnoho úsilia. Po politických zmenách na konci minulého storočia sa zotiera predchádzajúca spoločenská diferenciácia a vytvára sa nové podnikateľské prostredie, ktoré má svoje špecifiká. Vychádzame z predpokladu, že spoločnosť je dnes na vyššom stupni sociálneho, ekonomického, humanitného i etického vývoja.

Úspech firmy či podniku do veľkej miery závisí od manažmentu. V kontexte manažérskej etiky možno identifikovať „klúčové slová“ podstaty úspešnej firmy: tvorivosť, etika a kultúra firmy, komunikácia, inovačná stratégia, organizácia, lojalita, korektné medziludské vzťahy. Z toho vyplýva, že *úspech podnikania závisí od* súčinnosti niekoľkých faktorov (DYTRT, 2006:33):

- podniková kultúra: spoločné hodnoty, zodpovednosť, motivácia a lojalita, zrozumiteľné vymedzenie cieľov a efektívna tímová práca;
- štýl vedenia: schopnosť empatie, kreatívne metódy riadenia, podporovanie neformálneho vodcu, rozvoj osobných kontaktov;
- organizačná štruktúra korporácie: najnižšie úrovne, malé organizačné jednotky, primeraná centralizácia a decentralizácia;
- nepretržitá transformácia a zmena: dynamický vývoj, osobná iniciatíva a tvorivosť, zdokonaľovanie sa, informovanosť, žiadne samoučelné zmeny;
- budovanie globálnej organizácie: sledovanie nielen zmien doma, ale i v zahraničí (vyššia konkurencieschopnosť).

Manažér často nie je vlastníkom firmy a je zamestnancom majiteľov, teda má v istom zmysle bližšie k ostatným zamestnancom a spoločne s nimi sa podieľa na prosperovaní riadeného objektu i na existenčných starostiach. Plní skôr funkciu vodcu a jeho úlohou je, okrem iného, motivovať zamestnancov. Podľa Dytrta (2006) sa v tomto kontexte od manažéra ďalej vyžaduje, aby efektívne spolupracoval so svojimi zamestnancami v mnohých aspektoch. Má dávať najavo nespokojnosť so súčasným stavom; agitovať a byť energický; pátrať po nových príkladoch a príležitostiach; zrozumiteľne formulovať svoje vízie, aby si ich jeho podriadení mohli osvojiť; byť vyspelou a vyrovnanou osobnosťou; bojovať proti rutine.

Miesto etiky v manažmente. Manažéri majú nedostatočné povedomie o tom, aký obsah a miesto má etika v manažmente a v čom spočíva jej prínos pre podnikanie. Pri vzdelávaní manažérov v oblasti etiky je preto dôležité klásť dôraz najmä na to, že nejde o teoretickú, ale praktickú aplikovanú disciplínu. Jej hlavný prínos je v tom, že etický podnik má predpoklad podieľať sa na ovplyvňovaní vývoja podnikateľského prostredia. Z dlhodobého hľadiska uplatňovanie etiky prispieva k zvyšovaniu hodnoty značky, dobrého mena a dôveryhodnosti podniku.

Manažéri nedôverujú etickým praktikám v praxi. Obávajú sa uplatňovať manažérsku etiku a považujú ju skôr za „prepych, ktorý si nemôžu dovoliť“. Nie sú si istí, že sa im etika vyplatí. Podnikateľský a ekonomický úspech podľa

nich prináša skôr neetické konanie a etickými prístupmi sa zbytočne komplikuje životný štýl. Navyše, pociťujú nedostatok trpezlivosti zo strany ekonomického okolia, ktoré ich núti k okamžitému podávaniu pracovných výsledkov a tak „na etiku nie je čas“. Manažérom často chýba vzdelanie a informovanosť v oblasti ich profesijnej (manažérskej!) etiky aj v oblasti aplikácie etiky v praxi, pretože nemajú komplexné informácie o javoch v podniku.

Zlé rozhodnutia manažéra či nedoriešené etické problémy môžu mať vážne dôsledky nielen pre dotknuté osoby, ale i z hľadiska finančných strát podniku. V kontexte manažérskej etiky rozlišujeme dva prístupy zvládania a riešenia etických problémov manažérmi: filozofický a sociálno-vedecký. Filozofický, resp. normatívny prístup manažérov k morálnym problémom, spočíva v hľadaní teoretických odpovedí na daný problém. Manažér zvažuje, čo je správne urobiť v danej situácii. Takýto prístup je založený na morálno-filozofických teóriách, ktoré poskytujú východisko a kritériá rozhodovania.¹ Sociálno-vedecký resp. psychologický prístup je zameraný na ľudí, ktorí čelia skutočným morálnym problémom. Konkrétny problém je tak riešený na základe popisu schopností konkrétnych ľudí na zvládnutie tohto problému.

Okrem prístupov k riešeniu problémov morálneho charakteru rozlišujeme v manažérskej etike aj dva spôsoby zvládania problémov zo strany manažérov. Sú inšpirované Piagetovou teóriou morálneho vývoja osobnosti:

Heteronómne zvládanie problémov je pomerne obmedzujúcim a autoritárskym spôsobom riešenia problémov zo strany manažéra, pretože heteronómna morálka je závislá na vnútorných či vonkajších autoritách (zaužívané normy, Desatoro, iná osoba a pod.). Riešenia nájdené týmto spôsobom sú často nesystémové a prijaté nekriticky. Heteronómny manažér nezriedka odmieta vlastnú zodpovednosť a prenáša ju na iné osoby, úrady a okolnosti.²

Autonómne zvládanie problémov spočíva v nepretržitom a nekonečnom hľadaní nových riešení. Autonómne sa rozhodujúci manažér často pochybuje o vlastnej schopnosti zvládnuť morálne úskalia a je mu vlastná „zdravá“ miera sebakritiky. Tento spôsob riešenia etických problémov pripravuje pôdu pre vyššie ciele, pretože je založený na autonómnej morálke.

Autonómiu považujeme za základ etickej spôsobilosti manažéra riešiť etické problémy. Autonómna osoba nie je jednostranne zameraná, ovplyvnená mocou ani nečakanými reakciami okolia. Celý proces rozhodovania môže byť skomplikovaný práve prítomnosťou emócií, ktoré osoba nemôže ovplyvniť. Manažér by mal byť preto schopný pri rozhodovaní abstrahovať od svojho momentálneho citového rozpoloženia.

¹ Príkladom je utilitaristická etika, ktorá zvažuje morálne konanie na základe miery užitočnosti; etika práv, kde je kritériom dodržiavanie platnej legislatívy a pod.

² K problematike zodpovedného manažmentu bližšie Diatka 2009.

Etický kódex. Na inštitucionálnej úrovni sa organizácie vyrovnávajú s etickými problémami cez množstvo spôsobov inštitucionalizácie etiky (kódexy, semináre, okrúhle stoly, etické komisie a i.).³ Tieto spôsoby/formy inštitucionalizácie etiky do podnikateľskej praxe poskytujú základný rámec riešenia a priestor pre zaoberanie sa etickými problémami v podnikateľskom a hospodárskom prostredí.

Konkrétny spôsob, ako môže organizácia inštitucionalizovať etiku do svojej činnosti a aké etické opatrenia môže podnik zaviesť, ak sa rozhodol implementovať etiku do systému riadenia, nazývame „etickým programom organizácie“ (REMIŠOVÁ 1999b:227). Vytvorenie vlastného etického programu v akejkoľvek forme svedčí o tom, že daná firma uvažuje o etike ako o nevyhnutnej súčasti podnikovej kultúry. V slovenských podmienkach je najčastejším spôsobom inštitucionalizácie etiky do podnikateľskej praxe práve etický kódex. Ide o písaný súhrn morálnych požiadaviek, ktoré majú podobu morálnych noriem, princípov či ideálov, ktorými by sa mal riadiť každý pracovník firmy (HANULÁKOVÁ 1996). Ako uvádza Čierna (2008:40), cieľom etického kódexu podnikania je vytváranie spravodlivého, transparentného a konkurenčného podnikateľského prostredia, ktoré by netolerovalo korupčné praktiky a správanie odporujúce morálnym hodnotám. Kódex najčastejšie reguluje správanie sa všetkých pracovníkov v súlade s požadovaným morálnym štandardom vo vzťahu k spolupracovníkom, ale i zákazníkom, obchodným partnerom a pod. Luknič (1994) v tejto súvislosti zdôrazňuje vymáhateľnosť etického kódexu, presný opis očakávaného správania i správania, ktoré vedie k jeho porušovaniu, aj presné vymedzenie trestov za nedovolené prekročenie zásad kódexu. Ako jediná forma inštitucionalizácie etiky nadobúda etický kódex právnu záväznosť.

Rozlišujeme niekoľko druhov a typov etických kódexov (profesijný, odvetvový a pod.).⁴ Etický kódex manažéra je profesijným etickým kódexom, pretože sa vzťahuje na konkrétny druh profesie. Jeho súčasťou by malo byť vymedzenie funkcií manažéra, charakteristika manažéra ako stratégie a politika, hodnotová orientácia manažéra, definovanie jeho vzťahu k spolupracovníkom, vlastníkom, zákazníkom a k ostatným záujmovým skupinám. Kódex manažéra⁵ by mal obsahovať aj zdôraznenie profesionálnej hrdosti a významu príslušnosti k manažérskej obci, pretože, ako uvádza Ondrejková (2001:68): „*kódexy profesijnej etiky by mali byť ochranou prestíže každej profesie*“.

Záver. Manažér musí systémovo uplatňovať pôsobenie manažérskej etiky, aby mohol úspešne stimulovať a pozitívne ovplyvňovať svojich podriadených. Iba manažér, ktorý „hrá“ so svojimi podriadenými fair play, môže očakávať, že aj jeho okolie s ním bude jednať rovnako a že spoločne

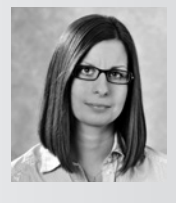
vytvoria žiaducu tvorivú klímu. Vzťah medzi riadením a etikou v spoločnosti je dôležitým aspektom pri posudzovaní firmy – manažment sprostredkúva morálne hodnotenia a etické znaky spoločnosti pre tých, ktorí za túto oblasť zodpovedajú. Ako uvádza Dytrt et al. (2011), etika pomáha manažmentu systémovo rozhodovať a riešiť vzniknuté problémy. Na tomto mieste si preto dovoľíme vyjadriť presvedčenie, že práve od manažérov a ich vnímania etiky v ekonomickej sfére závisí, akým spôsobom zasahuje etika do rozhodovacieho procesu v konkrétnom podniku, firme či organizácii.

Literatúra a pramene:

- ČESKÁ MANAŽERSKÁ ASOCIACE. 1998. *Kodex manažera*. [online] Praha 1998. [cit. 04.02.2013] Dostupné na: <http://ebookbrowse.com/cma-kodex-pdf-d174476627>.
- ČIERNA, H. 2008. *Spoločensky zodpovedné podnikanie a model výnimočnosti*. Banská Bystrica 2008.
- DYTRT, Z. 2006. *Etika v podnikateľskom prostredí*. Praha 2006.
- DYTRT, Z. et al. 2011. *Manažerská etika v otázkách a odpovediach*. Brno 2011.
- DIATKA, C. 2009. *Niekoľko poznámok k otázke zodpovedného manažmentu*. In: *Manažerská etika: VII. diel*. Hradec Králové 2009.
- BLÁHA, J. – DYTRT, Z. 2003. *Manažerská etika*. Praha 2003.
- HANULÁKOVÁ, E. 1996. *Etika v marketingu*. Bratislava 1996.
- HANULÁKOVÁ, E. 1997. *Podnikateľská etika – prístup, perspektíva, výzva*. Bratislava 1997.
- JANOTOVÁ, H. – FARKAŠOVÁ, V. 2001. *Manažérska etika a komunikácia v podnikaní*. Žilina 2001.
- JANOTOVÁ, H. et al. 2005. *Profesijná etika*. Praha 2005.
- LUKNIČ, A. S. 1994. *Štvrtý rozmer podnikania – etika*. Trenčín 1994.
- NAVRÁTILOVÁ, D. 2004. *Manažérska etika*. Prešov 2004.
- ONDREJKOVÁ, A. 2001. *Etika profesie*. Banská Bystrica 2001.
- REMIŠOVÁ, A. 1999a. *Manažérska etika*. Bratislava 1999a.
- REMIŠOVÁ, A. 1999b. *Podnikateľská etika v praxi – cesta k úspechu*. Bratislava 1999b.
- REMIŠOVÁ, A. 2004. *Etika a ekonomika*. Bratislava 2004.

Kontakt:

PhDr. Jarmila Jurová, PhD.
Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky
FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: jjurova@ukf.sk

³ K inštitucionalizácii etiky do podnikovej praxe bližšie Remišová 1999b.

⁴ Ku klasifikácii etických kódexov, aj k požiadavkám kladeným na etické kódexy bližšie Remišová (1999b) a Luknič (1994).

⁵ Príkladom takéhoto dokumentu je Kodex manažera, ktorý vydala Česká manažerská asociace v Prahe v roku 1998.

K špecifikám podpory cestovného ruchu v slovenských televíziách

Peter Mikuláš

Kľúčové slová: propagácia cestovného ruchu, televízia, mediálna kultúra, mediálna produkcia, advertainment

Abstract: Paper looks at the problem of audiovisual texts for the purposes of promotional communications. We focus on the Slovak traveler series *Vo štvorici po Slovensku*. This TV show is analyzed mainly from three viewpoints: wider context of media production, selection of characters and realization, and the overlap into a new media. We point out the broader contexts resulting from the analysis and on its basis we highlight some trends which are present not only in the promotion of tourism in Slovakia, but also in contemporary media culture.

Úvod. Audiovizuálne médiá majú pre marketingovú komunikáciu veľký význam, čo platí aj pre oblasť propagácie cestovného ruchu. Popri televíznej reklame, ktorá je dlhodobo najrozšírenejším nosičom marketingovo-komunikačných oznámení, je vo všeobecnosti na vzostupe trend ich umiestňovania dovnútra mediálnych textov. Dôvody rozptyľovania marketingových posolstiev mimo reklamného času vo všeobecnosti súvisia s vysokou cenou televíznej reklamy a na druhej strane s jej klesajúcim potenciálom (bližšie napr. MIDDLETON A KOL. 2009). Ten má dva dôvody: rastúci informačný clutter a technologické inovácie digitálnej televízie umožňujúce eliminovať 30 sekundové reklamné spoty umiestnené v identifikovateľných blokoch vysielania.

Trend rozptyľovania marketingovo-komunikačných posolstiev do televíznych textov (programov, relácií) má v praxi tri najrozšírenejšie formy:

1. **Umiestňovanie produktov**, kedy sa marketingovo-komunikačné oznamy účelne a oficiálne vkladajú do audiovizuálnych diel vo forme tzv. umiestňovaných produktov.
2. **Skrytá reklama**, kedy sa marketingovo-komunikačné oznamy účelne, ale neoficiálne vkladajú do audiovizuálnych diel vo forme tzv. skrytej reklamy. Táto forma propagácie je zakázaná Zákom o reklame a mnohými profesijnými kódexmi mediálnej praxe.
3. **Advertainment**, kedy audiovizuálny komunikát vzniká s primárnou intenciou propagácie značky/produktu (advertainment – advertising a entertainment). V prípade televízie sa na prvý pohľad sústreďuje výhradne na špecifické televízne kanály (u nás napr. ATV), čo však platí len vtedy, ak sa na marketingovú komunikáciu nahliada výlučne prizmou komerčného marketingu. V prípade implementácie iných oblastí marketingovej komunikácie, vrátane propagácie cestovného ruchu, televízia poskytuje podstatne širší priestor pre využitie advertainmentu.

Mediálna propagácia cestovného ruchu v európskych krajinách zväčša vychádza z viac alebo menej centralizovaných modelov. V centre týchto modelov sú štátmi vytvorené, spravované a financované organizácie – u nás Slovenská agentúra pre cestovný ruch (SACR). Zodpovedá za komunikáciu realizácie cestovného ruchu na Slovensku pre domácich aj zahraničných účastníkov. Komunikácia SACR je síce prirodzene dopĺňaná o komunikáciu prostredníctvom súkromného sektoru, jej úloha v propagácii cestovného ruchu na Slovensku je však zásadná. Popri množstve komunikačných nástrojov, ktoré SACR využíva, sa v roku 2012 v spolupráci s TV Markíza a spoločnosťou Noemo podpísala pod televízny projekt *Vo štvorici po Slovensku*. Práve tento projekt je predmetom analýzy prítomného príspevku (prizmou advertainmentu), predovšetkým na báze troch navzájom prepojených dimenzií: širší kontext mediálnej produkcie, výber hlavných aktérov a spracovanie, presah do nových médií.

Širší kontext mediálnej produkcie. Efektívne využívanie masmédií je dlhodobým problémom propagácie slovenského cestovného ruchu v domácich aj zahraničných podmienkach. Funkcia audiovizuálnych médií je v tomto kontexte jedna z najdôležitejších. (BEETON 2005; MIDDLETON A KOL. 2009). STV (ako súčasť RTVS) napriek svojej verejnoprávnej podstate neponúka mediálnemu publiku stabilnú reláciu zameranú na propagáciu cestovného ruchu na Slovensku. Pre porovnanie, v Českej republike sa verejnoprávny televízny vysielateľ stavia k tejto téme oveľa otvorenejšie a relácie podporujúce cestovný ruch v Čechách nachádzajú u publika pozitívnu reakciu. Cestovateľská relácia *Toulavá kamera* patrí už roky medzi vysoko sledované produkty Českej televízie (ČT). Kritika a diváci pozitívne hodnotia najmä jej pútavé spracovanie a vysokú informačnú hodnotu. K popularite relácie prispievajú aj známi moderátori Iveta Toušlová a Josef Maršál.

Projekt *Vo štvorici po Slovensku* vzišiel zo spolupráce viacerých subjektov, jeho hlavným iniciátorom a producentom však bola SACR (za produkciu zaplatila 420 tisíc eur). Produkčná spoločnosť Noemo Daniela Dangla, ktorá program vyrábala „na kľúč“, sa finančne spolupodieľala 40 tisíc eurami. TV Markíza ponúkla vysielací čas bez toho, aby sa akokoľvek finančne podieľala na výrobe (TRŠKO 2012). Takéto rozvrhnutie participácie malo na propagáciu relácie prekvapujúci vplyv. Ešte pred spustením vysielania seriálu bol v mnohých médiách kritizovaný vysoký podiel investície zo strany SACR, v zmysle absolútnej čiastky, aj relatívneho podielu – finančnej spoluúčasti viac ako 90%. Problémom bolo hlavne to, že finančné prostriedky, s ktorými SACR disponuje, pochádzajú zo štátneho rozpočtu. Vynorila sa preto otázka legitimacy a transparentnosti ich využitia. Verejný rozruch vzbudila aj TV Markíza, ktorá sa na poslednú chvíľu rozhodla reláciu presunúť z vopred avizovaného vysielacieho času v pondelok 20:00 na sobotu 22:40. Markíza dokonca dodatočne nedodržala ani zmenený vysielací čas, pretože relácia začala s niekoľko

minútovým predstihom. Takýto neprofesionálny prístup sa vzápätí stal terčom nielen mediálnej kritiky, ale aj samotných divákov. Boli sklamaní z (neskorého) vysielacieho času, ktorý mal evidentne negatívny vplyv na sledovanosť relácie. Tá v relatívnych číslach nebola zlá (share, alebo trhový podiel), avšak v absolútnych číslach (rating, alebo celkové množstvo divákov) vzhľadom k finančnej nákladnosti projektu o významnejšom úspechu hovoriť nemožno. SACR v tlačovej správe (2012) uviedla, že „v skupine 12-54 dosiahla relácia vysielaná na TV Markíza najvyšší trhový podiel spomedzi všetkých monitorovaných programov televíznych staníc (6,8% rating a 31,6% share)“. V skutočnosti nebola najsledovanejším programom dňa vo vyjadrení celkového počtu divákov, ale len v zmysle podielu divákov prítomných pred televíznymi obrazovkami v čase jej vysielania (v neskorých sobotňajších hodinách). Približne tretinový trhový podiel sa na prvý pohľad javí ako úspech a pre TV Markíza predstavuje nadštandardnú sledovanosť, no tento výsledok je zrelativizovaný neatraktívnym vysielacím časom, ktorý v spojení s letnou sezónou znamenal v absolútnom vyjadrení len 6,8% všetkých televíznych divákov na Slovensku. Čiastočne tento výsledok zmierňuje oficiálne použitie relácie v prostredí internetu, kde mala potenciál akumulovať ďalších recipientov.

Dôvodom pre výber TV Markíza ako vysielateľa relácie bola jej pozícia trhového lídra. Presunutím do vedľajšieho vysielacieho času ostala táto konkurenčná výhoda nevyužitá. V plnej miere sa ukázalo, že hlavným imperatívom komerčného televízneho vysielateľa je úspech v trhovej súťaži. Ciele relácií s pridanou informačnou alebo kultúrnou hodnotou sa tomuto imperatívu len podriaďujú.

Výber hlavných aktérov a spracovanie. Najdôležitejšími komponentmi relácie Vo štvorici po Slovensku sú štyria herci známi zo zábavnej show Partička: J. Kemka, L. Latinák, R. Jakab a M. Miezga. Daniel Dangl, ďalší člen Partičky, navrhol dizajn relácie, ponúkol ho SACR a pod jej záštitou ho aj produkoval. Relácia bola iniciovaná hercami z Partičky, ktorí ju koprodukovali a účinkovali v hlavných úlohách. SACR do tvorby a ani do vysielania nezasahovala, okrem návrhu niektorých lokalít, ktoré si žiadala zapracovať do deja relácie.

Herci z relácie Partička majú schopnosť zaujať publikum, sú známi ako humoristi. Možno predpokladať, že asociácie, ktoré vyvolávajú u publika, sú pozitívne. V prípade účinkovania v televíznej relácii, zameranej na propagáciu turistických atrakcií a hodnôt Slovenska, to nepochybne zohráva dôležitú úlohu. Veľkou výhodou je aj ich popularita v Česku. Samotná popularita a vnímanie hercov najmä ako komikov však zákonite predisponovala výslednú (humoristickú) štylizáciu tohto cestovateľského seriálu. Aj samotný názov relácie môže byť nahliadaný ako alúzia na názov známej filmovej komédie Vo štvorici po opici (The Hangover, 2009, USA – Nemecko). Napriek tomu, že relácia bola vďaka odľahčenému humoristickému tónu častou publika hodnotená kladne, druhá časť takúto

štylizáciu nebola ochotná prijať. Jedna z frekventovaných otázok v internetových diskusiách (na implicitnej, ale aj explicitnej úrovni) narážala na pomer medzi auto-prezentáciou hlavných aktérov a prezentáciou Slovenska. Keďže celebrity priťahujú pozornosť verejnosti viac ako obyčajní ľudia, hrozí pri ich nasadení do akéhokoľvek komunikátu tzv. upírí efekt – kedy na seba celebrita priťahuje toľko pozornosti, že ostatné prvky komunikácie ostávajú v úzadí. Obava z tohto konceptu je v analyzovanej relácii akcentovaná jej banálne kompetitívnym charakterom, ktorý v plnej miere vyzdvihuje individuálne osobnostné charakteristiky hercov tým, že ich štylizuje do polohy súťažiacich. Hoci boli nastolené súťažné úlohy späté s konkrétnymi špecifikami a zaujímavosťami Slovenska, v hlavnej úlohe boli aktéri a nie Slovensko. Práve v tomto kritickom momente tkvie jeden zo zásadných nedostatkov štylizácie relácie.

Dôležitým prvkom relácie je podmienka, aby sa účinkujúci herci pohybovali výlučne bez motorových dopravných prostriedkov a prevažne pešo. Putovanie (pútnictvo) býva skloňované ako jedna z pôvodných foriem cestovného ruchu (BEETON 2005:32-39; k problematike historického vývoja cestovného ruchu bližšie Lenovský, 2008). Takýto, dnes už archaický spôsob cestovania, má z hľadiska štylizácie cestovateľsky zameraného televízneho programu výhody. Okrem iného umožňuje tvorcom zamerať sa nielen na známe lokality, ale aj na menej známe zaujímavosti na regionálnej, či lokálnej úrovni (mikroturizmus).

Hlavnými dôvodmi záujmu a rozhodnutia SACR financovať projekt Vo štvorici po Slovensku bola originalita a inovatívnosť formátu, ktoré boli počas rokovania o spustení projektu zdôrazňované aj producentom Danglom. Myšlienka relácie však nie je vôbec inovatívna, dokonca ani originálna. ČT v roku 2011 vysielala reláciu s názvom Výletníci, ktorej téma, aj samotná realizácia boli veľmi podobné slovenskému cestovateľskému seriálu: cestovatelia, v tomto prípade populárna moderátorská dvojica V. Bernatský a P. Svěcený, putujú po Česku a v odľahčenej atmosfére spoznávajú turisticky atraktívne miesta.

Presah do nových médií. Spojenie nových médií s televíziou je v súčasnosti štandardným prejavom konvergenencie oboch mediálnych prostriedkov (MIDDLETON A KOL. 2009:69-70, 249-250). Toto spojenie odkazuje nielen na podobnosti medzi oboma médiami, ale aj na ich vzájomné rozdiely z pohľadu recipientov. Napriek tomu, že oveľa viac divákov sleduje televízne relácie v televízii, z internetu sa stáva stále dôležitejšie sprievodné médium. Základnou zložkou internetového portálu venovanému televíznemu projektu sú jednotlivé epizódy programu, vďaka čomu slúži ako (zväčša bezplatná) videopožičovňa. Umožňuje nepretržitý a okamžitý prístup k zaznamenaným komunikátom. Internet možno okrem tejto záznamovej funkcie chápať aj ako extenziu televízneho projektu, pretože jeho komunikačné možnosti značne prevyšujú súčasné možnosti televízie. Internetový portál umožňuje, aby bol mediálny

obsah prístupný recipientovi kedykoľvek a kdekoľvek, vďaka čomu sa môže mediálna ponuka prispôbiť súčasným požiadavkám recipientov.

Analýzovaná relácia je oficiálne umiestnená na internetovej stránke <http://vostvoriciposlovensku.markiza.sk>. Stránka obsahuje jednotlivé epizódy relácie, no okrem nich sa na nej nachádza prekvapujúco málo sekundárnych informácií, v porovnaní napríklad s internetovou stránkou venovanou českej relácii Toulavá kamera. Okrem objektívnych dôvodov (slovenská relácia sa už nevysiela) to súvisí aj so sofistikovanosťou projektu a s jeho prepojením na širší koncept propagácie cestovného ruchu. (Web Toulavá kamera napríklad obsahuje prepojenie na server kudyznudy.cz, web Vo štvorici po Slovensku žiadne prepojenie neobsahuje.) V porovnaní s užívateľsky pasívnou stránkou slovenskej relácie stránka českej ponúka recipientom široké možnosti interakcie (rubriky súťaž, kalendár akcií, vaše tipy, listáren, recipienti môžu cielene vyhľadávať v reláciách podľa niekoľkých kritérií a pod.).

Záverom. Televízny projekt Vo štvorici po Slovensku je exemplárnym príkladom uvedených trendov a tendencií prítomných nielen v oblasti propagácie cestovného ruchu v podmienkach Slovenska, ale aj v širšom kontexte súčasnej mediálnej kultúry s presahom na jej globálnu dimenziu. Samotný výber televízneho vysielateľa poukazuje na zosilňujúcu komercializáciu mediálneho priestoru. Zároveň však problém s presúvaním vysielacieho času upozornil na to, že komerčný imperatív nie je všeličom a nie vždy sa naň vyplatí spoľahnúť. Paradoxne, práve nečakané komplikácie spojené s produkciou a vysielaním relácie prispeli k jej popularite, i napriek mimoriadne nevhodnému vysielaciemu času. V budúcnosti by však stálo za úvahu, či nie je vhodnejšie zamerať sa na verejnoprávneho televízneho vysielateľa, ktorý má možnosť k podobne ladenému projektu pristúpiť podstatne komplexnejšie a poskytnúť mu primeranejšie vysielacie podmienky. Tiež by bolo vhodné, keby budúci televízny projekt o propagácii Slovenska vznikol so zreteľom na širší koncept stratégie komunikácie domáceho cestovného ruchu a aby v tomto koncepte zohrával systematickú integračnú úlohu. Inšpiráciou môže byť dlhodobý český projekt Toulavá kamera, ktorý – aj v spojení s novými médiami – je vhodne začlenený do komunikácie cestovného ruchu v Českej republike.

Druhá rovina analýzy prináša záver, že výber známych osobností, humoristov s vyhraneným typom prejavu môže byť dvojsečnou zbraňou. Cena za prilákanie a zaujatie publika popularitou účinkujúcich môže byť, vzhľadom na odvedenie pozornosti od predmetu relácie, príliš vysoká. Na širšej úrovni využitie humoristov odkazuje na súčasné trendy všeobecného „zozábavňovania“ mediálnej produkcie, pričom väčšina autorov zaoberajúcich sa reflexiou mediálnej produkcie nahliada na tento jav prevažne ako záporný a deštruktívny. Stadtrucker (2006) napríklad hovorí o tzv. smiechotizácii, ktorú chápe ako snahu masmediálnych komunikátorov o „vtipnosť za každú cenu“

a v každej situácii; Rusnák (2006) v podobnom význame používa (v odvolaní sa na iných autorov) pojem karnevalizácia. Spoločným menovateľom týchto trendov je snaha o humornú štylizáciu mediálnych produktov, ktorá sa čoraz väčšmi stáva doménou nielen zábavných televíznych programov, ale v mnohých prípadoch sa využíva nenáležite a neopodstatnene.

Analýza presahu televízneho projektu do oblasti internetových médií dokazuje, že hoci tvorcovia relácie mysleli aj na túto oblasť mediálnej prezentácie a vytvorili relácii vlastnú internetovú stránku, široký potenciál internetovej extenzie len naznačili a potenciál nevyužili. Absentuje interaktivita, štruktúra je minimalistická, čo je vzhľadom na nákladnosť projektu prinajmenšom prekvapujúce zistenie. Stránka odzrkadľuje nedostatok celej relácie: slúži skôr na pobavenie než ako zdroj relevantných a dostatočne motivačných informácií. Spolu s reláciou je nedostatočne integrovaná do systému propagácie turizmu na Slovensku. Pôsobí skôr ako samostatný a ojedinelý počín, než ako strategický a sofistikovaný krok vedúci k úspešnej komunikácii turistického potenciálu Slovenska.

Literatúra a pramene:

- BEETON, S.: *Film-Induced Tourism*. Channel View Publications. 2005.
- LENOVSKÝ, L.: *Cestovný ruch ako kulturológický fenomén*. In: *Kontexty kultúry a turizmu*. 2008, roč. 1, č. 1, s. 17 -22.
- MIDDLETON, V. T. C. a kol.: *Marketing in Travel and Tourism*. 4. vydanie. Elsevier. 2009.
- TRŠKO, M.: *Partička na Markíze cestuje po Slovensku aj za štátne*. Online vydanie denníka Sme. Dostupné online: <http://www.sme.sk/c/6422123/particka-na-markize-cestuje-po-slovensku-aj-za-statne.html> [10.10.2012]
- SACR: *Vo štvorici po Slovensku – najsledovanejší program dňa* (Tlačová správa u 20.8.2012). Dostupné online: <http://www.sacr.sk/media-a-servis-pre-novinarov/tlacove-spravy/aktualne/tlacova-sprava/vo-stvorici-po-slovensku-najsledovanejsi-program-dna/> [15.2.2013]
- RUSNÁK, J. *Karnevalizácia v mediálnej šírenej popkultúre*. In: Žilková, M. (ed.): *Vplyv globalizácie na mediálnu kultúru*. Nitra 2006, s. 277-284.
- STADTRUCKER, I. „Cirkus Európa“ alebo „Cirkus Glóbus“? In: Žilková, M. (ed.): *Vplyv globalizácie na mediálnu kultúru*. Nitra 2006, s. 247-253.

Kontakt:

Mgr. Peter Mikuláš, PhD.
KMKR FF UKF v Nitre
Dražovská 4
949 74 Nitra
Email: pmikulas@ukf.sk

Hopak – národné bojové umenie a tanec Ukrajincov

Kristína Jakubovská

Kľúčové slová:

hopak, bojové umenie, záporožskí kozáci, kult „vojina-zvira“, manipulácia s kultúrnou tradíciou

Abstract: The author of the article deals with the study of hopak – The Ukrainian national martial art and a folk dance. She describes the genesis of this unique tradition in its wider historical, culturological and ethnographic aspect, as well as, its connection to Zaporozhian cossacks. She points at continuity of the military traditions and rituals since the period of Kyjiv Rus and even the pre-Kyjiv-Rus period, and at its influence on the present Ukrainians' national identity formation. The author deals with the description of cossacks' training practice and introduces, kharakternyks, (spiritual military leaders of cossacks). The final part the issue focuses on political manipulation with the tradition and efforts towards its liquidation. Nevertheless, hopak resembles the example of an inbred tradition which has managed to survive inspite of efforts towards its outrooting.

Tanec Hopak predstavuje neodmysliteľnú súčasť národnej kultúry Ukrajincov. Je to veselý a temperamentný tanec, ktorého charakteristickými črtami sú sila, obratnosť, vznesenosť, heroizmus, improvizácia, fyzická náročnosť a technická vyspelosť. Pôvodne sa tancoval výlučne v mužskom prostredí. Neskôr, v súvislosti so vznikom Súboru piesní a tanca Ukrajiny v roku 1940, sa v jeho scénickom spracovaní pridali k mužom ženy. Tanec vyvážili jemnosťou a dali mu novú, párovú, formu. Veľký prínos pre scénický hopak malo pôsobenie baletného majstra Pavla Pavloviča Virského, ktorý vytvoril akademický národný tanec, vychádzajúci z klasiky a tanečného folklóru Ukrajiny. Súčasný scénický hopak sa tancuje v množstve baletov (Taras Bulba, Marusja Boguslavka, Gajane, Koník-Gorbunok) a opier (Majská noc, Záporožec za Dunajom, Mazepa, Eneida, Soročinský jarmok) a prezentuje ukrajinskú tanečnú kultúru na vrcholných scénach po celom svete. Je významným kultúrnym kapitálom národa. Mužské kostýmy majú podobu historických uniforiem kozákov. Pozostávajú z červených šaravarov (široké nohavice), farebného opasku, vyšívanéj košeľe a špicatých čižiem. Ženy sú oblečené do kostýmov motivovaných tradičným odevom centrálnej Ukrajiny, tvorí ich vyšívaná košeľa, zapaska (spodnička), plachta (spodnica), kircetka (živôtik), vienok so stuhami a špicaté čižmy. (Энциклопедия танца, online). Existuje niekoľko typov hopaka (sólový, párový, skupinový). Pri jeho sledovaní si možno všimnúť viacero výrazných odlišností od ľudových tancov iných národov. Je technicky a fyzicky náročný, jednotlivé prvky a motívy nápadne pripomínajú elementy boja (obránné a útočné prvky, bloky, rôzne formy výkopov). Vynárajú sa otázky: Aký je pôvod hopaka a jeho hlbší historický a kultúrny kontext?

Z etymologického hľadiska je slovo hopak odvodené od slov *hopat/hopaty* (skákať) a s tým súvisiaceho analogického pokriku *hop* (skok). Ide o bojové umenie, viažuce sa s vojenskými tréningami kozákov v Záporožskej Seči medzi 16. a 18. storočí. (Энциклопедия танца, online) Kozáci boli spoločenskou vrstvou obyvateľstva, spočiatku menej početnou. Pozostávala z vyhnanco, ktorí sa dostali mimo zákona, alebo do konfliktu s vtedajšou politikou okupujúceho národa. Boli to predovšetkým vojaci, ktorí sa venovali aj roľníctvu, chovu dobytká, remeslám (kováčstvu, mlynárstvu, tesárstvu, zbrojárstvu, výrobe koží a i.) a obchodu. Prvýkrát sa spomínajú v poľskej kronike Martina a Joachima Veľských v súvislosti s pochodom kráľoviča Jána Albrechta na Podolí v roku 1489. O sto rokov sa pomenovaním kozáci už nazývali všetci slobodní Ukrajinci, čím získava význam etnickej a sociálnej identity. Prvé kozácke osídlenie vzniklo na Kyjevščíne a Podolí, Podniproví a Pobuží. Neskôr sa presunuli smerom k stepiam za dneperské prahy (*porohy*)¹ na prilahlé ostrovy (Veľká Chortecja, Malá Chortecja a iné). Na tomto území vystavali systém drevených opevnení a pevností (*zasiki, sič*). Územie sa nazvalo Záporožskou Sečou a kozáci Záporožcami, záporožskými kozákmi alebo kozákmi Sečovikmi. Na Seči stále prebývalo niekoľkotisícové vojsko. Zvyšok Záporožcov žil za jej hranicami a venoval sa hospodárstvu a remeslám, pričom bol vždy v bojovej pohotovosti. (Kolektív, 2009 : 88 – 91)

Táto spoločenská vrstva sa rozširovala a jej vojenský a politický vplyv silnel. Vytvorili si samostatný štátny útvar, Kozácku republiku, ktorá pozostávala zo slobodných občanov spoločne spravujúcich krajinu. Bola jednou z prvých moderných európskych republík. Deľba moci a organizácia štátu boli na vysokej úrovni, platil princíp kolektívneho vlastníctva pôdy a obsadzovanie orgánov moci na demokratickom princípe. Koncom 16. st. rozvíjali vlastné diplomatické vzťahy s Moskoviou, Krymským Chánstvom, Osmanskou ríšou, Švédskom, v menšej miere aj s ostatnými európskymi krajinami. Viac ako 300 rokov boli kozáci hlavnou vojenskou a politickou silou ukrajinského národa a symbolom národno-oslobodzovacieho boja. Kozácka republika bola zrušená v roku 1775 Katarínou II. (Kolektív 2009 : 88 – 91). Politicko-spoločenské a vojenské usporiadanie kozákov bolo pokračovaním tradície ich predkov z kyjevsko-ruského obdobia. Ako píše D. Javornickij: „Ukrajinská národnosť, vychovaná na *vičovom* usporiadaní (viče – ľudové zhromaždenie, forma priamej demokracie), vlastnom súdnictve a samospráve, sa iba časom dostala do závislosti od Veľkého Litovského kniežatstva (...) *Zaporizhja*, so svojím spoločenstvom, voľbou starešin, vojenskými radami, spoločnou pokladnicou, spoločným jedlom pre starších, aj obyčajných kozákov, samostatnými *kureňmi* (obdoba kasární) – všetko toto je to isté *spoločensko-vičové* usporiadanie starodávneho života južnej Rusi, len na najvyššom stupni vývoja.“ (Bondarenko, online)

¹ Deväť skalnatých prahov (vyčnievajúcich skál) na rieke Dneper, ktoré boli obávaným miestom.

Bojové umenie hopak. Hopak je starodávny systém, filozofia života, komplex vedomostí, zručností a cvičení rozvíjajúcich telesnú a duševnú stránku človeka, ktoré sa po stáročia v ukrajinskom národe odovzdávali medzigeneračnou transmisíou. Je komplexom efektívnych foriem obrany pred útočníkom a útoku samotného. Súčasťou sú elementy boja s nohami na zemi a vo vzduchu, hmaty a bloky rukami aj so šablami. Medzi základné bojové prvky hopaka patria: *roznižka* (výkop z roznožky), *ščupak* (úder vo výskoku oboma nohami); *pistol'* (úder jednou nohou vo výskoku do strany), *povzuncji* (striedavé vykopávanie nôh v posede so šablami v oboch rukách; trénoval sa najprv na zemi, neskôr na kotúlajúcom sa sude). Efektívnosťou útočných a obranných prvkov prevyšuje mnohé východné bojové umenia, s ktorými má spoločnú črtu v jednote telesného a duchovného rozvoja bojovníka. Kozáci ho trénovali v plnej zbroji so šablami v oboch rukách a pritom spievali ľudové piesne. Metóda spievania počas náročného fyzického tréningu bola jedinečná a mala za cieľ rozvíjať dýchaciu sústavu a vytrvalosť vojakov. (Гопак как боевое искусство, online) Život kozákov sa vyznačoval vysokou disciplinovanosťou. Celé dni trénovali boj, jazdu na koni, prácu so šablami a strelnými zbraňami. Telo otužovali vo vode, na slnku a v chlade. Okrem účinného systému úderov, kopov a blokov kozáci ovládali aj techniku vyhýbania sa výbojom. Jej princípom bolo pohodžovanie sa dopredu-dozadu, vľavo-vpravo, pričom sa využívala zotrvačnosť telesných pohybov. Táto technika umožňovala využívať počas boja energiu a silu protivníka a zväčšovať rýchlosť a silu vlastných úderov. Využívala sa v oboch svetových vojnách a bola známa ako kozácke umenie kolísania kyvadla (šataňje majatnika) alebo technika *kačkov*. Spolu s kozáckou technikou plazenia, sa rozšírila do celého sveta a stala sa súčasťou prípravy mnohých armád. (Гопак как боевое искусство, online). Existuje sedem úrovní fyzickej prípravy a osvojenia si techniky boja kozákov, ktorým predchádza status nováčka (*novička*): *žovtjak*, *sokil*, *jastrab* (učňovské úrovne), *džura* (prechodná úroveň medzi učňom a majstrom), *kozak*, *charakternyk*, *volchv* (tri umelecké úrovne). (История развития, online)

Najvyššie dve úrovne prípravy, *charakternyk* a *volchv*, nezodpovedali len vynikajúcej fyzickej príprave a dokonalému ovládnutiu vojenskej techniky, ale tiež dosiahnutej úrovni duchovného rozvoja a schopností. *Charakternyki* boli oboznámení s tajnými vojenskými poznatkami a zasvätení do magických vojenských rituálov. Táto psychofyzická príprava vojakov mala za cieľ maximalizáciu využitia potenciálu ľudskej mysle. Stav *charakternyčestva* sa dosahoval na základe zdolania špeciálnej skúšky. Kandidát musel na loďke preplávať všetky dneperské prahy počas vysokej vody. Kozák v hraničných situáciách buď zlyhal (často zahynul), alebo sa v ňom prebudili „nadľudské schopnosti“ a stal sa *charakternykom*. Títo bojovníci údajne ovládali hypnózu, ktorú nazývali *chymoroda* (Гопак как боевое искусство, online), levitáciu, telekinézu, telepatiu a sugesciu. (Козаки-характерники, online) Preslávená škola *charakternyčestva* na Seči bola v Plastunov-

skom *kureni*. *Charakternyki* tam vychovávali vlastnú kozácku rozvedku – *plastunov*. Vyučovalo sa tu aj starobylé bojové umenie *spas* (pästný boj, *kulačny bij*). Najvyššou dosiahnuteľnou úrovňou v hopaku je status *volchv*. *Volchvy* u kozákov mali podobnú funkciu ako keltskí druidi. (Гопак как боевое искусство, online) Byzantský historik Lev Diakon v diele *Kroniky* popisuje ťaženie kňaza Svjatoslava. *Volchvov* nazýva deťmi satana, ktorí sa naučili umeniu boja s pomocou tanca. (Украинский народный танец, online)

Historická perspektíva hopaka. Napriek tomu, že pôsobenie záporožských kozákov sa datuje do obdobia 16. – 18. storočia, existujú dôkazy o oveľa staršom pôvode hopaka a bojovej tradície na území Ukrajiny už z kyjevsko-ruského a predkyjevskoruského obdobia. Svedectvom sú archeologické nálezy, písomné pamiatky a tradičná kultúra (materiálna, sociálna a najmä duchovná – ľudový svetonázor a povery, starobylé vojenské kultúry a symboly). V Múzeu historických cenností Ukrajiny sa nachádza skulptúra zo 6. st. n. l. (predkyjevskoruské obdobie), zobrazujúca zlaté figúrky tancujúcich, resp. bojujúcich mužov, s typickými črtami kozákov, ktorí sa objavili až o tisícročie neskôr: široké šaravary, vyšívané košeľe, úzke čížmy a dlhé fúzy. (Украинский народный танец, online).

Veľmi zaujímavým fenoménom je osobnosť kozáka – *charakternyka*, ktorý má osobitný status v rámci kozáckeho spoločenstva. Za *charakternykov* sa považovala vojenská elita, vojaci s nadprirodzenými schopnosťami, zasvätení do magických rituálov. Boli ochrancami *volchvských* tradícií a vytvárali kozácku starešinu. (Козаки-характерники, online) Samotný národ ich pomenovával rôznymi synonymickými pojmami označujúcimi osobu so znalosťami mágie a kvalitami čarodajníka (*viďmaky*, *proroky*, *znachary*, *čakluny*, *chymorodnyky*, *chaldovnyky*, *zamoročnyky*, *kaverznyky*). Neobyčajné schopnosti týchto bojovníkov sa spomínajú v mnohých kronikách, legendách a rozprávaniach nielen z domáceho prostredia. Často skloňované je slovo mágia. Podľa tradície vedeli rozháňať mraky, vyvolávať hromy, premieňať sa na vlkolakov; zachytávali strely a guľky holými rukami a odevom, vedeli zariekať – začarovať šable a náboje tak, aby im neublížili, dokázali prebývať celé hodiny pod vodou, dýchajúc cez trubice vyrobené z rákosia, vedeli chodiť po vodnej hladine a vychádzali suchí z vody, ovládali viaceré cudzie jazyky, vedeli otvárať zámky bez kľúčov; vliezť do a vyjsť z uviazaných vriec, premieňať ľudí na kríky a i. Zvlášť sa zdôrazňuje ich schopnosť premieňať sa na zviera – vlka, poľovníckeho psa (chrta) a spomínaná odolnosť voči strelným zbraňam. Poľský kronikár M. Beľský, opisujúci bitku kozákov pod velením Ivana Pidkovy s moldavským panovníkom Petrom v roku 1577 napísal, že medzi kozákmi bol vojak „zahovárajúci“ strely. Historik Skaljkovskij opisoval *charakternykov* ako čarodajníkov, ktorých nemôže zabiť žiadna ohnivá zbraň, guľka ani delo. (Козаки-характерники, online)

V prostredí kozákov existoval starodávny vojenský kult *vojina-zvira* (vojaka-zvera), *vojina-perevertňa* (bojovníka so schopnosťou preberať na seba fyzickú podobu zvieraťa)

a kult vlkolaka. Boli späť s *charakternykmi*. Kult vojaka-zvera existoval okrem Slovanov aj u iných indoeurópskych národov v prostredí ich vojenskej elity (u Skýtov, Sarmatov, Grékov, Keltov, Osetínov, Germánov, Pobaltov). (Козаки-характерники, online) Na rozdiel od ostatných národov, na území Ukrajiny táto tradícia pretrvala od staroveku. (Кульг воїна-звіра в козацьку добу, online). V kozáckych legendách, domácich a zahraničných kronikách sa spomína, že *charakternykov* mohla zabiť len strieborná a špeciálne zarietnutá guľka. Takýmto spôsobom bol údajne zabitý aj *charakternyk* Danylo Nečaj, veliteľ bralavského pluku, ktorý zahynul v roku 1651 v bitke proti vojsku Reči Pospolitej. Zaujímavý je tiež fakt, že na rozdiel od radových vojakov, *charakternykov* pochovávali odlišným spôsobom a bez prítomnosti pravoslávneho kňaza. Súčasťou pohrebného rituálu bolo vbitie osikového kola do ich hrude, na ktoré dali sami pred smrťou zvolenie svojim druhom. Popisuje to aj kozácka legenda o *charakternykovi* prezývanom Dovhyj (Dlhý), ktorý po smrti neležal ako mŕtvy, no jeho telo sa hýbalo – posúvalo po lavici, na ktorej bol položený. Keď ho vložili do hrobu, bez prítomnosti kňaza, sám povedal svojim druhom, aby mu vbili osikový kôl do hrude. Pohrebné rituály *charakternykov*, ich rozsiahle poznatky o svete, prírode a ovládanie vojenskej mágie, predstavujú pozostatky predkresťanských duchovných tradícií. (Кульг воїна-звіра в козацьку добу, online)

A. Klos etymologicky objaňuje slovo *charakternyk*, ktoré odvodzuje od sanskritského slova *chara*, vo význame božej energie a ukrajinského slova *nykaty*, ktoré sa v širšom význame prekladá ako vidieť, poznať, chrániť, ovládať. *Charakternyk* je osoba, ktorá ovláda božiu energiu. Podľa Nalyvajka má slovo *chara* v pendžabskom jazyku význam boh (Chari Višna, Chara-Šiva). Kaljandruk píše, že v starodávnych árijských védach sa v rámci kasty *kšatrijov* (vojakov) spomína skupina najmocnejších bojovníkov, ktorí boli schopní biť sa sami s tisíckami mužov. Označovali sa menom *macharatchy* (ma- predpona veľkí, charatchi). V súvislosti s *charakternykmi* sa hovorí o pokračovaní tradície starodávnych bojovníkov-*kšatrijov* (*charatchi* – *charakternyky*). (Козаки-характерники, online) Ďalším dôkazom bojovej tradície národa je nosenie čupera, *kosy* (pásu vlasov vyrastajúcich z vrchnej časti hlavy). Je identifikačným znakom ukrajinských kozákov a súčasne aj pôvodom starších árijských bojovníkov. Tento špecifický účes sledujeme na miestach pohybu Árijcov. Mali ho Osetíni, škandinávski Vikingovia aj Kelti západnej Európy. V prípade ukrajinských kozákov sa zachoval do súčasnosti. (Козаки-характерники, online) Čuper sa ujal aj ako hanlivé pomenovanie Ukrajincov, ktoré používajú v negatívnom význame okolité národy (Rusi, Bielorusi atď.). Ide o pomenovanie *chachly/chachol* (slovensky chochol). Aj táto pejoratívna prezývka však svedčí o spätosti účesu s národom a identifikácii národa s ním.

Čo bolo skôr, hopak ako tanec alebo ako bojové umenie? Odpoveď na otázku vyplýva z jeho podrobnejšieho štúdia. Tanec aj systém boja majú mnohé zhodné prvky. Prvotne však vznikli elementy viažuce sa na boj, ktoré mali útočnú

a obrannú funkciu. Táto funkcia je zjavná aj pri tanci. Etnické územie ukrajinského národa sa nachádzalo vždy medzi východom a západom a obyvateľstvo muselo čeliť nájazdom a útokom ázijských hord. Tak vznikla prirodzená potreba rozvíjania bojovej kultúry a vojenstva. Tréningy kozákov sa realizovali v sprievode vlastného spevu, prípadne hudby. Vykonávanie jednotlivých prvkov pravdepodobne kopírovalo rytmus vokálneho a inštrumentálneho sprievodu. Praktizovanie samotného hopaka ako bojového umenia sa prelínalo s tancom. Cudzinci, ktorí sa dostali do kontaktu s kozákmi opisovali, že kozáci celé dni iba tancovali a spievali. Boli udivení ich nadľudskou silou, vytrvalosťou a hrdinským bojom. (Гоняк как боевое искусство, online) V období formovania kozáctva ako spoločenskej vrstvy, v 15.- 16.st. n.l. prebiehal aj proces formovania ukrajinskej tanečnej hudby. Výrazne sa rozširuje inštrumentálna hudba kozáckych tancov, v ktorých je cítiť intonáciu ukrajinského hopaka. (Козацький танець, online) Kozáci mali v rámci kultúry rozvinutý aj tanečný folklór. Prezentovali ním svoje fyzické schopnosti.

V stredoveku záporožskí kozáci vytvorili tanec, ktorý v názve niesol ich meno – *kozak*. Zahŕňal v sebe vývojovo staršie, jednoduchšie tance, ktorých názov bol odvodený od základného tanečného pohybu (*holubecj, tropak, hajduk, pivtorak*). Medzi ne patrili aj hopak. V ľudových piesňach zo 17. storočia a veršoch z 18. storočia je hopak základnou časťou *kozaka*. *Kozak* vznikol v podmienkach novovznikajúcej spoločenskej vrstvy, bol modernejší a lepšie zohľadňoval podmienky doby. Tancovali ho vždy dvaja, pričom medzi sebou viedli nekompromisnú súťaž. Kozáci často súťažili v ovládaní *kozaka* v sprievode muzikantov. Porazený musel muzikantov vyplatiť. *Kozak* sa stal veľmi populárny a z prostredia Seči sa rozšíril medzi mestské a roľnícke obyvateľstvo. S obľubou ho tancovala mládež, hoci v ich prevedení bol, v porovnaní so Záporožcami, na kvalitatívne nižšej úrovni. Tanec *kozak* zanikol po zrušení Záporožskej Seči Katarínou II. Slová *kozák* a Záporožská Seč boli cenzurované a praktizovanie *kozaka* zakázané. Aj preto v druhej polovici 19. storočia, kedy sa položili základy profesionálneho ukrajinského divadelného umenia, sa na domácich a medzinárodných divadelných scénach tancoval ukrajinský tanec hopak. (Козацький танець, online) Neskôr, v období likvidácie bojovej tradície národa, dominovala prezentácia hopaka ako tanca, ktorá bola politicky prijateľnejšia a nenaznačovala explicitne väzbu na bojové umenie.

Zánik kozáckej tradície. Bojová kultúra Ukrajincov bola rozvinutá a predstavovala veľkú vojensko-politickú hrozbu pre Poliakov, Rusov aj sovietsk. Záporožské vojsko zaznamenalo v priebehu histórie obrovské úspechy v boji proti Tatárom a Turkom. Dokázalo povstať a bojovať proti poľskej nadvláde, európski panovníci si ho najímali na pomoc vo vojnách. Úrovňou vojenskej prípravy, organizácie a taktiky patrilo k európskej elite. Okrem hopaka boli vyvinuté aj iné systémy boja, ako pästný boj *spas*, boj na opaskoch, *kosturec* (pästný boj *kobzarov*² s využitím palice), či technika

² Slepí potulní muzikanti a speváci. Vďaka nim sa v ukrajinskom

rukoborstva (boja muža s mužom na zemi, ktorý sa podobal súčasnému wrestlingu). Na základe archeologických vykopávok z obdobia antiky sa zistilo, že na území dnešnej Ukrajiny, na Polesí, kedysi pôsobil kmeň žien – bojovníčok, známych ako amazonky. Stopy o existencii a pôsobení amazoniek možno nájsť aj vo folklóre.³ (Гопак как боевое искусство, online) Kozácke vojsko pozostávalo z rozvedky, pechoty, kavalérie, artilérie, flotily a strážnej služby. Bojovalo na súši aj na mori. Malo dobre rozvinutú taktiku vedenia vojny. (Kolektív. 2009 : 90-91) Kozáci sa postupne začali vnímať ako ochrancovia ukrajinského národa, ako tí, ktorí sa snažia o jeho oslobodenie spod cudzej nadvlády. Tieto názory viedli k opatreniam zameraným na obmedzenie ich vplyvu a oslabenie ukrajinskej bojovej kultúry a ducha.

V roku 1775 Katarína II. zakázala ukrajinské kozáctvo a výučbu bojového hopaka. Táto likvidačná politika viedla k zániku Kozáckej ukrajinskej republiky a kozáctva ako spoločenskej vrstvy. Roztrúsili po mestách a dedinách. Časť utiekla za Dunaj, ale prevažná väčšina sa preorientovala na remeselnú činnosť a čumactvo (obchod so soľou a inými tovarmi). V čumáckom spôsobe života a kultúrnych prejavoch (najmä spev a tanec) v redukovanej podobe kozácka kultúra pretrvala. Národný tanec *kozak*, kvôli terminologickej zhode a spätosti s kozákmi, bol zakázaný. Napriek tomu, že výučba a praktizovanie hopaka boli tiež zakázané, tradícia ostala hlboko zakorenená. V prostredí vážených kozáckych rodov sa až do súčasnosti zachovala znalosť hopaka, odovzdávaná z generácie na generáciu ako dedičstvo predkov. (Козацький танець, online)

V sovietskom období sa voči ukrajinskej bojovej kultúre presadzovala prísna eliminačná politika a manipulácia s kultúrnou tradíciou. Sovieti vytvárali stereotyp Ukrajinca ako slabého, podradného a krotkého človeka s lyrickou dušou, ktorý rád spieva a tancuje, čím zámerne potláčali a vykořeňovali bojovného ducha národa. Zo slovnej zásoby boli vytlačované slová spájajúce sa s pôsobením kozákov a Záporožskou republikou. Utajovali sa a manipulovali informácie o metodike boja a kozáckych vojenských inštitúciách. Zakazovalo sa šíriť a praktizovať tradičné techniky boja vrátane hopaka. Cieľavedome sa formoval obraz kozákov ako samolúbnych a lenivých vojakov, odmietajúcich pracovať pre pána. Ukrajinský systém boja *spas* bol zakázaný a utajovaný. Jeho elementy sa však vyučovali v školách vychovávajúcich sovietsku rozvedku. Hopak sa prezentoval len ako tanec. Jeho úplnému zániku zabránil len fakt, že názov kopíruje pohyb, resp. pokrik pri výskoku a nemá priamu etymologickú spätosť s kozáctvom. (Гопак как боевое искусство, online)

národe šíriť ľudové piesne, ktorých je na Ukrajine zapísaných najviac na svete (okolo 650 000).

³ V 12. storočí sa v ľudovom prostredí spomínala existencia tajomných mohýl žien – vojačiek v Partneve na Polesí. V starobylých ľvovských koledách sa ospevovali vojenské kvality a odvážnosť dievčat a žien – bojovníčok. V mnohých miestach Ukrajiny sa zachovala svadobná obyčaj, kedy v svadobnom sprievode ženicha (*molodoho*) vystupuje postava ženy – *svitylky* nesúcej meč, ktorá symbolizuje ženichovho nosiča zbrane.

Po období potlačania národnej kultúry a identity Ukrajincov v prostredí vlastného nezávislého štátu sa začínajú prebúdať zabudnuté tradície národa. Národná história, ktorá bola utajovaná a s ktorou sa manipulovalo, sa začala postupne odkrývať a nanovo spoznávať. Súčasťou tohto procesu je tiež oživovanie hopaka. Hlavnú zásluhu na tom má Volodymyr Pilát, pochádzajúci z rodiny s kozáckou tradíciou, ktorý v roku 1985 otvoril vo Ľvove Experimentálnu školu hopaka. V rokoch 1990 – 1997 sa bojový hopak rozvíjal pod folklórno-športovou asociáciou Halycká Seč. V roku 1997 vznikla Centrálna škola bojového hopaka s výhradným právom kontroly rozvoja hopaka na národnej a medzinárodnej úrovni, ktorá v roku 1998 založila Stále fungujúce učebné centrum školy bojového hopaka. Centrálna škola sa venuje aktivitám rozvíjajúcim ukrajinskú bojovú kultúru a tradíciu ukrajinského hopaka prostredníctvom realizácie seminárov, celonárodných súťaží a festivalov. V roku 1996 sa vo Ľvove konala prvá celoukrajinská súťaž bojového hopaka s viac ako 150 účastníkmi. Súťaže sa realizujú v piatich kategóriách s rôznym stupňom technickej, umeleckej a improvizáčnej náročnosti, ktoré sú bezkontaktné, s obmedzeným alebo úplným fyzickým kontaktom (*odnotan, tan – pojedynok, zabava, borna, pojedynok*). Boj prebieha v sprievode ľudových a moderných ukrajinských melódií. V roku 1997 bol hopak uznaný za národný šport Ukrajiny. Prvú publikáciu o hopaku, Tradície ukrajinskej národnej telesnej kultúry, napísali v roku 1991 E. Prystypa a V. Pilat. Nasledovala kniha V. Pilata Bojový hopak, ktorá sa považuje za základný učebný materiál. (История развития, online) V súčasnosti sa hopak rozvíja v štyroch formách – bojový, športový, folklórno-umelecký a ozdravujúci hopak. Výučba je zameraná na rozvoj telesnej a duševnej stránky, budovanie pozitívneho vzťahu k športu a fyzickej aktivite, upevnenie zdravia, získanie poznatkov o základných princípoch hygieny a starostlivosti o telo a znalostí prírodnej medicíny. (Гопак, online)

Záver. Ukrajinská bojová kultúra je rozvinutá a má starodávnu tradíciu, nadväzujúcu na kyjevskoruské a pred-kyjevskoruské obdobie. Je neoddeliteľnou súčasťou ukrajinskej kultúry, ktorá sa premietla do špecifických črt materiálnej, sociálnej a duchovnej kultúry a je jedným z jeho etnoidentifikačných znakov. Súčasťou tohto jedinečného komplexu vojenských poznatkov, techník boja, tréningov, rituálov a kultových predstáv je aj hopak. Je príkladom tradície, ktorej kontinuita bola úmyselne prerušená a v súčasnosti sa opätovne revitalizuje. Proces jej oživovania neznamena len nadviazanie na dedičstvo minulých storočí, ale prispieva tiež k formovaniu národnej identity a identifikácie sa mladých Ukrajincov, patriotizmu a znovuobjaveniu bojového ducha národa.

Literatúra a pramene

БОНДАРЕНКО А.: *Культ воїна-звіра в козацьку добу*. [online]. 2011 [cit. 2013.01.12]. Dostupné na internete: <<http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=2131>>.

- ЕГОРОВА, И.: Гопак как боевое искусство [online]. [cit. 2011.09.20]. Dostupné na internete: <<http://www.day.kiev.ua/145882/>>.
- Энциклопедия танца. Гопак [online]. [cit. 2011.09.20]. Dostupné na internete: <http://hnb.com.ua/articles/s-sport-entsiklopediya_tantsa_gopak-2323>.
- Гопак [online]. [cit. 2011.09.21]. Dostupné na internete: <http://kampot.org.ua/ukraine/history_ukraine/kozactvo/209-gopak.html>.
- История развития Боевого Гопака в Украине [online]. 2011 [cit. 2011.09.21]. Dostupné na internete: <<http://www.russiandragon.org/index.php?id=209>>.
- KOLEKTÍV: Велика ілюстрована енциклопедія України. Київ 2009.
- КОТЛЯР Ю. В.: Козаки-характерники: ведический и фольклорный аспекты (укр.) [online]. 2011 [cit. 2013.01.12]. Dostupné na internete: <<http://spas.mk.ua>>.
- Козацький танець та його вплив на розвиток українських народних танців [online]. [cit. 2011.09.20]. Dostupné na internete: <<http://ukrainian-dancing.com/history8.html>>.
- Украинский народный танец и его история [online]. [cit. 2011.09.21]. Dostupné na internete: <<http://virsky.com.ua/Ukrainskiy-narodnyy-tanets-i-ego-istoriya>>.

Kontakt:

Mgr. Kristína Jakubovská
Katedra kulturológie FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: kristina.jakubovska@ukf.sk

Dimenzie rodinnej výchovy v kultúrnom a náboženskom kontexte európskych tradícií

Milan JOZEK

Kľúčové slová: rodina, manželstvo, výchova, kultúra, sloboda, náboženstvo, morálna hodnota

Abstract: An appeal to youth education and constant formation of adults. Strengthening and appreciation of parental responsibility. Recognition of human value, his life, free and voluntary acceptance of moral principles. Every human being is forced by freedom to actively play the game. Systems of values represented by parents to their children determine a specific codex of norms specifying what is good and what is bad, what can be done and what is impossible to do. An absence of cultural and religious values results in receding of families from real direction and realization of traditions in personal and social life.

Úvod. Rodinu radíme k najdôležitejším skupinám, ktoré človek vytvára. Vo všeobecnosti je považovaná za základnú bunku a dôležitý nosný pilier spoločnosti. Existencia, fun-

govanie a pretrvanie rodiny závisí na spoločne uznávaných etických a morálnych hodnotách. Základom je láska, porozumenie, akceptácia a dodržiavanie vnútorných pravidiel a zásad. Počiatkom rodinného spoločenstva je vznik manželstva ako prejavu slobodnej a súhlasnej vôle dvoch ľudí a ich túžby po spoločnom živote a výchove potomstva. V etickej diskusii sa zosilňuje význam problematiky interpretácie spoločenských subsystémov, obzvlášť vplyv hospodárstva a médií, ale tiež relevancia rodiny pre iné spoločenské oblasti. (BAUMGARTNER 1995:1169)

Matka a otec odovzdávaním etických a morálnych hodnôt, kultúrnych vzorov, vedomostí a cností svoje deti formujú na samostatných jedincov. Je to prirodzený a dlhodobý proces, na ktorý vplyva množstvo rôznych faktorov, rušiacich jeho plynulý priebeh v pozitívnom aj negatívnom zmysle. Takýmito faktormi môže byť užšie i širšie okolie rodiny, priatelia, škola, masovokomunikačné prostriedky, cudzie kultúry a pod. V súčasnosti sa preto často možno stretnúť s výchovnými problémami rodičov vo vzťahu k svojim deťom. Predmetom širokého verejného diskurzu je zmysel výchovy v živote človeka a jeho čoraz väčší vplyv na spoločenský pokrok. Dnešné okolnosti uľahčujú a súčasne zvyšujú význam apelu k výchove mládeže a neustálej formácii dospelých. (Gravissimus educationis 1970: 283) V ostatných desaťročiach sa stalo oveľa ťažším vychovávať deti. Vzhľadom na ekonomickú situáciu, vychovávať dve a viac detí znamená určitú redukciu životného štandardu približne o polovicu oproti bezdetnému páru. Ekonomické a sociálne pomery uprednostňujú bezdetnosť, vzniká nová polarizácia medzi rodinami a bezdetnými pármí, resp. možno badať stúpajúcu tendenciu. Žiada sa zmena základnej orientácie sociálnej politiky v zmysle posilnenia a uznania rodičovskej zodpovednosti. (KAUFMANN 1995:1169)

Medzi mnohé ťažkosti, s akými sa pri výchove detí stretávajú rodičia, berúc do úvahy rôzne kontexty kultúr, patrí nasmerovanie k odkrytiu pravdivého pohľadu na svet, zmysel pohlavnosti, poznanie hodnoty človeka a jeho života, či slobodné a dobrovoľné prijatie morálnych zásad. Ide o podanie pomocnej ruky pri riešení kľúčových problémov. Aj napriek pomerne slabej informovanosti verejnosti o základných hodnotách, ktorá bola príznačná pre nedávne obdobie, boli tieto hodnoty zachované. Zmenšenie vplyvov tradičných modelov výchovy vo väčšine spoločností (rovnako v rozvinutých aj rozvíjajúcich sa krajinách) spôsobilo, že deti boli pozbavené jasných pravidiel a rodičia sa cítia nepripravení dávať im vhodné a primerané odpovede (napr. o sexuálnom živote). Ukrývanie pravdy o človeku prehľbuje tendenčné banalizovanie pohľadu na človeka, jeho hodnotu, pohlavnosť. V tejto súvislosti sa vytvára kultúra, kde verejnosť a masovokomunikačné prostriedky ponúkajú množstvo informácií vytrhnutých z osobnostného kontextu, podávaných zábavnou formou, často pesimistických, no najmä neprimeraných a neprispôsobených príslušným etapám vývoja detí a mládeže. To všetko sa

deje pod vplyvom falošného individualistického chápania slobody, pozbaveného základných hodnôt o živote, ľudskej láske a rodine. (LUDZKA PŁCIOWOŚĆ: PRAWDA I ZNACZENIE (WSKAZANIA DLA WYCHOWANIA W RODZINIE) 1996:5) Vznikajú situácie, keď sa škola usiluje realizovať problémy výchovy (sexuálnej, kultúrnej a pod.) zastupujúc rodinu. Robí to spôsobom informačným, čo zvyšuje riziko ideologických deformácií či deformácií svedomia. Samotní rodičia v dôsledku absencie prípravy v mnohých prípadoch rezignujú z vlastných úloh, alebo považujú za potrebné delegovať iné osoby. Práve rola rodiča ho predurčuje najprimeranejším a najpriateľnejším spôsobom pripraviť dieťa do života, aj objasňovaním najcitlivejších a najosobnejších sfér ľudského bytia.

Ťažiská doterajšieho sociálno-etického ustálenia rodiny dokazujú nutnosť subsidiárnej podpory štátneho a spoločenského rozvoja rodiny (rodinnej politiky) a súčasne aj zaistenie autonómie a zodpovednosti rodiny oproti totalitárnym tendenciám (právo rodiny). V rozhodovaniach za deti, v ich výchove, v rozvíjaní osobných vzťahov a vo vytváraní priestoru emocionálneho domova sa rodina chápe ako paradigmatické miesto spoločenskej slobody. Umocňuje sa vedomie individuálnych nárokov a práv, aj skúsenosť reálneho ohrozenia člena rodiny upozorňujú na povinnosť/nutnosť zabezpečenia právneho spoločenstva a dôstojnosti jednotlivca v rámci rodinného zväzku. Autonómia rodiny a sloboda jednotlivca vstupujú do vzťahu, ktorý je poznačený neustálym napätím a nedá sa fundamentálne vyriešiť. (BAUMGARTNER 1995:1170)

Sloboda sa vo všeobecnosti chápe ako neprítomnosť donútenia. To je sloboda vonkajšia. Človek však koná podľa vlastnej ontologickej štruktúry, bez vonkajších ohraničení. Opravdivý človek je teda človek plne slobodný a zrelý, človek, ktorý vlastní seba a určuje línie svojej existencie nie pod vplyvom vonkajšieho nátlaku, ale na základe osobnej slobodnej voľby. (CZONTOS 1999:48) Sloboda núti každého človeka aktívne sa vložiť do hry. (SMREKOVÁ 2008:453) Žiť v slobode neznamená zanechať niečo, žiť bez ťažkostí, odmietat obeť, ale práve naopak, prijať všetky odriekania, ktoré prináša opravdivá sloboda, až po darovanie vlastného života. Najvyšším prejavom lásky je darovanie života, je to aj najväčší akt slobody. Niet opravdivej lásky, ktorá by nebola slobodná. Práve s odvolaním sa na takúto lásku vyslovil sv. Augustín svoj slávny výrok: „Ama et fac quod vis“ (Miluj a rob čo chceš). (CZONTOS 1999:48) Je prirodzené, že práve rodina je prvotným prostredím, v ktorom človek poznáva svet, spoločnosť, objavuje realitu a vstúpuje si morálne hodnoty. Rodina dáva dieťaťu a neskôr mladému človeku základnú formáciu. Jeho poznanie sveta bude charakterizované názormi, pohľadmi a citovým zakódovaním sveta rodičov, najmä matky. Zdravý a nenarušený vývoj dieťaťa je podmienený láskou a dobrotou, ktorú od matky pociťuje. Odmietanie zo strany matky, jej nedostatočná či absentujúca citová väzba a chladný prístup často vo vyvíjajúcom sa jedincovi „zabíja“ základy ľudskos-

ti a môže negatívne ovplyvniť jeho psychologický vývin. Psychológovia sa stotožňujú v názore, že deti, ktoré nenašli u vlastnej matky, neskôr aj u otca záujem, dobrotu a lásku, sú iba s ťažkosťami sami schopní vytvárania týchto hodnôt. Je tiež otázne, či a ako sa dokážu vyrovnat s ťažkými životnými situáciami bez trvalých následkov na ich duševnom zdraví a pri formovaní morálneho postoja k životu. Matkám je nevyhnutné vytvárať podmienky pre plnenie ich povinností a úloh, aby ich prítomnosť, dôležitá pre deti, bola samozrejmosťou. Spoluúčasť otca a jeho aktívny podiel na formovaní charakteru spoločného potomka sú nevyhnutné tiež. Až potom možno hovoriť o rodine ako škole plnšej ľudskosti. Deti je potrebné vychovávať tak, aby v dospelosti mohli vedome a zodpovedne realizovať svoje povolanie. Pomoc a rešpektovanie slobody dieťaťa sú pre rodičov záväzné. (GAUDIUM ET SPES, 1972:52) Vyžadujú od nich vynaloženie úsilia, ktoré sa nakoniec premieňa na hodnotu nepomerne väčšiu, ako samotné úsilie. Jednu z prvoradých úloh zohráva rodina aj v dosahovaní plnej životnej múdrosti. Pavol VI. píše, že rodina plní dôležitú funkciu, aby človek bol sám sebou v prostredí, v ktorom žije. „*V niektorých prostrediach a historických epochách bola táto úloha až príliš veľká, na škodu základným slobodám ľudskej osoby. Starodávne verejné inštitúcie štátov smerujúcich k rozvoju sú ešte nejaký čas potrebné, ale bude treba postupne uvoľňovať ich nadmerný nátlak. Takže prirodzená monogamná a trvalá rodina, taká, akú chcel Boh a posvätilo kresťanstvo, v ktorej sa stretávajú viaceré pokolenia a pomáhajú si navzájom v dosahovaní plnej životnej múdrosti a v zosúladovaní práv konkrétnych osôb s inými požiadavkami spoločnosti, stanovuje základ verejného života.*“ (PAWEŁ VI. 1981:126)

Socializácia. Rodina je základnou socializačnou skupinou, keďže prostredníctvom nej sa mladšia generácia uvádza do verejného života a odovzdávajú sa jej základné kultúrne hodnoty. (ADAMSKI 1998:365) Ľudský jedinec prichádzajúc na svet ako biologický organizmus, obdarený istými danosťami a charakteristickými psychofyzickými vlastnosťami, je postupne spoločnosťou pohlcovaný. Nevyhnutné uvedenie na cestu kultúrnej socializácie sa uskutočňuje predovšetkým v rodine. Tento proces začína narodením a uskutočňuje sa súčasne vo sfére biologicko-pudovej, psychicko-citovej, sociálno-kultúrnej, vedomostno-morálnej.

Vo sfére biologicko-pudovej rodina určuje podobu osobnosti dieťaťa starostlivosťou a materiálnou pomocou od jeho príchodu na svet až do osamostatnenia. V priebehu uspokojovania materiálnych potrieb sa v dieťati formujú aj určujúce biologické a hospodárske zväzky s rodičmi, čo povzbudzuje jeho aktivity a rozvoj v rodine. (ADAMSKI 1998:366) Vplyvu rodičov vo sfére psychicko-citovej napomáha prirodzená potreba žičlivosti a vyplýva z rodičovskej lásky a starostlivosti. Má eliminovať oficialitu vzťahov, predpokladá nezaujatosť a obetavosť, a vďaka tomu zanecháva hlboké stopy v psychike dieťaťa. Nadväzujú a neustále

sa posilňujú emocionálne vzťahy spájajúce dieťa s rodinou. Viditeľná je súvislosť skoršieho rozvinutia citových potrieb dieťaťa s jeho neskorším procesom spoločenského prispôsobenia. V rodine dieťa nachádza prvé spôsoby a priestor prejavu svojich citových potrieb, ako je preukázanie dôvery, hľadanie rady a pomoci, vyslovenie svojho strachu a znepokojenia. (ADAMSKI 1998:367) Prvým a prirodzeným adresátom sú rodičia a stupeň rozvoja takýchto pocitov v období detstva naznačuje lepšie prispôsobenie dorastajúceho alebo dospelého človeka všeobecne uznávaným normám a vzorom správania. Rodina sa, ako malá skupina a súčasne sociálna inštitúcia, riadi charakteristickými normami a zákonmi prijatými a odzrkadľujúcimi širšie sociálne vzťahy. Vo sfére sociálno-kultúrnej preto predstavuje pre dieťa špecifickú, viac či menej organizovanú formu spoločenskej existencie opierajúcej sa o spoluprácu, rešpektovanie práv iných, obetovanie a toleranciu. Práve rodina je prostredím rozhodujúcim o tom, v akej forme bude prebiehať začleňovanie sa jednotlivca do spoločnosti. Socializačné vplyvy sféry uvedomujúco-morálnej kladú dôraz na morálne nasmerovanie interpretované v poznaní a osvojení noriem. Cieľom je formovanie sebaúcty, pocitu hodnoty osobného rastu a spoločenského správania. Proces osobnostného rozvoja dieťaťa prebieha v atmosfére konkrétnych rodinných noriem, pravidiel a morálnych zásad, všeobecných vo svojich predpokladoch, ale aplikovaných rodičovskou výchovou. Dôležitejšie ako zásady je pre dieťa ich realizovanie. Jednotliví členovia rodiny majú pre deti zosobňovať len správne vzory správania a pozitívne hodnoty, pod vplyvom ktorých sa následne formujú ich etické aj náboženské normy. Morálne normy rodičov symbolizujú pre deti vždy tie najvyššie hodnoty. Rozhodujú o neskoršom životnom postoji dieťaťa. Systémy hodnôt reprezentované prostredníctvom rodičov vytvárajú pre deti špecifický kódex noriem charakterizujúci čo je dobré a čo zlé, čo možno a čo nemožno konať. (ADAMSKI 1998:367-369) Vzrast zdravej osobnosti je dôležitým záväzkom každej rodiny. Allport aj Plužková ho definujú ako „*dynamickú organizáciu psychofyzických systémov vo vnútri individua, ktoré determinujú jeho charakteristické prijaté myslenie*.“ (PLUŽEK 1994:47) Rodičia dieťaťa určujú model morálneho správania, predovšetkým v prvých rokoch života, kým iné modely neutkvajú v jeho vedomí. Aj keď neskôr vonkajší mimorodinný vplyv (škola, okruh kamarátov, prostriedky masovej komunikácie) začne vytláčať vplyv rodiny a dominovať nad ním, v rodine vyformované kostry morálnosti a svedomia zostanú naďalej dôležitým filtrom, ktorým musia prejsť nové normy a hodnoty, veľakrát odporujúce rodinným. (ADAMSKI 1998:369)

Rodina ako základné a nezastupiteľné výchovné prostredie vytvára najlepšie podmienky pre odovzdávanie náboženských aj kultúrnych hodnôt, podieľajúcich sa na utváraní vlastnej identity. Bez lásky nasmerovanej k daru života ťažko hovoriť o budúcnosti spoločnosti. (JAN PAWEŁ II. 1995:28) Absencia náboženských a kultúrnych hodnôt má

za následok odchyľovanie rodín od skutočných hodnôt, ich rozpad, produkciu vnútorne prázdnych a nešťastných ľudí. Dôležitým aspektom výchovnej práce rodiny je aj formovanie budúcnosti založenej na pokoji. „*Rodinné cnosti, týkajúce sa hlbokej úcty k životu a dôstojnosti ľudskej bytosti, viditeľné v konkrétnych situáciách ako sú trpezlivosť, pochoopenie, morálna podpora a vzájomné odpustenie, dovoľujú rodinnému spoločenstvu prežívať prvé a základné skúsenosti pokoja. Láska tohto druhu nie je len prechodným pocitom, ale trvalou morálnou silou, hľadaním dobra bližného, aj za cenu osobnej obety. Okrem toho skutočná láska sa vždy spája so spravodlivosťou, ktorá je nevyhnutnou podmienkou pokoja. Zahŕňa všetkých ľudí, ktorí nemajú rodinu, deti pozbavené starostlivosti a lásky, osoby osamotené a odvrhnuté. Rodina, ktorá – aj keď s ťažkosťami – žije takouto láskou, otvárajúc sa veľkodušne celému spoločenstvu, je najdôležitejším činiteľom budúceho pokoja. Civilizácia pokoja nie je možná, ak bude chýbať láska.*“ (JAN PAWEŁ II. 1995:28-29)

Napriek úlohe rodiny v budovaní pokoja paradoxne aj v nej dochádza často ku konfliktom a zneužívaniu. Tiež sa stáva obeťou násilia vo viacerých podobách, ktoré sa uplatňujú v súčasnej spoločnosti. K napätiam prichádza veľakrát vo vnútri samotnej rodiny. Sú výsledkom problémov pri dosahovaní harmónie rodinného života, keď pracovné vyťaženie sťažuje manželom byť spolu, keď nezamestnanosť núti k ustavičnému boju o prežitie, alebo hrozba straty zamestnania naplňa celú rodinu strachom pred neistou budúcnosťou. Prameňom napätí sú však vzory správania predkladané hedonizmom a konzumizmom. Práve tie nútia členov rodiny skôr k uspokojovaniu vlastných potrieb, než k pokojnému a namáhavému vytváraniu rodinného spoločenstva. Rodičovské hádky, nechť prijímať potomstvo, násilnosti na neplnoletých a ponechanie ich bez opateru, sú symptómy neporiadku, blokujúceho pokoj rodinného života, ktorý nemôže s istotou prinavrátiť ani rozhodnutie separácie ani rozvod, „*skutočná pliaga súčasnej spoločnosti*.“ (JAN PAWEŁ II. 1995:29)

Proces úpadku početných malých a stredných firiem, poznačených pretrvávajúcou recesiou, vyvoláva v rodinách nepokoje. Mladí nemôžu nájsť stabilnú prácu, nevyhnutný predpoklad pokojného budovania budúcnosti. Je to vážny dôvod vzniku napätia v rodine. Ešte viac znepokojujúcim je fakt, že táto situácia mladým nedovoľuje založiť si rodinu v optimálnom čase/veku. Je všeobecne známe, že keď mladí nemôžu aktívnym spôsobom prispieť k rozvoju spoločnosti, vzniká veľké nebezpečenstvo ich unikania do sveta ilúzií, často pomocou alkoholu a drog. Násilie a deprivácia mladých je ďalším následkom života v prostredí s takýmito problémami. (JAN PAWEŁ II. 1995:195) Prameňom jednotiacej sily v rodine sú spoločne vyznávané presvedčenia, hodnoty a ciele. Je potrebné, aby rodičia neustále pripomínali deťom záväzné rodinné hodnoty, napríklad: „*v našej rodine si všetci navzájom pomáhajú...*“, a pod. Vyznávanie spoločných hodnôt má priamy súvis so zmenšovaním konfliktov v rodine. (KUCZKOWSKI 1991:184)

Individualizmus v postmodernej spoločnosti. V súčasnom svete sú často sociálne vzťahy nefunkčné, čo priamo súvisí s postmodernou krízou západnej kultúry. Podľa Sawického hlavnými príčinami tohto stavu je vyostrený individualizmus a absencia mystického duchovna v spoločnosti. Človek, egocentricky zameraný na uspokojovanie svojich individuálnych potrieb a záujmov, prestáva byť sociálnym, etickým aj duchovným. Individualizmus neumožňuje človeku funkčne kooperovať s inými, zdieľať spoločnú identitu a rozvíjať hodnoty humanizmu tak, aby stabilizovali a kvalitatívne posúvali spoločnosť aj človeka vpred. Riešenie daného stavu sa ponúka v oslabení individualizmu a v posilnení mystickej spirituality v spoločnosti aj u jednotlivca. (SAWICKI 2012:61) Zdá sa, že je nutné zastaviť dominanciu individualizmu a snažiť sa o návrat do vyváženého stavu: človek verzus ľudstvo, ego verzus duchovno, individuálne verzus všeobecné (kolektívne, sociálne) blaho.

Individualizmus ako pojem je v súčasnej dobe rozvinutej kultúry chápaný nejednoznačne. Má hanlivý význam, pokiaľ vyrastá zo sebecka, bezohľadnosti a sebalásky. Pozitívnu životnú orientáciu je vtedy, keď je obrannou reakciou na zaslepenosť, predsudky a pokrytecké konvenencie kolektívu alebo tlak spoločenských inštitúcií a politickej moci, deformujúcich rozvoj a prejavy osobnosti. Jeho nesprávne pochopenie v detstve a ranej mladosti sa môže negatívne prejavíť v budúcnosti. „Nesprávne chápaný individualizmus, tak viditeľný v súčasnom svete, nenapomáha rozvoju rodinného ducha. Preto je veľmi dôležité, aby rodičia viedli deti k presvedčeniu o výnimočnom význame rodinných vzťahov, význame každodennom, a nielen vo chvíľach krízy, vojny, živelných pohrôm, kedy rodina nachádza akoby spontánne svojich členov. Rodinné vzťahy sa posilnia, keď členovia danej rodiny trávia väčšinu času spolu. Upevňujú sa tiež vďaka takým činiteľom ako zachovávanie rodinných tradícií, oslava narodenín, menín a iných dôležitých dátumov členov rodiny, diskusné stretnutia, spoločné hry, spoločné stolovanie, delenie sa s vlastnými skúsenosťami. Možno tiež odporúčať vyhradiť si špeciálny čas (napr. nedeľu) na návštevy, celodenné výlety zbližujúce ľudí a mnohé iné aktivity“ (KUCZKOWSKI 1991:183) Vytvoriť priaznivé rodinné prostredie, schopnosť realizovať kvalitný rodinný život, ktorý obohacuje všetkých členov rodiny, je jedna z najkrajších a súčasne aj najťažších úloh.

Literatúra a pramene:

- ADAMSKI, F.: *Oddziaływania wychowawcze rodziny*. Kraków 1998.
- BAUMGARTNER, A.: *Familie*, in: *Lexikon für Theologie und Kirche*, KASPER, W. a kol., III. Freiburg 1995.
- CZONTOS, L.: *Láska v slobode a zodpovednosti*, in: *Problémy personálnej sebaidentifikácie v súčasnej kultúre*. Acta philosophica Tyrnaviensia, 1999, č. 4.
- DOKUMENTY II. Vatikánskeho koncilu: *Gravissimum Educationis*. Rím 1970.

DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho

- KONCILU: *Gaudium et spes*. Bratislava 1972.
- JAN PAWEŁ II.: *Rodzino, co mówisz o sobie?* Kraków 1995.
- KAUFMANN, F., X.: *Familie*, in: KASPER, W. a kol.: *Lexikon für Theologie und Kirche*, III. Freiburg 1995.
- KUCZKOWSKI, S.: *Przyjacielskie spotkania wychowawcze*. Kraków 1991.
- Ludzka płciowość: *prawda i znaczenie (wskazania dla wychowania w rodzinie)*, Instytut Studiów nad rodziną. Łomianki 1996.
- PAWEŁ VI., *Populorum progressio*. Warszawa 1981.
- PŁUŻEK, Z.: *Psychologia pastoralna*. Kraków 1994.
- SAWICKI, S.: *Sociálne vzťahy v kontexte etiky a spirituality*, in: KOZOŇ A. a kol., *Etické otázky (ne)slobody*. Trenčín 2012.
- SMREKOVÁ, D.: *Jean-Paul Sartre*, in: REMIŠOVÁ, A (ed.): *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava 2008.

Kontakt:

PhDr. Milan Jozek, PhD.
Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky
FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 01 Nitra
E-mail: mjozek@ukf.sk

Recenzia

Al-Absi, M.: *Kultúrne tradície Blízkeho východu (učebné texty k vybraným problémom)*. Nitra 2012.

Kultúrne tradície sú najvýznamnejšou časťou kultúrneho dedičstva každého spoločenstva. Okrem funkcie, ktorú plnia v každodennom aj sviatočnom živote, sú prostriedkom reprezentácie spoločenstva „smerom von“ do obklopujúceho sveta a súčasne autoidentifikácie všetkých jeho členov „smerom dnu“. Sú dôležitým konsolidačným a kompatibilizujúcim nástrojom súdržnosti spoločenstva, solidarity a kolektívneho vedomia jeho členov.

Blízky východ ako špecifický sociokultúrny priestor je dlhodobo predmetom záujmu odbornej obce aj laickej verejnosti. Nejedná sa len o ekonomicko-politické, ale aj

o kultúrno-spoločenské vzťahy a kontakty. Pod vplyvom globalizácie a medializácie sa neustále zintenzívňujú. Potreba zvyšovania informovanosti o kultúre „tých druhých“ sa netýka len eticko-axiologických a filozoficko-humanistických kontextov jestvovania multikultúrnej spoločnosti, ale aj pragmatických, špecifických ekonomických aktivít, podmienených koexistenciou príslušníkov rozdielnych kultúr, napríklad v turizme.

Blízky východ a jeho kultúra predstavuje v euroázijskom priestore síce jednu, ale v skutočnosti diverzifikovanú, až rozporuplnú líniu. Jedným limitom v nej sú primordialistické a mytologické stereotypy, ktoré cez svet kávy, voňajúcej kardamómom a dymom z vodnej fajky, prezentujú kultúrne vzory ako starobylé a očarujúce, v spoločnosti, kde najvyššou hodnotou je česť a tradícia. Druhou sú fundamentalistické účelové dezinterpretácie, zneužívajúce (a najmä vytvárajúce) kultúrnu a náboženskú odlišnosť. Zložitú spleť informácií a následných stereotypov a postojov je možné rozuzliť, a uviesť na pravú mieru, len trpezlivým a fundovaným výkladom s podrobnou analýzou vývoja kultúry. To je hlavným zámerom autora prítomných textov. Štúdiom dejín Blízkeho východu je možné odhaliť minulosť a priblížiť sa k jeho kultúre. No pochopiť ju vo svojej komplexnosti, ako stratégiu existencie arabského spoločenstva, je možné len znalosťou dejín kultúry Blízkeho východu. Ide o celkom odlišný prístup štúdia minulosti a interpretácie historických poznatkov. To je azda najvýznamnejšia metodologická črta tejto publikácie.

Pri študovaní publikácie, určenej pre študentov, nie je znalosť základných historických, geografických a politických súvislostí vývoja Blízkeho východu podmienkou, ale výhodou. Uľahčí pochopenie elementárnych, a niekedy naopak, široko kontextuálnych informácií a myšlienok. Zo štúdia sa tak môže stať čítanie knihy. Prispieva k tomu aj jazyk, ktorý je skôr hovorový ako vedecký, a autorovi vlastný. Neznižuje odbornú úroveň, ale dokazuje, že rozprávač (hakawátí) nie je len predmetom piatej kapitoly tejto publikácie, ale je ukrytý aj kdesi vo vnútri autora.

Niektoré kultúrne javy sú zložené a pri integrálnom štúdiu kultúry „do príslušných disciplín“ nedeliteľné. Ak sú výsledkom pôsobenia viacerých (náboženských, etnických, historických, ekonomických) faktorov, je často nevyhnutné interpretovať ich spolu – transdisciplinárne. Tak sa možno stretnúť s textami, kde autor plynule prechádza historickými (historiografickými), antropologickými, religionistickými a etnologickými prístupmi/pohľadmi. Publikácia neprináša komplexný materiál o kultúrnych tradíciách; niektoré témy absentujú úplne, iné sú spracované viac či menej podrobne, navyše, autor nepoužil žiadny zaužívaný systém deskripcie. Tematická diverzita a zdanlivá nekon-solidovanosť textu je výsledkom zvoleného prístupu k prezentácii vybraných kultúrnych tradícií. Jednotlivé témy a ich časti sú zväčša kultúrne komplexy, okolo ktorých sa, podľa Al-Absiho, sústreďujú najsignifikantnejšie kultúrne vzory Blízkeho východu.

Kapitola Arábia a pôvod Arabov je úvodom k štúdiu kultúry Blízkeho východu. Nasledujúca, Kmeňová spoločnosť a tribalizmus, objasňuje sociálnu organizáciu, štruktúru, hierarchiu, roly aj medzikmeňové vzťahy arabskej spoločnosti. Ďalšia, Káva ako kultúrny fenomén v arabskom prostredí, prináša zaujímavú interpretáciu arabskej kultúry prostredníctvom najširších kontextov prípravy a užívania jedného nápoja v živote spoločenstva. Kapitoly Zásnuby, svadba a rozvod u beduínov, a Smrť a posmrtný život – islamské pohrebne rituály, predstavujú najvýznamnejšie rodinné a spoločenské tradície arabského sveta. Objasňujú rozmanité otázky od endogamie po eschatológiu. Skompletizovala by ich téma o obyčajach pri narodení, dospievaní a príslušných iniciačných obradoch. Náboženským kontextom kultúrnych tradícií Blízkeho východu sa venujú časti Púť do Mekky, resp. Mísbaha a ružencový rituál. Hakawátí – rozprávač je pravdepodobne jednou z posledných autentických štúdií už vymierajúceho fenoménu udržiavania slovesného folklóru a stimulácie kolektívnej pamäti arabskej verejnosti. Učebné texty uzatvára časť o tradičných damaských kúpeľoch, kde okrem kúpeľníctva sú prítomné aj medzigeneračné, rodinné a rodové súvislosti.

Okrem hlavného cieľa – priblížiť a vysvetliť vybrané kultúrne tradície Blízkeho východu, má publikácia potenciál aj pre antropologické komparatívne štúdium. Na príklade kultúry Blízkeho východu možno sledovať vývoj Kultúry (kultúry ľudstva). Etnogenézu, proces etnického zjednotenia, vznik písma (ktoré prinieslo iné zaznamenávanie minulosti aj chápanie času), vývoj náboženských predstáv (od kultu slnka, cez animizmus, fetišizmus, totemizmus, polyteizmus, až po monoteizmus), či démonológiu. Evidentné sú aj ďalšie analógie, napríklad rurálne (beduínske) verzus urbánne, badáwa a hadára ako societas a civitas, či tribalizmus arabskej spoločnosti v kontexte univerzálnych vývojových štádií rodovej organizácie. Askéza dervišov je verziou života niektorých kresťanským mníšskych rehól. Publikácia dokazuje, že ani v prípade Blízkeho východu nemožno hovoriť o bezvýhradnej patriarchálnej spoločnosti. Ženské a mužské kompetencie a roly vytvárajú jeden systém a celok, bez ohľadu na to, či sa jedná o tradičné/tradicionalistické beduínske spoločenstvá, alebo moderné/mestské. Al-Absi systematicky vyhľadáva v arabskej kultúre to špecifické, ktoré sa nakoniec ukáže ako podobné, spoločné, alebo dokonca univerzálne. Jeho pozitivistický a humanistický prístup je mu vlastný, vychádza z úcty k človeku, presvedčenia o ľudskej jednote a z viery v Boha.

Ladislav Lenovský

Recenzia

ŽILKOVÁ, Marta: Intertextuálne a intermediálne interpretácie. Nitra, 2012.

Marta Žilková prichádza s publikáciou, venujúcou sa zrejme najviac mohutnejúcemu kultúrnemu fenoménu od Nežnej revolúcie, a to rozvoju a dosahu mediálnej kultúry na recipientskú obec. Vo svojich analýzach myslí nielen na vplyv a dôsledky formovaného vnímania umenia zo strany jeho postmodernej zmeny vizualizácie, ale zároveň si považuje za povinnosť poodstriť zákulisie metamorfóz hodnotovej hĺbky umeleckej produkcie na žánrovú plytkosť v jednotlivých tematických akcentoch.

Publikácia *Intertextuálne a intermediálne interpretácie* je svojou obsahovou štruktúrou zdanlivo divergentná. Od všeobecno-záberových kulturologických sond, venovaných knižnej kultúre v kontrapunkte s jej tematickou vizualizáciou, kultúre mesta či spektrálnych podôb kategórie zla v umení, sa autorka púšťa do interpretácií a analýz, ktoré ju ako renomovanú odborníčku v oblasti médií a literatúry zaujímajú v prvom rade – mediálna kultúra, jej smerovanie a vplyv na (predovšetkým) detského recipienta. Účinok médií síce podlieha hĺbkovej odbornej kritike, z hodnotových hľadísk však mediálne prostredie vo svojej produkcii prirodzene inklinuje k manipulačnej kadencii, čím popiera vlastný nezáujem o autonómne snahy svojej dominanty – zábavného priemyslu. Je to on, ideologický totem zábavnej sféry, čo anestetizuje mravný základ spoločnosti a kóduje ho na fragmenty niekdajších mytém.

Nosnú časť publikácie tvorí rozsiahlejšia kapitola *Tematické a formálne výdobytky mediálnej drámy*, v ktorej autorka odhaľuje významné javy v mediálnej dráme od Antigony cez fenomén mučeníctva v drámach K. Horky a metamorfózy rozhlasovej rozprávky až po reflexiu humoru a satiry v médiách. Domnienka, že v dejinách ľudstva sú obdobia, kedy človek opustil to, čo je hodnotné, sa zrkadlí v hladine oslobodzujúcej pravdy, že slová, ktoré sú nositeľmi pozitívnych odkazov, zostávajú v literatúre zakódované, prežijú neprajné obdobie a opäť sa zaskvejú v plnej kráse a hodnote.

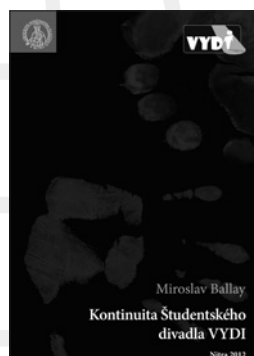
V závere publikácie sa autorka okrajovo dotýka inštinktívnej potreby mediálnej výchovy a z pozície dlhoročnej pracovníčky Ústavu literárnej a umeleckej komunikácie

FF UKF v Nitre poukazuje na možný a užitočný koncept prepojenia školských osnov z pohľadu predmetov literatúry a mediálnej výchovy. Vychádza pritom z empirických úvah, že z hľadiska základného a stredného školstva nie je vyučovanie dostatočne zamerané na percepciu mediálneho umenia, a naopak, vyučovanie literatúry tápa v neatraktívnych a stereotypných vyučovacích prístupoch. V tomto zmysle možno chápať monografiu M. Žilkovej ako nanajvýš aktuálnu sondu do mediálnej sféry v rámci neustále aktualizovaných mediálnych neofenoménov súčasnej digitálne zosieťovanej society.

Erika Moravčíková

Recenzia

BALLAY, M.: Kontinuita študentského divadla VYDI. Nitra 2012.

Divadlo je umelecký fenomén, ktorý sprevádza človeka takmer od jeho zrodu. Patrí medzi najstaršie druhy umenia a jeho význam a vplyv na spoločnosť je neoceniteľný. Žiadne iné umenie nie je v takom úzkom vzťahu so spoločnosťou ako divadlo. Zmyslom divadla, ako aj iných umení, je reflektovať spoločenskú situáciu, reagovať na podnety a prinášať nové pohľady. Kolektívnosť a interakcia s publikom robia divadlo jedinečným nástrojom komunikácie medzi recipientmi, hercami aj samotnými autormi diel. Práve pre tieto atraktivity si mnohí volia divadlo ako komunikačný prostriedok.

Fenoménom divadla sú aj súbory, ktoré nie sú založené výhradne na profesionálnom fungovaní. Práve amatérsky základ realizácie diel je v niektorých prípadoch pre umenie a societu prospešný. Umelci nie sú zväzovaní spoločenskými nárokmi, komerčnosťou, dopytom a ziskovosťou, a majú tak možnosť voľnejšie realizovať svoje predstavy. Alternatívnosť a inovatorstvo umeleckých smerov, ktoré neboli súčasťou mainstreamu, už mnohokrát ponúkli hodnotné impulzy a reflexie vlastnému publiku, aj celej spoločnosti. Ochotnícke divadlo tvorilo výraznú súčasť kultúrneho života najmä na vidieku. Návšteva divadelného

predstavenia, ktoré realizujú ochotníci, bola pre členov lokálnej society významnou spoločenskou udalosťou. Divadelná hra nezriedka vytvárala priestor na diskusiu, konfrontáciu názorov, bola mienkotvorným činiteľom, ktorý príležitostne reflektoval spoločenské javy a stav doby. Recipienti sa s nej často mohli nájsť.

Špecifickým druhom divadla, ktoré nie je založené na profesionálnom pôsobení, je aj študentské divadlo, v ktorom má Nitra bohatú tradíciu. Už v 18. storočí je tu doložené pôsobenie študentského divadla *Theatrum comicum*. Bolo založené biskupom Jánom Guštínom – Zubrohlavským v roku 1765, pôsobili v ňom študenti piaristického gymnázia, hrali najmä latinské školské hry. Ďalší rozvoj ochotníckeho divadelníctva v Nitre súvisel so vznikom Československej republiky v roku 1918. V meste pôsobilo niekoľko ochotníckych súborov, v ktorých účinkovali aj študenti. Výrazný rozvoj nitrianskej študentskej divadelnej činnosti súvisí so zriadením vysokoškolských inštitúcií. Nitra sa tak stala mestom mladých s rozvíjajúcim sa študentským divadlom. Študentské divadelné súbory pôsobili na oboch nitrianskych univerzitách. Z tohto prostredia vzišli aj niektoré výrazné osobnosti slovenského divadelníctva, ako napr. Stanislav Štepka, vedúca osobnosť Radošinského naivného divadla.

Študentské divadlo VYDI (názov vznikol z prvých dvoch písmen slov – VYsokoškolské DIvadlo) vzniklo v roku 1992 na pôde vtedajšej Vysokej školy pedagogickej v Nitre a jeho zakladateľkou je prof. PhDr. Marta Žilková, PhD. Princípom fungovania divadla VYDI je študentská činnosť, založená na dobrovoľnosti a dramatickej tvorivosti. Študenti prostredníctvom pôsobenia v divadle môžu aktívne tráviť svoj voľný čas, rozvíjať svoje herecké a múzické schopnosti, realizovať zaujímavé projekty a tvoriť. Keďže v priebehu piatich rokov sa zvyčajne obmieňa zloženie divadelného súboru, umelecký vedúci študentského divadla musí zohľadňovať mnohé faktory, napr. nevyváženosť vo výkonoch jednotlivých členov, odlišné záujmy a tendencie pri výbere divadelných hier a pod.

Recenzovaná publikácia, vydaná Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre, ponúka pohľad na kontinuitu študentského divadla VYDI. Rekapituluje jeho vznik a 20-ročné pôsobenie. Monografia má 198 strán, prílohou je aj DVD s ukážkami z vystúpení súboru. V úvodnej kapitole autor oboznamuje čitateľa s históriou študentského divadelníctva v Nitre od jeho vzniku v 18. storočí. V nasledujúcej kapitole, nazvanej Vymedzenie poetiky, stručne opisuje pozadie vzniku študentského súboru VYDI a jeho tendencie v rôznych obdobiach. V jadre publikácie autor zameriava pozornosť na rôznorodé divadelné postupy a štýly viacerých režisierov spolupracujúcich s divadlom, podmienky samotného generovania divadelného diela, ovplyvňovateľného mnohými faktormi, napr. súborovou konšteláciou, a nakoniec výsledným účinkom v komunikačno-recepčnej sfére. V desiatich kapitolách, nazvaných podľa kľúčového zamerania divadelných hier, Ballay ponúka analýzy profi-

lových diel súboru. Je dôležité, že sa snaží k jednotlivým divadelným hrám pristupovať objektívne. Okrem toho, že v analýzach vyzdvihuje pozitíva konkrétneho divadelného produktu, poukazuje aj na nedostatky a slabšie miesta, ktoré ovplyvnili výsledný interpretačný výsledok.

Záver nie je finálnou časťou diela. Za ním nasledujú rozsiahle prílohy, tvorené profilmi vybraných členov divadla a rozhovormi s nimi. Nasleduje zoznam členov súboru a inscenácií so základnými údajmi, aj súpis ocenení. Dôležitou prílohou je DVD nosič s ukážkami jednotlivých inscenácií. Čitateľ má prostredníctvom krátkych videonahrávok možnosť bližšie sa oboznámiť s faktami, prítomnými v texte. Význam nahrávok je ilustračný a pre percipienta, ktorý študentské divadlo VYDI nepozná, vhodne kompletizuje prehľad o jeho činnosti, zámere a spôsobe realizácie jednotlivých diel. Praktické ukážky inscenácií, rozhovory s bývalými členmi a množstvo doplnkových informácií nie sú štandardnou súčasťou podobných publikácií, o to viac treba oceniť, že pisateľ ich do diela zaradil.

Vydanie monografie možno hodnotiť kladne. Autor je odborník na danú problematiku. Napriek tomu, že v súčasnosti pôsobí ako umelecký vedúci divadla VYDI, v diele si zachoval objektivitu. Publikácia je dielo rekapitulujúce činnosť študentského divadelného telesa. Má výpovednú hodnotu nielen pre jeho členov, ale aj pre tých, ktorí sa o divadlo zaujímajú. Môže poslúžiť aj ako študijný materiál divadelných vied, umenia, kulturológie a príbuzných vedných disciplín.

Marcel Mudrák

ITF Slovakiatour 2013

Anna Šimončíčová – Mária Šimončíčová

V dňoch 24. – 27.1. 2013 sa v Bratislave uskutočnil 19. ročník veľtrhu cestovného ruchu ITF Slovakiatour. Každoročne patrí k najvýznamnejším odborným podujatiam zaoberajúcim sa problematikou turizmu a je najväčším veľtrhom cestovného ruchu na Slovensku. Veľtrh bol organizovaný pod záštitou prezidenta Slovenskej republiky a Ministra dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja, odbornú garanciu prevzal Zväz cestovného ruchu Slovenskej republiky. Hlavným cieľom podujatia je prinášať komplexný pohľad na turistický sektor prezentáciou subjektov pôsobiacich v danej oblasti priamo, či v príbuzných sférach. Programovú líniu zameriavajúcu sa na cestovný ruch doplnili výstavy: Poľovníctvo a oddych, Wellness a fitness a prestížny gastronomický veľtrh Danubius Gastro.

Veľtrh ITF Slovakiatour 2013 navštívilo 72 913 návštevníkov z odbornej i laickej verejnosti. (Záverečná... 2013) Viac ako štyristo prítomných subjektov pôsobiacich na trhu

Prezentácia Košického regiónu cestovného ruchu

Zdroj: Archív OOCR Trnava Tourism (2013)

cestovného ruchu vytvorilo rozmanitú obsahovú náplň aj priestor pre intenzívnu výmenu informácií. Na veľtrhu sa aktívne podieľali subjekty verejného i súkromného sektora: cestovné kancelárie a agentúry, ubytovacie a stravovacie zariadenia, oblastné a regionálne združenia cestovného ruchu, občianske združenia a miestne akčné skupiny sledujúce rozvoj turizmu v regiónoch, vyššie územné celky, mestá a obce, kultúrne inštitúcie a iné podniky, miestni umelci a remeselníci. Cestovné kancelárie a agentúry, zamerané predovšetkým na prezentáciu zahraničných dovolenkových destinácií, doplnila sekcia sústredená na slovenské a české regióny cestovného ruchu. Vystavovatelia prezentovali „svoju“ destináciu ako atraktívne miesto s rôznorodou, bohatou ponukou, ideálne miesto pre dovolenku. Zastúpenie mali aj subjekty cestovného ruchu zamerané na prezentáciu kultúrneho dedičstva, zväčša v podobe tradičnej kultúry regiónu. Ukážky remesiel, vystúpenia folklórnych skupín, ľudových hudieb, umelcov, sokoliarov a šermiarov aj ochutnávky regionálnej gastronómie sa podpísali pod vyššiu návštevnosť a atraktívnosť klasickú prezentáciu, založenú zväčša na tlačenej propagačnej materiálloch. Bohatým programom zaujal najmä partner veľtrhu, Žilinský samosprávny kraj a Žilinský turistický kraj. Vyzdvihnúť možno prezentáciu Trenčianskeho, Košického, Bratislavského a Malokarpatského regiónu, ktoré na návštevníkov zapôsobili najmä rôznorodou a komplexnou prezentáciou svojich destinácií.

V sprievodnom programe veľtrhu dominovali vystúpenia odborníkov, ktorí predstavovali vlastné skúsenosti z pôsobenia na trhu cestovného ruchu. Okrem iných svoju činnosť predstavil Klaster Smolenice, prezentovaný bol projekt Košice – Európske hlavné mesto kultúry 2013 a projekt Terra Incognita (Krajina nespoznaná). Žilinský samosprávny kraj a Žilinský turistický kraj podali informácie o produkte Žilinský kraj templárov. Zväz cestovného ruchu Slovenskej republiky sa zaoberal trvalo udržateľným cestovným ruchom v podmienkach Slovenska. Problematike vidieckej krajiny a jej uplatnenia vo vidieckom cestovnom ruchu a agroturistike sa venoval spoločný príspevok Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka

SR a ďalších subjektov zaoberajúcich sa rozvojom vidieka. Odborný program doplnilo aj premietanie cestovateľských filmov a fotografií v rámci festivalu Camera Slovakia.

Literatúra a pramene:

Záverečná správa ITF SLOVAKIATOUR, WELLNESS

A FITNESS, POĽOVNÍCTVO A ODDYCH [online]. 2013.

Dostupné na: <http://www.incheba.sk/buxus/docs//2013/ITF/Zaverecna_sprava_veltrhu_ITF_Slovakiatour_2013.pdf>.

Osem úspešných výstav

Roman Zima

Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre sa v akademickom roku 2012/2013 prezentovala dvoma tematickým výstavami fotografií.

Prvá s názvom **Zo života beduínovi v Sýrskej púšti** putovala spolu v siedmych mestách (Galérii MLYNY – NITRA, OC Mirage – ŽILINA, Etnografické múzeum SNM v Martine – MARTIN, Mestské kultúrne stredisko – TVRDOŠÍN-MEDVEDZIE, Mestské kultúrne stredisko – TRSTENÁ, Kaviareň Groteska a foyer / Dom kultúry – POPRAD, Ev. a. v. farský úrad – NOVÁ DUBNICA). Fotodokumentácia k výstave vznikla počas terénnych výskumov doc. PhDr. Marwana Al-Absiho, CSc. a prof. PhDr. Jaroslava Čukana, CSc., pracovníkov katedry v oblasti Al-Lažat, medzi Damaskom a Palmýrou a v okolí Rakky, v rokoch 2004, 2006 a 2010. Výstava reflektuje viacero aspektov života beduínov. Beduíni tvoria jadro a pôvodnú vrstvu arabského národa. Pohostinní, skromní, húževnatí podozrievaví, ale v minulosti aj neľútostní ľudia púšte, ktorí sprevádzali a ochraňovali, no aj prepádali karavány. Zvyšky beduínov dnes putujú so svojimi stádami oviec, ktoré nahradili ťavy zásluhou damaských

Vernisáž v Etnografickom múzeu SNM v Martine

Zdroj: fotoarchív autora (2013)

obchodníkov a ich dopyte po mäse a syre. Výstava bola rozdelená na viacero tematických častí. Stan utkaný z ťavej a kozej srsti balia s precíznou presnosťou, keď sú nútení bez nostalgie odísť z miesta, kde prežili ostatné týždne. Rozkladajú ho s inštinktívnou neomylnosťou tam, kde je paša pre ovce. Poskytuje presne vymedzený priestor pre všetky aktivity – pre prácu, prípravu stravy a jedenie, pre prijímanie návštev, odpočinok, hygienu, prosenie aj ďakovanie Bohu za každú chvíľu na tomto svete, pre lásku aj spoločné prežívanie všetkých najvýznamnejších – radostných aj žalostných udalostí v živote človeka ako člena príbuzenstva. V stane žije rozšírená rodina rodičov so ženatými synmi s rodinami, prípadne ženatí bratia. Môže to byť aj niekoľko desiatok osôb, v takom prípade je veľkosť stanu úmerná potrebám príbuzenskej skupiny. Všetci gazdujú spoločne, prípadne sa delia s výnosmi podľa počtu oviec v stáde. Muži a starší chlapi sa starajú o ovce, dospelí muži riešia ekonomické otázky, denne diskutujú o svojich predkoch, o histórii kmeňa, príbuzenstva. Ženy doja, spracovávajú mlieko, varia, perú. Staršie deti sa starajú o mladších súrodencov a vykonávajú práce, ktoré im pridelia starší. Mladší bezvýhradne poslúchajú starších. Všetci sú súčasťou rodinnej aširy, príbuzenskej aširy a kmeňa. Prevažnú väčšinu stravy tvorí mlieko a mliečne výrobky tvoria. Z čerstvo nadojeného ovčieho mlieka vyrábajú syr. Každodenným jedlom je aj jogurt – *laban*. Mäso jedia príležitostne, hlavne počas návštev, osláv a upravujú ho len varením. Nekysnutý chlieb pečú niekoľkokrát do týždňa. Slúži im ako jedlo, no zároveň ho používajú ako príbor aj tanier. Okrem kávy pijú veľa čierneho a harmančekového čaju, ktorý na naše pomery veľmi sladí cukrom. Na arabskom východe je zvykom privítať každý deň šálkou voňavej kávy a takým istým spôsobom ho aj zakončiť. Pri káve sa beduíni stretávajú s priateľmi či náhodnými hosťami, alebo sa s nimi lúči. Spôsob prípravy a pitia tohto nápoja i jeho postavenie v obradovej kultúre beduínov sa traduje dodnes.

Druhá výstava s názvom **Kultúra dolnozemskej Slovákov**, bola prezentovaná v Galérii MLYNY v Nitre. Obrazový materiál k výstave bol zhromaždený prostredníctvom terénnych výskumov pracovníkov katedry v slovenských minoritných spoločenstvách na území Maďarska, Rumunska a Vojvodiny v Srbsku od polovice 90. rokov minulého storočia. Prítomnosť Slovákov na Dolnej zemi je výsledkom kolonizácie obyvateľov z územia dnešného Slovenska do južnejšie situovaných uhorských žúp. Tento proces trval od 17. storočia do 1. polovice 20. storočia. Po skončení tureckej expanzie poskytlo vyplienené územie dostatok pôdy na stavbu obydľí, na pestovanie poľnohospodárskych plodín a pasenie dobytku. Zo severu na juh migrovali Slováci z rôznych regiónov. Odlišovali sa vierovyznaním, rôznorodou kultúrnou výbavou aj nárečiami. V hornatom Zadunajsku, pod Pilišom či v Bihorských horách aj na nedozerných dolnozemskej rovinách, prišli do iného geografického prostredia, kde našli maďarských, rumunských, srbských, chorvátskych, bulharských alebo aj nemeckých

Výstava v Galérii MLYNY Nitra

Zdroj: fotoarchív autora (2013)

susedov. Všetky tieto faktory prispeli k formovaniu neopakovateľných kultúrnych systémov, ktorým zodpovedajú výnimočné, archaické, a stále živé varianty maďarskej, rumunskej, bulharskej alebo „juhoslovenskej“ slovenčiny. Dolnozemskej slovenskej kultúrne tradície patria do klenotnice kultúry Slovákov a predstavujú mimoriadne bohatstvo štátov, ktoré sú ich novou domovinou.

Fotodokumentácia vznikla ako rovnocenný materiál s písomnými dokladmi s cieľom skompletizovať obraz o spôsobe života a kultúre vo vidieckom aj prímestskom prostredí, v rôznych geografických podmienkach, sociálnych, profesijných, konfesijných a etnických kontextoch.

Terénne výskumy i výstava slúžia k rozvíjaniu a propagácii nášho spoločného kultúrneho dedičstva a k zachovávaní vedomia etnickej príslušnosti obyvateľov slovenských dolnozemskej enkláv a diaspór. Pracovníci KMKaT FF UKF v Nitre ju pripravili v snahe spropagovať svoje pracovisko aj Univerzitu Konštantína Filozofa v Nitre. Ohlasy z výstav a vernisáží, ktorých súčasťou boli aj odborné prednášky autorov, svedčia o tom, že pôvodný zámer aj jeho realizácia sa vydarili.

Nová spolupráca KMKaT FF UKF v Nitre a FHMaCR Univerzity v Kragujevaci

Lucia Záhumenská

Katedra manažmentu kultúry a turizmu bola v októbri minulého roku oslovená Fakultou hotelového manažmentu a cestovného ruchu Univerzity v Kragujevaci (Srbsko) za účelom preskúmania možností kooperácie. Hoci Fakulta hotelového manažmentu a cestovného ruchu predstavuje najmladšiu vysokoškolskú inštitúciu s týmto zameraním v Srbsku (založená bola iba pred dvomi rokmi), disponuje potenciálom pripravovať odborníkov pre oblasť turizmu. Navyše, v roku 2008 rektori oboch zainteresovaných uni-

verzít podpísali bilaterálnu dohodu, ktorou sa Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre a Univerzita v Kragujevaci zaviazali rozvíjať vzájomnú spoluprácu v oblasti vzdelávania a vedeckého bádania pedagógov, vedeckých pracovníkov, aj študentov.

Na základe pozvania doc. Vladimira Seniça, PhD., MBA, prodekana pre vzdelávanie, zástupcovia KMKT (prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc., PhDr. Boris Michalík, PhD. a PaedDr. Lucia Záhumenská, PhD.) v dňoch 4. – 7. 2. 2013 navštívili Fakultu hotelového manažmentu a cestovného ruchu so sídlom vo Vrnjačke Banji, kde viedli rokovania o možnostiach vzájomnej spolupráce, pričom akcentovali kooperovanie pri riešení medzinárodných projektov, vedecko-výskumných úloh, aj význam výmenných študijných a prednáškových pobytov študentov a pedagógov. Zamestnanci a študenti fakulty nás previedli priestormi fakulty, predstavili nám partnerské kultúrne inštitúcie a zariadenia cestovného ruchu, ktoré zastrešujú realizáciu odbornej praxe študentov fakulty, aj objekty cestovného ruchu v blízkom okolí sídla fakulty, napr. historicky významný kláštor Žiça či kláštor Studenica zapísaný v zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Záverečné stretnutie s dekanou fakulty, prof. Dragou Gnjatović, PhD., vyústilo do podpísania návrhu dohody o vzájomnej spolupráci v oblastiach vyučovania, vedy a výskumu, publikačných aktivít i mobilit zamestnancov a študentov. Obe strany sa ňou zaviazali, že budú obohacovať vyučovací proces v oboch inštitúciách pozvanými prednáškami zamestnancov partnerskej univerzity a budú zapájať vedeckých pracovníkov partnerskej univerzity do riešenia výskumných úloh svojich projektov. Dohodli sa aj na kooperácii pri publikovaní učebných textov i vedeckých a odborných príspevkov v časopisoch, ktoré obe zmluvné strany vydávajú. Súhlasili tiež s podporovaním participácie svojich študentov na konferenciách, veľtrhoch a študijných stážach a chcú sa podieľať na vytváraní vhodného prostredia pre ich realizáciu. Ciele návštevy tak boli naplnené, veríme, že podpísaná dohoda sa stane základom dlhodobej spolupráce.

ŠVOUČ 2013 na KMKaT FF UKF v Nitre

Michala Dubska – Marcel Mudrák

Dňa 16. apríla 2013 sa na pôde Katedry manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre konala súťažná prehliadka prác, pripravených v rámci Študentskej vedeckej odbornej a umeleckej činnosti (ŠVOUČ). Je potešujúce, že záujem študentov o aktívnu účasť každoročne rastie, pričom na projektoch participujú študenti vyšších ročníkov aj bakalárskeho stupňa. Najväčšie zastúpenie v tomto roku mali študenti 2. a 3. ročníka bakalárskeho štúdia.

Tohtoročná švočka bola špecifická historicky najvyšším počtom prihlásených študentov, aj najvyšším počtom prihlásených prác. Celkovo 85 súťažiacich študentov pripravilo spolu 36 individuálnych i kolektívnych prác, rozdelených do troch sekcií. V sekcii *Cestovný ruch a regionálny rozvoj* zasadala komisia v zložení PhDr. B. Michalík, PhD., PhDr. M. Kurpaš, PhD., PhDr. M. Dubska, PhD. a PhDr. Marián Žabenský, PhD. Komisiu v sekcii *Kultúra a jej rozvoj* tvorili doc. PhDr. L. Lenovský, PhD., doc. PhDr. M. Al-Absi, PhD., PhDr. M. Mudrák, PhD. a PhDr. T. Kučírek. *Jazykovú sekciu* viedla Mgr. J. Hučková, PhD. spolu s PaedDr. L. Záhumenskou, PhD. a PhDr. T. Kučírkom. V tomto roku bolo najviac prác z problematiky cestovného ruchu (20), záujem bol aj o témy z oblasti kultúry (11) a cudzieho jazyka (5). Viaceré témy sa neskôr stanú inšpiráciou ku koncipovaniu záverečných prác a tie najlepšie si často nájdu svoje miesto aj v spoločenskej praxi.

Cestovný ruch a jeho rozvoj. K nosným témam sekcie cestovného ruchu patrili nové druhy, formy a atraktivity cestovného ruchu. Problematika *temného turizmu* bola spracovaná v 4 prácach (A. Bozóová; M. Medvecká, E. Uhliarová; S. Fischerová, S. Cigerová, J. Harineková; M. Sucháň). Prezentované boli aj témy ako nová zážitková aktivita *parahawking* (J. M. Nagy, B. Beláňová, M. Rakić), *korupčný cestovný ruch* (M. Madolová, N. Červeniaková, D. Kostová), *asketický turizmus* (R. Mikuš, A. Benianová, D. Grancová) a *Zážitkový cestovný ruch vodných plôch Slovenska* (M. Štefančíková, L. Szűcs, M. Štepanay, T. Fülöp). Novým prístupom v oblasti gastronómie sa venovali M. Moravčíková, M. Pagáčová, P. Kačinová a J. Zafková (*Zážitková gastronómia*), S. Jasenková a M. Nociarová (*Molekulárna gastronómia*). V sekcii sa ďalej predstavili aj práce so zameraním na možnosti rozvoja cestovného ruchu, inovácie a zlepšenie súčasného stavu cestovného ruchu: A. Tóthová, Z. Veselovská, L. Sovčíková (*Súčasný stav a rozvoj paraglidingu na území SR*); B. Repková, K. Hasillová, B. Haulíková (*Produktový balík pre hotel Chateau Belá*); E. Porubská, A. Kučerová, M. Spodniak (*Možnosti rozvoja agroturizmu na Slovensku*) a K. Fáziková, B. Franeková, Soňa Bakošová (*Aplikovanie pivných kúpeľov v bývalom bojnickom pivovare*). T. Tomčányiová, M. Červená, Z. Chvasteková a M. Kapustová hodnotili rôzne aspekty kandidatury na *Zimné Olympijské Hry 2022*. O. Benc, S. Garecová a S. Vargová predstavili *Kultúrny a historický potenciál Salzburgu a okolia* a N. Koganová, študentka odboru kulturológia – blízkovýchodné štúdiá, predstavila *Šiitske pútnické pamiatky v cestovnom ruchu Iraku*. Kolektív A. Bendíková, M. Pap, T. Pluhár a M. Bobok vypracoval zaujímavý projekt *Niečo za niečo- Aktívna mládež*. Predstavili sa aj študentky 2. roč. magisterského stupňa: S. Zábojníková s témou *Dobudovanie náučného chodníka „Darmotským chotárom“* a Z. Pélyová s M. Moťovskou s prácou *Implementácia rezervačných systémov do vysokoškolskej výučby*.

Kultúra a jej rozvoj a Jazyková sekcia. V kultúrnej sekcii sa predstavila M. Glassová s témou *Comics ako umenie*, I. Habrmanová a L. Machatová s príspevkom *Kultúrne dedičstvo na Kube* či Z. Eliášová s prácou *Špecifická kúpeľného mesta Bojnice*. Medzi kolektívne práce patrili projekt *Po stopách sv. Cyrila a Metoda* (E. Ferenciová, A. Macková, V. Szukubánová, A. Szöllösyová) a *Vysoké Tatry tradične* (M. Pižem, V. Horníková, V. Remeňová, S. Nagyová). **Študenti blízkových štúdií** predstavili svoj pohľad na významné kultúrne hodnoty Blízkeho východu – D. Slezáková vystúpila s prácou *Kresťanské pútnické miesta v cestovnom ruchu Izraela*; A. Naddourová a M. Lacho spracovali problematiku na tému *Križiacke pamiatky severozápadnej Sýrie*; A. Gubran vystúpil s prácou *Kresťanské pútnické miesta východného Stredomoria*; S. Ibrahimová a M. Andó si pripravili prezentáciu *Arméni a ich kultúra*; D. Tomčo a A. Racková sa zamerali na *Hebrejskú kultúru* a L. Kožáková, I. Lešťanová, L. Zušťáková predstavili *Kultúrno-historické pamiatky Turecka*. V jazykovej sekcii sme zaregistrovali 5 prác v anglickom a nemeckom jazyku – Z. Szárazová a J. Ivaníčkova s prácou *Weinviertel als Reiseziel*; E. Jurkuláková, A. Kocková, K. Skýpalová analyzovali problematiku *Metropolis of the USA*; K. Berkešová a B. Rajtárová sa venovali téme *Topoľčianky als Reiseziel für deutschsprachige Senioren*. L. Obžerová vypracovala prácu *Marktanalyse und Marktplan für Schloss in Bojnice* a J. Moravčíková tému *Voluntourism- volunteering as a particular way of travelling*.

Prehľad víťazných prác podľa sekcií:
Sekcia Cestovný ruch a jeho rozvoj:

1. miesto: **Aplikovanie pivných kúpeľov v bývalom bojnickom pivovare** – Kamila Fáziková, Barbora Franečková, Soňa Bakošová – 3.roč. (školiťel PhDr. Marián Žabenský, PhD.)
2. miesto (boli udelené dve 2. miesta)
 - **Molekulárna gastronómia – fenomén zážitkovej kuchyne** – Soňa Jasenková, Monika Nociarová – 1. roč. mgr. štúdia (PhDr. Michal Kurpaš, PhD.)
 - **Zimné Olympijské Hry 2022 na Slovensku – áno či nie?** – Terézia Tomčányiová, Monika Červená, Zuzana Chvasteková, Miriam Kapustová – 2. roč. (školiťel PhDr. Boris Michalík, PhD.)
3. miesto (boli udelené tri 3. miesta)
 - **Zážitkový cestovný ruch vodných plôch Slovenska** – Mariana Štefančíková, Lukáš Szűcs, Marek Štepanay, Tibor Fülöp – 2. roč. (školiťel PhDr. Michala Dubska, PhD.)
 - **Šiitske pútnické pamiatky v cestovnom ruchu Iraku** – Natália Koganová – 3.roč. (školiťel PhDr. Eva Al-Absiová, PhD.)
 - **Niečo za niečo- Aktívna mládež** – Anna Bendíková, Miroslav Pap, Tamás Pluhár, Marek Bobok – 2. roč. (školiťel PhDr. Michala Dubska, PhD.)

Cena poroty: Dobudovanie náučného chodníka „Ďarmotským chotárom“ – Simona Zábojníková, 2. roč. mgr. štúdia (školiťel Ing. Anita Ivanková, PhD.)

Cena publika: Niečo za niečo – Aktívna mládež – Anna Bendíková, Miroslav Pap, Tamás Pluhár, Marek Bobok – 2. roč. (školiťel PhDr. Michala Dubska, PhD.)

Sekcia Kultúra a jej rozvoj:

1.miesto (boli udelené dve 1. miesta)

- **Vysoké Tatry tradične** – Martin Pižem, Veronika Horníková, Veronika Remeňová, Sylvia Nagyová – 2. roč. (školiťel doc. PhDr. Ladislav Lenovský, PhD.)
- **Po stopách sv. Cyrila a Metoda** – Ester Ferenciová, Andrea Macková, Veronika Szukubánová, Andrea Szöllösyová – 2. roč. (školiťel PhDr. Marcel Mudrák, PhD.)

2. miesto: Križiacke pamiatky severozápadnej Sýrie – Annamária Naddourová, Martin Lacho: 3, 2. roč. (školiťel doc. PhDr. Marwan Al-Absi, CSc.)

3. miesto: Arméni a ich kultúra – Sonia Ibrahimová, Marcel Andó- 2. roč. (školiťel doc. PhDr. Marwan Al-Absi, CSc.)

Jazyková sekcia:

1. miesto : Marktanalyse und Marktplan für Schloss in Bojnice, Lucia Obžerová – 1. roč. mgr. štúdia (školiťel PhDr. Michal Kurpaš, PhD.)

2. miesto: Volunturism- volunteering as a particular way of travelling; Jana Moravčíková – 1 roč. mgr. štúdia (školiťel Mgr. J. Hučková, PhD.)

3.miesto: Topoľčianky als Reiseziel für deutschsprachige Senioren – Katarína Berkešová, Barbora Rajtárová – 1. roč. mgr. štúdia (školiťel PhDr. Michala Dubska, PhD.)

Všetky práce v rámci ŠVOČ boli kvalitne pripravené, mali primeraný teoretický rámec, podporený zodpovednou analýzou a aplikačnými možnosťami. Prostredníctvom ŠVOUČ majú študenti príležitosť prezentovať svoje záujmy, ciele a vízie a získavajú aj nové skúsenosti a znalosti, ktoré budú prínosom pre ich ďalšie štúdium a pre úspešné uplatnenie v praxi.

Účastníci sekcie Cestovný ruch a jeho rozvoj

Zdroj: M. Dubska (2013)

SVETOVÝ DEŇ TURIZMU

01.-02.10. | ŠD UKF
2013 | NITRA
miestnosť
106-107

Medzinárodná vedecká konferencia doktorandov
a mladých vedeckých pracovníkov.

Atraktívne prednášky cestovateľov a odborníkov
z praxe cestovného ruchu.

Viac informácií už čoskoro na www.kmkt.ff.ukf.sk.

CELOSLOVENSKÁ PREHLIADKA PRÁC ŠVOUČ 2014 V NITRE

V akademickom roku 2013/2014 pripravuje Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF celoslovenskú prehliadku prác Študenskej vedecko-odbornej a umeleckej činnosti v Nitre. Cieľom podujatia je vytvoriť priestor pre prezentáciu prác študentov a doktorandov v študijných programoch riadenie kultúry a turizmu, kulturológia, etnológia, muzeológia, marketingová komunikácia, manažment, ekonomika, regionálny rozvoj, geografia i v ďalších príbuzných disciplínach.

Termín a miesto konania:

29.4.2014, Filozofická fakulta UKF v Nitre

Kontaktné osoby:

PhDr. Michala Dubská, PhD.

PhDr. Marcel Mudrák, PhD.

Garant podujatia:

Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.

Pripravované sekcie:

1. TOURISM

(manažment cestovného ruchu, služby cestovného ruchu, trendy a inovácie v cestovnom ruchu, geografia cestovného ruchu)

2. CULTURE

(ochrana a rozvoj hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva, súčasné kultúrne prejavy, umenie)

3. ECONOMICS

(marketing, manažment, ekonomika, projektový manažment, regionálny rozvoj)

4. LANGUAGE

(jazyková sekcia bude prebiehať formou scénických ukážok reálnych situácií z praxe podľa vopred pripravených tém)

- hotelová recepcia: hosť a recepčný
- sprievodcovská činnosť v autokare : sprievodca a účastníci zájazdu
- sprievodcovská činnosť v meste a v kultúrno-historických pamiatkach
- reštaurácia: rozhovor hosťa a čašníka
- reštaurácia: kuchár a manažér pri príprave jedálneho lístka
- cestovná kancelária: pracovník CK a klient pri výbere zájazdu
- reklamná agentúra: pracovník agentúry a objednávateľ pri výbere reklamnej kampane
- významná spoločenská udalosť: rozhovor účastníkov na vybranú tému
- rozhovor do médií: novinár a hosť diskutujúci na vybranú tému z oblasti kultúry a cestovného ruchu
- diskusia na univerzitetnej pôde: moderátor, pedagóg a študenti pridiskusia na vybranú tému z oblasti kultúry a cestovného ruchu

5. PhD. STUDY

(interdisciplinárna a multitematická sekcia pre doktorandov v príbuzných študijných odboroch)

Bližšie informácie na:

mdubska@ukf.sk